

T. C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

VERGİ BİLİNCİ VE VERGİ AHLAKININ GELİŞMESİNDE
MALİYE BÖLÜMÜ EĞİTİMİNİN ROLÜ

ENSAR KUMBAŞLI

KASIM 2016

T. C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE BİLİM DALI

VERGİ BİLİNCİ VE VERGİ AHLAKININ GELİŞMESİNDE
MALİYE BÖLÜMÜ EĞİTİMİNİN ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ensar KUMBAŞLI

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Erdoğan TEYYARE

BOLU 2016

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Ensar KUMBAŞLI'ya ait “**Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakının Gelişmesinde Maliye Bölümü Eğitiminin Rolü**” adlı çalışma, jürimiz tarafından Maliye Anabilim Dalında **Yüksek Lisans Tezi** olarak oy birliğiyle/ oy çokluğuyla kabul edilmiştir.

03.11.2016

Unvan, Adı, Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Yrd.Doç.Dr. Erdoğan TEYYARE

Üye : Doç.Dr. Tarık VURAL

Üye : Yrd.Doç.Dr. M. Said CEYHAN

.....

.....

.....

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisan / Doktora Tezi olarak sunduğum , “Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakının Gelişmesinde Maliye Bölümü Eğitiminin Rolü” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvuru kaynaklardan yapılan alıntılarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ensar KUMBAŞLI

03/11/2016

ÖN SÖZ

Bu araştırma, vergi bilinci ve vergi ahlakı ile eğitim arasındaki ilişkiyi farklı bir boyuta taşıma amacıyla yapılmıştır. Bu araştırma ile üniversite öğretim yaşamının henüz başında yer alan, 1. sınıf öğrencileri ve üniversite öğretim yaşamının son döneminde bulunan 4. sınıf öğrencilerinin vergi bilinci ve vergi ahlakı algısını ölçmeyi, bu kapsamda Yükseköğretim Kurumlarına girişlerindeki ve üniversiteden mezun olmadan önceki düzeylerini tespit edip vergiye yönelik yoğun bir eğitim programı olan maliye bölümlerinin bu düzeye ne şekilde etkisi olduğunun değerlendirilmesi amaçlamaktadır. Üniversitelerde eğitim gören maliye bölümü öğrencilerinden alınan sonuçlar, diğer Türkiye genelindeki maliye bölümü öğrencilerinin geneline yönelik ipuçları verecektir. Bu tespit ve değerlendirmeler gelecekteki vergi bilinci ve ahlakı genel düzeyinin artırılmasına imkan sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmamın başından itibaren rehberliği, anlayışı ve katkılarıyla yardımlarını esirgemeyen, gerekli zamanı ayırarak çalışmanın her aşamasını titizlikle takip eden ve beni cesaretlendiren danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Erdoğan TEYYARE' ye teşekkürlerimi sunarım. Değerli görüş ve bilgilerini paylaşarak beni yönlendiren, çalışma süresince yardımda bulunan hocam Yrd. Doç. Dr. Şükrü CİCİOĞLU ve Doç. Dr. Fatih YARDIMCIOĞLU' na, emeğini daima hissettiğim hocam Doç. Dr. Tarık VURAL'a ve tez jürimde yer alarak değerli katkılarından dolayı sayın Yrd. Doç. Dr. M. Said Ceyhan'a teşekkür ederim.

Kaynak temininde yardımcı olan ve çalışmam süresince desteğini hissettiren Murat ORUÇOĞLU ve Tacettin KOÇ abime, değerli dostum H. Sertaç EROL ve Oğuzhan BAŞLI'ya, bana güven duyarak daima yanımda olduklarını hissettiren maddi ve manevi desteğini her zaman hissettiğim aileme çok teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Ensar KUMBAŞLI

ÖZET

VERGİ BİLİNCİ VE VERGİ AHLAKININ GELİŞMESİNDE MALİYE BÖLÜMÜ EĞİTİMİNİN ROLÜ

Ensar KUMBAŞLI

Yüksek Lisans Tezi

Maliye Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Erdoğan Teyyare

Kasım 2016, 152 + xix Sayfa

Kamu hizmetlerinin sunulmasında devlet otoriteleri tarafından büyük önemi olan vergilerin etkili bir şekilde toplanabilmesi için siyasi idareler, mükelleflerin vergiye yönelik mükellefiyetlerini tam olarak yerine getirebilmeleri adına mükelleflerce sahip olunması gereken tasarruf ve davranışları belirleyen etmenleri doğru belirlemeli ve tüm bu belirlemeler doğrultusunda politikalar geliştirmelidir. Bu kapsamda çalışmada vergiye yönelik tasarruf ve davranışları önemli bir şekilde etkileyen vergi bilinci ve vergi ahlakının oluşmasında veya gelişmesinde maliye bölümü eğitiminin etkisine veya rolüne yer verilmiştir.

Çalışmada Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi ve Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Maliye Bölümü 1. ve 4. sınıf öğrencilerine anket uygulaması yapılarak vergi bilinci ve vergi ahlakı düzeyi belirlenip bahsedilen kavramların gelişmesine maliye bölümü etkisinin tespiti hedeflenmiştir.

Çalışmada örneklem kütesinin maliye bölümü 1. ve 4. sınıf öğrencileri arasından seçilmesindeki amaç ise; ağırlıklı olarak mali, ekonomik ve vergi kavramlarına yönelik ders alan maliye bölümü öğrencilerinin vergi bilinci ve vergi ahlakı düzeylerinin diğer

bölmölere oranla daha yüksek olduğu tahmin edilerek, öğrencilerin üniversiteye girdi düzeyleri ile üniversiteden mezun olmadan önceki düzeyleri arasında kıyas yapılabilmesi olmuştur. Böylece bahsedilen bölüm ve sınıflardaki öğrencilerin düzeyleri karşılaştırılmıştır. Yapılan ampirik çalışma neticesinde maliye bölümü 4. sınıf öğrencilerinin maliye bölümü 1. sınıf öğrencilerine kıyasla vergi bilinci ve ahlaki düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Anahtar kelimeler: Vergi, Vergi Bilinci, Vergi Ahlakı, Maliye Bölümü Eğitimi Etkisi

ABSTRACT

THE ROLE OF DEPARTMENT OF PUBLIC FINANCE TRAINING IN THE DEVELOPMENT TAX AWARENESS AND MORALE

Ensar KUMBAŞLI

Master Thesis

Department of Finance

Thesis Supervisor: Assist. Prof. Dr. Erdoğan Teyyare

November 2016, 152 + xix Page

To collect duty, which has great importance by state authority while providing public services; the political management should determine the factors designating conduct, which taxpayers must have, on the purpose of fulfilling their obligations to taxation correctly and in accordance with this determination the political management should develop a policy. In this context, this study includes the effect and role of education in Public Finance Department, featuring in awareness of tax and tax morale which effect ownership and conduct towards taxation importantly.

In the study first year and fourth year students of Public Finance Department in Abant İzzet Baysal University, Zonguldak Bülent Ecevit University and Eskişehir Osmangazi University were made a questionnaire, their level of awareness of tax and tax morale were determined and finding of effect of Public Finance Department to develop mentioned concepts was aimed. In the study sample group were selected between the first and fourth year students in Public Finance Department. Because it was guessed that the student's (the students of Public Finance Department) level of tax morale and awareness of tax was higher relatively than the students of other departments and their level at the beginning of university and the level just before they graduated could be made comparison. Thus, the levels of students in mentioned departments and years were made

comparison. In this empirical study, it came out that the fourth year students level of tax morale and awareness of tax was higher than the first year students level.

Key words: Tax, Awareness of Tax, Tax Morale, Education in Public Finance Department

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI.....	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET..	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xviii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xix
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

1.VERGİNİN TANIMI VE VERGİYE İLİŞKİN KAVRAMLAR.....	6
1.1. Vergi ve Tarihsel Gelişimi	6
1.1.1. Verginin Fonksiyonları	9
1.1.1.1. Verginin Mali (Fiskal) Fonksiyonu	10
1.1.1.2. Verginin Ekonomik Fonksiyonu	11
1.1.1.3. Verginin Sosyal Fonksiyonu	11
1.1.2. Vergiye İlişkin Kavramlar	12
1.1.2.1. Vergi Yüğü	12
1.1.2.2. Vergi Kapasitesi	15
1.1.2.3. Vergi Gayreti	16
1.1.2.4. Vergi Tazyiki.....	16
1.1.2.5. Vergi Rekabeti.....	17
1.2. Vergi Psikolojisi ve Vergi Psikolojisine İlişkin Temel Kavramlar.....	18
1.2.1. Vergi Psikolojisi.....	18

1.2.2. Vergi Psikolojisine İlişkin Temel Kavramlar	21
1.2.2.1. Vergiye Karşı Algı, Tutum ve Davranış.....	21
1.2.2.1.1. Verginin Kabulü	24
1.2.2.1.2. Vergiye Karşı Pasif Tepki	25
1.2.2.1.3. Vergiye Karşı Aktif Tepki	31
1.3. Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı	36
1.3.1. Vergi Bilinci.....	37
1.3.2. Vergi Ahlakı.....	39
1.3.3. Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakının Önemi	40
1.3.4. Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakının Diğer Kavramlarla İlişkisi.....	42
1.3.4.1. Vergi Uyumu	43
1.3.4.1.1. Vergi Uyumu Modelleri	45
1.3.4.2. Kayıtdışı Ekonomi.....	50
1.3.4.3. Vergi Zihniyeti ve Vergi Kültürü	54
1.3.5. Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakını Etkileyen Faktörler.....	56
1.3.5.1. Mükelleflerin Vergiyi Algılama Biçimi	57
1.3.5.1.1. Mali Bağlantı ve Mali Sömürü	58
1.3.5.1.2. Meşruiyet, Bağlılık, Güven ve Katılım.....	59
1.3.5.1.3. Vergi Yüğü Dağılımı	59
1.3.5.1.4. Vergi Suçuna, Vergi Cezalarına, Vergi Denetimine ve Diğer Mükelleflere İlişkin Algılamalar.....	60
1.3.5.2. Kültür ve Gelişmişlik Düzeyi	60
1.3.5.3. Sık Uygulanan Vergi Afları.....	61
1.3.5.4. Sosyo-Demografik Faktörler	62
1.3.5.5. Mükellef Yardımcıları	63
1.3.5.6. Vergi İdaresinin Etkinliği	64
1.3.5.7. Vergi Kanunlarının Karmaşıklığı	65
1.3.5.8. Vergi İncelemeleri	65

II. BÖLÜM

2. TÜRKİYE’DE VE DÜNYADA VERGİ BİLİNCİ VE VERGİ AHLAKI

KONUSUNDA YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR.....	67
2.1. Dünyada Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı.....	67
2.1.1. Avrupa Ülkelerinde Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı	68
2.1.2. Asya Ülkelerinde Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı.....	70
2.1.3. Geçiş Ekonomilerinde Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı	71
2.1.4. Afrika Ülkelerinde Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı.....	74
2.1.5. Amerika Ülkelerinde Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı	75
2.2. Dünyada Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı ile İlgili Literatür	76
2.3. Türkiye’de Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı	80
2.3.1. Türkiye’de Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı ile İlgili Literatür	81

III. BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE VERGİ BİLİNCİ VE VERGİ AHLAKININ GELİŞMESİNDE

MALİYE BÖLÜMÜ EĞİTİMİNİN ROLÜ: ABANT İZZET BAYSAL	
ÜNİVERSİTESİ, ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ,	
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ.....	86
3.1. Araştırmanın Metodolojisi	86
3.1.1. Araştırmanın Gerekçesi.....	86
3.1.2. Araştırmanın Amacı.....	87
3.1.3. Araştırmanın Kapsamı	88
3.1.4. Araştırmanın Kısıtları	89
3.1.5. Araştırmada Kullanılan Yöntem ve İstatistikler	89
3.2. Anket Bulgularının Değerlendirilmesi	90
3.2.1. Güvenirlilik Analizi.....	90
3.2.2. Demografik Değişkenler	91
3.2.2.1. Cinsiyete Göre Dağılım	92
3.2.2.2. Öğrenim Türüne Göre Dağılım	93
3.2.2.3. Akademik Başarıya Göre Dağılım	94

3.2.2.4. Gelire Göre Dağılım	95
3.2.2.5. Üniversitelere Göre Dağılım	96
3.2.2.6. Sınıflara Göre Dağılım	97
3.2.3. Katılımcı Öğrencilerin Genel Görüşleri.....	98
3.2.3.1. Katılımcı Öğrencilerin Vergi Konusundaki Genel Görüşleri.....	99
3.2.3.2. Katılımcı Öğrencilerin Vergi Ahlakı Konusunda Genel Görüşleri	101
3.2.3.3. Katılımcı Öğrencilerin Vergi Bilinci Konusunda Genel Görüşleri	103
3.2.4. Test Bulguları.....	105
3.2.4.1. Öğrencilerin Cinsiyet Ayrımı Kapsamında Değerlendirilmesi ..	105
3.2.4.1.1. Öğrencilerin Cinsiyet Ayrımı Kapsamında Vergi Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması.....	106
3.2.4.1.2. Öğrencilerin Cinsiyet Ayrımı Kapsamında Verginin Ahlakı Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması ...	107
3.2.4.1.3. Öğrencilerin Cinsiyet Ayrımı Kapsamında Verginin Bilinci Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması ..	109
3.2.4.2. Öğrencilerin Öğrenim Türlerine Göre Ayrımı Kapsamında Değerlendirilmesi	111
3.2.4.2.1. Öğrencilerin Öğrenim Türleri Kapsamında Vergi Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması.....	112
3.2.4.2.2. Öğrencilerin Öğrenim Türleri Kapsamında Vergi Ahlakı Konusunda Görüşlerinin Karşılaştırılması	113
3.2.4.2.3. Katılımcı Öğrencilerin Öğrenim Türleri Kapsamında Verginin Bilinci Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması	115
3.2.4.3. Öğrencilerin Öğrenim Türlerine Göre Ayrımı Kapsamında Değerlendirilmesi	117
3.2.4.3.1. Öğrencilerin Akademik Başarı Ayrımı Kapsamında Verginin Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması	118

3.2.4.3.2. Katılımcı Öğrencilerin Akademik Başarı Ayrımı	
Kapsamında Verginin Ahlakı Konusundaki	
Görüşlerinin Karşılaştırılması	119
3.2.4.3.3. Katılımcı Öğrencilerin Akademik Başarı Ayrımı	
Kapsamında Verginin Bilinci Konusundaki	
Görüşlerinin Karşılaştırılması	121
3.2.4.4. Katılımcı Öğrencilerin Harcamalarına Göre Ayrımı	
Kapsamında Değerlendirilmesi.....	123
3.2.4.4.1. Katılımcı Öğrencilerin Harcamalarına Göre Ayrımı	
Kapsamında Verginin Tanımı ve Fonksiyonları	
Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması.....	124
3.2.4.4.2. Katılımcı Öğrencilerin Harcamaların Göre Ayrımı	
Kapsamında Verginin Ahlakı Konusundaki	
Görüşlerinin Karşılaştırılması	125
3.2.4.4.3. Katılımcı Öğrencilerin Harcamaların Göre Ayrımı	
Kapsamında Verginin Bilinci Konusundaki	
Görüşlerinin Karşılaştırılması	127
3.2.4.5. Katılımcı Öğrencilerin Sınıflara Göre Ayrımı Kapsamında	
Değerlendirilmesi	129
3.2.4.5.1. Katılımcı Öğrencilerin Sınıflara Göre Ayrımı	
Kapsamında Verginin Tanımı ve Fonksiyonları	
Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması.....	130
3.2.4.5.2. Katılımcı Öğrencilerin Sınıflara Göre Ayrımı	
Kapsamında Verginin Ahlakı Konusundaki	
Görüşlerinin Karşılaştırılması	132
3.2.4.5.3. Katılımcı Öğrencilerin Sınıflara Göre Ayrımı	
Kapsamında Verginin Bilinci Konusundaki	
Görüşlerinin Karşılaştırılması	136

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	140
----------------------------------	------------

KAYNAKLAR	144
EKLER	150
EK 1:Anket Formu.....	151

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1.1: Fayda Maliyet Fonksiyonunun Oyun Teorisi	47
Tablo 1.2: Vergi Kaçırmanın Cezalandırılması Rasyoneli	48
Tablo 1.3: Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin sınıflandırılması	52
Tablo 2.1: Avrupa Ülkelerinde Vergi Ahlakı	69
Tablo 2.2: Asya Ülkelerinde Vergi Ahlakı	71
Tablo 2.3: Geçiş Ekonomilerinde Vergi Ahlakı	72
Tablo 2.4: Afrika Ülkelerinde Vergi Ahlakı	75
Tablo 2.5: Amerika Ülkelerinde Vergi Ahlakı	76
Tablo 3.1: Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	92
Tablo 3.2: Katılımcıların Öğrenim Türüne Göre Dağılımı	93
Tablo 3.3: Katılımcıların Akademik Başarılarına Göre Dağılımı	94
Tablo 3.4: Katılımcıların Aylık Harcamalarına Göre Dağılımı	95
Tablo 3.5: Katılımcıların Üniversitelere Göre Dağılımı	96
Tablo 3.6: Katılımcıların Sınıflara Göre Dağılımı	97
Tablo 3.7: Vergi Konusundaki Genel Görüşler	99
Tablo 3.8: Vergi Ahlakı Konusundaki Genel Görüşleri	101
Tablo 3.9: Vergi Bilinci Konusundaki Genel Görüşleri	103
Tablo 3.10: Vergi Konusunda Cinsiyet Ayrımına Göre Genel Görüşler	106
Tablo 3.11: Vergi Ahlakı Konusundaki Cinsiyet Ayrımına Göre Gen. Görüşler	108
Tablo 3.12: Vergi Ahlakı Konusundaki Cinsiyet Ayrımına Göre Gen. Görüşler	110
Tablo 3.13: Vergi Konusunda Öğrenim Türü Ayrımına Göre Genel Görüşler	112
Tablo 3.14: Vergi Ahlakı Konusundaki Öğr. Türü Ayrımına Göre Gen. Görüşler	114
Tablo 3.15: Vergi Bilinci Konusundaki Öğr. Türü Ayrımına Göre Gen. Görüşler	116
Tablo 3.16: Vergi Konusunda Akad. Baş. Ay. Göre Gruplar Ara. Farkları	118
Tablo 3.17: Vergi Ah. Konusunda Akad. Baş. Ay. Göre Gruplar Ara. Farkları	120
Tablo 3.18: Vergi Bil. Konusunda Akad. Baş. Ay. Göre Gruplar Ara. Farkları	122
Tablo 3.19: Vergi Konusunda Harcama Ay. Göre Gruplar Ara Farkları	124
Tablo 3.20: Vergi Ah. Konusunda Harcama Ay. Göre Gruplar Ara. Farklar	126

Tablo 3.21: Vergi Bil. Konusunda Harcama Ayr. Göre Gruplar Ara. Farklar	128
Tablo 3.22: Vergi Konusunda Sınıf Ayrımına Göre Genel Görüşler	130
Tablo 3.23: Vergi Ahlakı Konusunda Sınıf Ayrımına Göre Genel Görüşler	133
Tablo 3.24: Vergi Ahlakı Konusunda Sınıf Ayrımına Göre Genel Görüşler	136

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 : Vergilemenin Unsurları.....	8
Şekil 1.2 : Verginin Fonksiyonları	10
Şekil 1.3 : Vergi Yüğü Çeşitleri	14
Şekil 1.4 : Mükellef Davranışları Yönünden Oran-Tutum Analizi.....	23
Şekil 1.5 : Mükellef Davranışları Yönünden Oran-Tepki Analizi	24
Şekil 1.6 : Vergilemede Tutum-Tepki Spektrumu	36
Şekil 1.7 : Vergi Uyumı Unsurları	44
Şekil 1.8 : Vergi Bilincinin ve Vergi Ahlakının Vergi Uyumundaki Rolü.....	49
Şekil 1.9 : Kayıt Dışı Ekonomi ile Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı İlişkisi.....	51
Şekil 1.10: Vergi Kültürü	54
Şekil 1.11: Vergi Bilincini ve Ahlakını Etkileyen Faktörler.....	57

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2.1: Dünya Ülkelerinde Ortalama Vergi Ahlakı 2005-2008.....	68
Grafik 3.1: Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	93
Grafik 3.2: Katılımcıların Öğrenim Türüne Göre Dağılımı	94
Grafik 3.3: Katılımcıların Akademik Başarılarına Göre Dağılımı.....	95
Grafik 3.4: Katılımcıların Aylık Harcamalarına Göre Dağılımı	96
Grafik 3.5: Katılımcıların Üniversitelere Göre Dağılımı	97
Grafik 3.6: Katılımcıların Sınıflara Göre Dağılımı	98
Grafik 3.7: Vergi Konusundaki Genel Görüşlerin Ortalamaları	100
Grafik 3.8: Vergi Ahlakı Konusundaki Genel Görüşlerin Ortalamaları	102
Grafik 3.9: Vergi Bilinci Konusundaki Genel Görüşlerin Ortalamaları	104
Grafik 3.10: Vergi Konusundaki Cinsiyet Ay. Göre Gen. Görüş Ortalaması.....	107
Grafik 3.11: Vergi Konusundaki Cinsiyet Ay. Göre Gen. Görüş Ortalaması.....	109
Grafik 3.12: Vergi Bilinci Konusundaki Cinsiyet Ay. Göre Gen. Görüş Ort.	111
Grafik 3.13: Vergi Konusunda Öğr. Türü Ay. Göre Gen. Görüş Ortalaması	113
Grafik 3.14: Vergi Ahlakı Konusunda Öğr. Türü Ay. Göre Gen. Görüş Ort.....	115
Grafik 3.15: Vergi Bilinci Konusunda Öğr. Türü Ay. Göre Gen. Görüş Ort.....	117
Grafik 3.16: Vergi Konusunda Sınıf Ayr. Göre Genel Görüş Ortalaması	132
Grafik 3.17: Vergi Ahlakı Konusunda Sınıf Ayr. Göre Genel Görüş Ort.....	135
Grafik 3.18: Vergi Bilinci Konusunda Sınıf Ayr. Göre Genel Görüş Ort.....	139

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
DDA	: Dünya Değer Anketi
ESB	: Eski Sovyetler Birliği
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
MDA	: Merkezi ve Doğu Avrupa
MÖ	: Milattan Önce

GİRİŞ

Vergileme konusu insanlık tarihi boyunca, tüm devletleri ve vatandaşları meşgul eden en önemli konulardan bir tanesi olmuştur. Bir toplumda insanların hangi öğelere bağlı olarak vergileneceği ve nelerin vergilendirileceği konusu, toplumların ekonomik ve sosyal gündemini sürekli meşgul eden bir konu olmuştur. Çünkü geçmişte olduğu gibi günümüzde de bazı mükellefler vergi ile ilgili üzerlerine düşen görev ve sorumlulukları eksiksiz ve zamanında yerine getirmelerine karşın, bazı mükellefler bu görev ve sorumluluklarını yerine getirmekte ilgisiz davranmaktadırlar. Mükelleflerin vergisel yükümlülüklerini aksatmalarının ardındaki düşünce daha önceleri sadece yakalanma olasılığı ve ceza oranı ile açıklanmaya çalışılırken zamanla bu düşüncenin geçerliliğini kaybettiği görülmüştür. Bu sebeple işleyişi doğru, etkin ve adaletli vergileme, hem halk hem de devlet tarafından önem teşkil eden ve hedeflenen bir durumdur. Elverişli bir vergi sisteminin varlığı ise adalet ve eşitlik gibi birçok unsurun varlığı ile mümkün olabilmektedir.

Günümüzde vergileme sistemlerinin genelde benimsediği tarh usulünü “beyan esası” oluşturmaktadır. Bu esas; verginin adaletli ve ödeme gücüne göre alınabilmesi amacıyla vergiye tabi hususların tespiti ile verginin hesaplanmasında yapılması gerekli hususların en iyi mükelleflerce bilinebileceği varsayımı gereğince mükellefin beyanının esas alınmasının daha doğru ve yerinde olacağı düşüncesine dayanmaktadır. Böylece, idarenin öznel hükümlere dayalı haksız matrah saptamasının önüne geçilmesi ve vergide verimlilik- etkinlik sağlanması hedeflenmiştir. Ancak etkin ve yeterli kamusal hizmetin sunulması için vergilerin en önemli mali araç olduğu toplum tarafından bilinmesine karşılık, bireylerin vergi ödemek istemediği bir gerçektir. Beyan esasının başarısı vergi uyumunun sağlanması, vergi bilinci ve vergi ahlakı anlayışının seviyesine göre değişmektedir. Vergi uyumu, vergilendirme sürecinin sonunda ortaya çıkan bir öğedir. Bahsedildiği gibi vergi uyumunu teşvik etmek adına kullanılan en eski ve yaygın uygulama, vatandaşları caydırma politikası ile vergi ödemeye

mecbur bırakmaktır. Bunun aksine vergi uyumu, sadece vergi oranı, cezalar ve tespit edilme olasılığının bir fonksiyonu değildir. Vergi uyumunun tamamıyla ödül ve ceza ile ya da denetim olasılığı ile açıklanamayacağını ampirik çalışmalar tarafından gösterilmektedir. Vergi uyumu aynı zamanda vergi ödeme ya da kaçırmaya yönelik bireysel istekliliğin de bir fonksiyonudur ve bu kısımda devreye vergi bilinci ve vergi ahlâkı olguları girmektedir (Dülgeroğlu 1975:74). Daha fazla vergi bilinci ve vergi ahlâkı kavramları üzerinde durulmasının en önemli sebebi ise daha yüksek vergi bilinci ve vergi ahlakına sahip mükelleflerin daha yüksek vergi uyumuna sahip oldukları için mükellef davranışlarına yön veren sosyo-psikolojik faktörlerden görülmesidir. Mükelleflerdeki vergi bilinci ve vergi ahlakının ise bireysel ve çevresel olmak üzere pek çok etmenden etkilendiği tespit edilmiştir (Alm ve Torgler 2006: 224-244).

Vergi bilinci, vergiler konusunda kişinin sahip olduğu olumlu ve olumsuz tüm bilgi ve algıların tamamını ifade eden bir ögedir (Demir 2013:108). Farklı kaynaklarda vergi bilincinden söz edilirken, genellikle vergi konusunda sahip olunan pozitif tutum ve davranış şeklinde tanımlar yapıldığı görülmektedir (Bkz. Sağlam, 2013:319; Ömürbek, Çiçek ve Çiçek 2007:104; Organ ve Yegen 2013:243; Egeli ve Diril 2014:35). Aslında vergi bilinci, mükelleflerin vergi kavramı ile ilgili sahip oldukları farkındalık seviyesidir. Vergi ahlâkı kavramı ise ahlak kavramının çok yönlü olması nedeniyle, açıklaması zor olan bir kavramdır. Vergi ahlâkı genelde insanların hile yapmaktansa tercihlerini neden yapmaktan yana kullandıkları, kendi rızaları ile vergi ödeme konusunda istekliliklerini artmasını sağlayan etkenlerin neler olduğu, bu etkenlerin vergi mükelleflerinin gelirlerini doğru şekilde beyan etmelerine olan etkileri konusunda literatürde sıklıkla araştırmaya rastlanılmaktadır. Vergi ahlâkı kavramı, vergi uyumu ve ya vergi kaçığı seviyesini açıklamada yardımcı olduğu için, vergi ahlâkının maliye politikası ile bağının göz ardı edilmesi de mümkün olmayacaktır. Bir toplumda vergi ahlâkı seviyesinin artması, vergi kaçakçılığını ve kayıtdışı ekonominin boyutlarını azaltmakta, devletin caydırma politikalarına olan ihtiyacını ve vergi uyum maliyetlerini azaltmakta ve sonuçta vergi uyumunu olumlu yönde etkilemektedir.

Bu kapsamda vergi bilinci ve vergi ahlâkı düzeyinin yüksek olması, yapılan araştırmalara göre ülkelerin vergi gelirlerini artırma ve vergi kaçakçılığını azaltma etkisi

olması nedeniyle üzerinde durulması gereken bir konudur. Teoriye yönelik çalışmaların varlığı söz konusuysa vergi bilinci ve vergi ahlakını geliştirmeye yönelik yeterli çalışma bulunmamaktadır. Bu konunun üniversite öğrencilerine yönelik değerlendirilmesinin de gelecekteki potansiyel vergi mükellefi olabilecek bu kesime yardımcı olması düşünülmektedir. Yapılan akademik araştırmalarda vergi, vergi bilinci ve vergi ahlakı gibi bir ülkenin sosyal sermaye birikiminde çok önemli olan konularda, eğitim genellikle demografik bir değişken olarak kullanılmakta ve eğitimdeki değişimlerin bu kavramlar üzerindeki etkileri tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bahsedilen olgulara yönelik olarak alınan eğitimlerin, bu olguları ne şekilde etkilediğine dair araştırmalara pek rastlanmamaktadır.

Bu araştırma, vergi bilinci ve vergi ahlakı ile eğitim arasındaki bağı farklı bir boyuta taşıma maksadıyla yapılmıştır. Bu araştırma üniversite öğretim yaşamının henüz başında yer alan, 1. sınıf öğrencileri ve üniversite öğretim yaşamının son döneminde bulunan 4. sınıf öğrencilerinin vergi bilinci ve vergi ahlakı algı düzeylerini ölçmeyi, bu kapsamda Yükseköğretim Kurumlarına girişlerindeki ve Yükseköğretim Kurumlarından mezun olmadan önceki düzeylerini tespit edip vergiye yönelik yoğun bir eğitim programı olan maliye bölümlerinin bu düzeye ne şekilde etkisi olduğunun değerlendirilmesi amaçlamaktadır.

Bu düzeyi belirlemek için araştırmanın kapsamına 2016 yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bülent Ecevit Üniversitesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü 1. ve 4. sınıf öğrencileri dâhil edilmiştir. Bu bağlamda bahsi geçen bölüm ve sınıftaki öğrencilere toplamda 441 adet anket uygulanmıştır. Söz konusu illerdeki üniversitelerde eğitim gören maliye bölümü öğrencilerinden alınan sonuçlar, diğer Türkiye genelindeki maliye bölümü öğrencilerinin geneline yönelik ipuçları verecektir.

Bu örneklemin tercih edilmesinin, ilk sebebi bu öğrencilerin iktisadi, mali ve vergi konusunda eğitim almış ve alacak olmasıdır. İkinci sebebi ise bu öğrencilerin, maliye bölümlerinde verilen eğitim sonucunda devletin görevlerini yerine getirmesi ve gelişmesi için bu gelire ihtiyaç duyduğunun farkında olmasıdır. Son olarak bu örneklemin tercih

sebebi, söz konusu bölümün öğrencilerinin fakülteye girişlerindeki ve mezun olmadan önceki düzeylerinin tespitine imkan sağlanmasıdır.

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket tekniği kullanılmıştır. Hazırlanılan ankette, araştırılmak istenen konunun amacını en iyi yansıtacak sorulara yer verilmiştir.

Bu amaçla birinci bölümde, öncelikli olarak vergi bilinci ve ahlakına yönelik kuramsal ve kavramsal çerçevede vergi, vergi psikolojisi ve vergiye karşı tutumlar, vergi bilinci ve ahlakının vergi uyumuyla ilişkisi, vergi bilinci ve ahlakı ile vergi bilincini etkileyen etmenler ele alınacaktır. Vergi bilinci ve vergi ahlâkı kavramları ve bu kavramlar arasındaki farklılıklar ortaya konacak, vergilemenin boyutu ile ilgili olarak vergi bilinci ve ahlâkı kavramı açıklanmaktadır.

İkinci bölümde, dünyada ve Türkiye’de vergi bilincinin ve vergi ahlakı boyutları ele alınmaktadır. Bu bölümün ilk kısmında Asya, Amerika, Afrika, Avrupa kıtaları ile Geçiş Ülkelerinde belirlenen yıllar arasında vergi bilinci ve vergi ahlak düzeyinin gelişimi, bu ülkelerde vergi ahlakının artış ve azalışına yol açan faktörlerin analizine ve dünyadaki vergi bilinci ve ahlakına ilişkin literatüre yer verilecektir. Daha sonra Türkiye’de vergi bilinci ve vergi ahlakının gelişimi sebepleri ve Türkiye’deki vergi bilinci ve ahlakına ilişkin literatür ele alınmaktadır.

Üçüncü bölümde ise ilk olarak katılımcı üniversite öğrencilerinin vergi bilinci ve vergi ahlâkı düzeylerinin tespit edilmesine yönelik olarak Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bülent Ecevit Üniversitesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi’nde gerçekleştirilmiş olan anket çalışmasının bulguları analiz edilmektedir. Daha sonra bu tespitler doğrultusunda, vergi bilinci ve vergi ahlakı düzeyi ile değişkenler arasında bir analiz yapılarak ortaya çıkan anlamlılık arz eden ilişkiler değerlendirilmektedir. Anket sonuçlarından hareketle, elde edilen veriler ışığında, söz konusu illerdeki üniversitelerde eğitim gören maliye bölümü öğrencilerinden alınan sonuçlar, diğer Türkiye genelindeki maliye bölümü öğrencilerinin geneline yönelik ipuçları vermektedir.

Yapılan araştırma sonucunda maliye bölümü lisans eğitiminin öğrencilerin vergi bilinci ve ahlak düzeylerinin gelişmesinde etkisi olduğu, eğitim ile ilgili olmayan cinsiyet yaş, aylık harcama gibi değişkenlerin öğrencilerin vergi bilinci ve ahlakı düzeylerini etkilemediği tespit edilmiştir.

I. BÖLÜM

1. VERGİNİN TANIMI VE VERGİYE İLİŞKİN KAVRAMLAR,

Devletin, toplum bireylerin kamusal mal ve hizmet sunması için gerekli finansman kaynaklarından biri de vergi geliridir. Kamu gelirleri içinde önemli bir paya sahip olan vergi geliri mali bir fedakârlıkta bulunan mükellef içinde önem arz etmektedir. Bu açıdan vergilemenin sadece sosyal, ekonomik ve siyasi açıdan değil mükellef açısından da değerlendirilmelidir.

Bu bölümde vergilendirmenin tarihsel gelişimi ve önemi, verginin hukuki dayanağı ve tanımı, vergi psikolojisi, vergi bilinci ve vergi ahlakının önemi, vergi bilincini ve ahlakını etkileyen faktörler teorik yönden incelenmiştir. Ayrıca mükellef psikolojinin tepkileri ile ilgili temel sorunun sebebi olarak; “vergi bilincinin ve vergi ahlakının yerleşmemesi” veya vergi gelirinin artırılmasına çözüm önerisi olarak; “vergi bilincinin ve vergi ahlakının oluşturulması” şeklinde ibareler ile son yıllarda sık sık karşımıza çıkan vergi bilinci ve vergi ahlakı kavramları açıklanmaya çalışılacaktır. Vergi gelirinin devletler için halkın temel ihtiyaçlarını karşılamak için tek finansman aracı olduğu konusunda önemi ele alındığında, vergi gelirlerinin azalmasının sebebi ya da vergi gelirlerinin arttırılmasında çözüm önerisi olarak sunulan bu iki kavram üzerinde daha ayrıntılı çalışmalar yapılması gerekli görülmektedir. Ancak bu kavramlara geçilmeden önce vergi ve ilişkili olduğu kavramlara değinilmesi yerinde olacaktır.

1.1. Vergi ve Tarihsel Gelişimi

Vergi hususunda geçmişten günümüze çok fazla tanımlama yapılmıştır. Vergilemenin çok geniş bir kitle alanı etkilemesi onun farklı tanımlamalarının yapılmasına sebep olmuştur.

Akdoğan (1999:115)'a göre kamu kurumlarının kamu harcamalarını karşılayabilmek amacıyla anayasal sınırlar içerisinde başvurduğu kaynaklardan elde ettiği gelire kamusal gelir denir. Devlet, elde ettiği bu kamu geliri ile bireylere kamu hizmeti sunmaktadır. Devletin pek çok kamu gelir kaynağı vardır. Bu kaynaklar vergiler, harçlar, resimler, şerefîyeler, parafiskal gelirler, para işlemlerinden doğan gelirler, kamu borçları, mali tekeller, yardım ve bağışlar, emlak ve teşebbüs gelirleri, fonlar ve diğer gelirler olarak sayılabilir. Fakat bu gelir kaynakları arasında en önemlisi vergilerdir. Vergi de diğer kamu kaynakları gibi devletin kamu hizmeti sağlaması için toplumun bireylerinden almış olduğu bir gelir türüdür. Vergi kelimesinin kökeni Türkçe olup, hediye edilen, karşılıksız verilen anlamını taşımaktadır.

Pehlivan (2006:100)'a göre verginin tanımı “devletin kamu harcamalarının finansmanı karşılamak amacıyla toplumu meydana getiren bireylerden ve kurumlardan ödeme güçleri ölçüsünde, karşılıksız olarak ve hukuki cebirlik altında aldığı ekonomik değerlerdir.”

Martin Crow vergiyi, çeşitli ortak gereksinimlere yönelik kamusal fonksiyonları karşılayabilmek adına gerekli maddi gereksinimin sağlanabilmesi ve ya devletin ekonomiye müdahale edebilmesi adına, bir karşılık beklemeक्सizin hükümete verilen zorunlu bir katkıdır, şeklinde tanımlamıştır (Mutlu 2009:7).

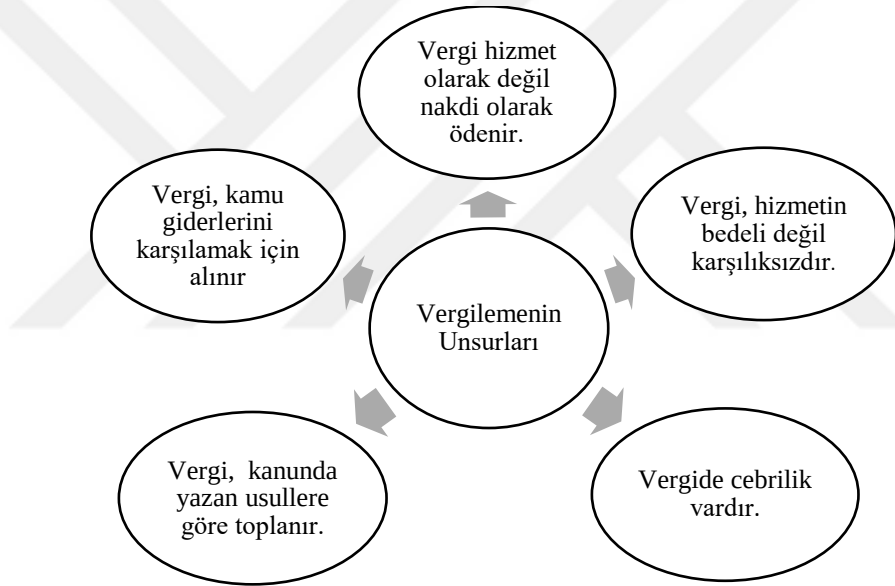
Fransız maliyeci Lucien Mehl ise vergiyi, devletin, mahalli idarelerin ya da kamu müdahalesinin, kamu ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla gerçek kişiler, özel hukuk tüzel kişileri ve ya kamu hukuku tüzel kişilerinden çeşitli ödeme güçlerine göre, egemenlik gücü yoluyla kesin bir şekilde ve belirli bir karşılığı bulunmaksızın aldıkları bir nakdi değerdir (Nadaroğlu 1992:240).

Ancak en genel ve kabul edilebilir olan verginin tanımı olarak diyebiliriz ki; kamu kurumlarının kamu hizmetlerinin gerektirdiği giderler ile kamu borçları dolayısıyla ortaya çıkan yükleri karşılamak amacı ile devletin egemenlik gücüne dayanarak, karşılıksız olarak, gerçek ve tüzel kişilerden cebren topladığı para türünden değerlerdir

(Akdoğan 1996:101). Tanımdan da anlaşılacağı üzere vergi toplamak devletin otorite hakkını kullanmasıyla ortaya çıkmaktadır.

Dolayısıyla vergilemenin unsurlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- Vergi hizmet olarak değil nakdi olarak ödenir.
- Vergi, hizmetin bedeli değil karşılıksızdır.
- Vergide cebirlik vardır.
- Vergi, kanunda yazan usullere göre toplanır.
- Vergi, kamu giderlerini karşılamak için alınır (İrtenk 1973:103)

Şekil 1.1:Vergilemenin Unsurları

Günümüzde kamu giderlerinin finansmanını sağlamak amacıyla başvuru kaynakların en önemlisi olan verginin kökeni, toplum halinde yaşamının ve devlet bilincinin gelişmeye başladığı dönemlere kadar uzanır (Erdem vd. 2003:84).

Vergi kavramı ile ilgili olarak mali literatürde, verginin tanımı günün koşullarına ve tanımı yapan kişinin yaklaşımına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Vergi bağımsız değil tarihi ve sosyal bir vakadır. Bu olay, tarih boyunca yer ve zamana göre

sürekli değişimler göstermiş, vergi kavramı da bu değişmelere bağlı olarak çok değişik anlamlar içermiştir (Edizdoğan 1992:135).

Eski çağlarda vergi, kaybedenleri galip olanlara ödemesi gereken bir borç olarak kabul edilmekte ve kaybedenlerin gelirleriyle servetlerinin bir bölümü “haraç” adı altında alınmaktaydı. Milattan önce; Mısır, Yunan ve Roma medeniyetlerinde farklı farklı uygulamaları görülen ve asıl gelir kaynağı niteliğinde olan vergiler, orta çağda bu niteliklerini önemli derecede kaybetmişler ve olağanüstü bir gelir kaynağı şekline dönüşmüşlerdir. Ortaçağ döneminde vergi, istisnai boyutta uygulanmış ve anlam farklılaştırılmasına uğramıştır. Toplum bireylerinin, kendilerini yönetenlere, servet veya gelirlerinden bir kısmını “hediye” şeklinde verdikleri ya da yönetenlerin, bireylerden “yardım” ismiyle aldıkları değerleri ifade eder şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Akdoğan 2011:125).

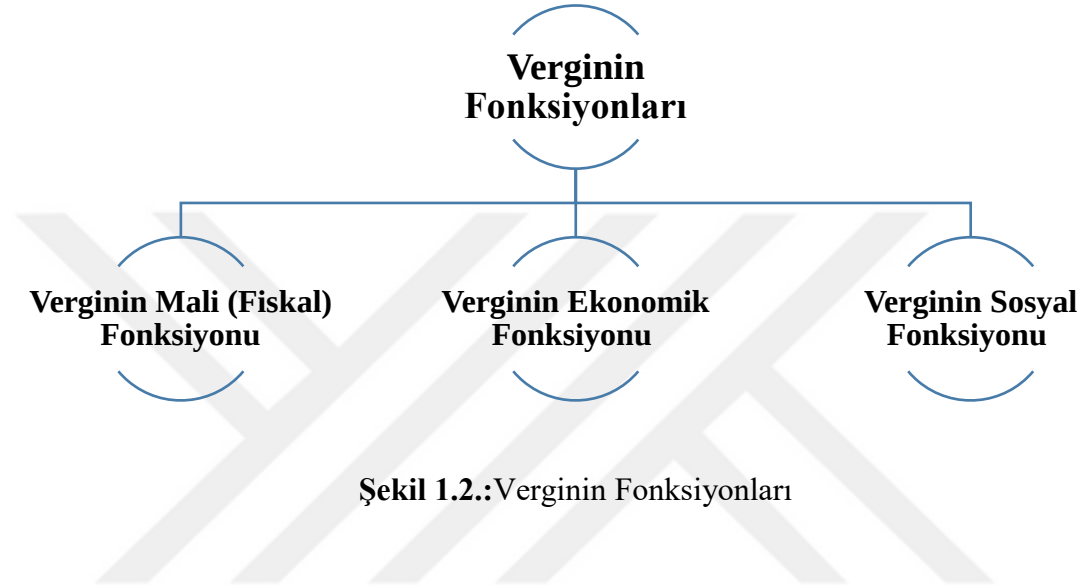
İnsanlık tarihindeki ilk vergi uygulamalarına, M.Ö. 200’lü yıllarda Mısır’da, yemekte kullanılan yağ üzerinden alınan vergi ve köle vergisi örnek olarak gösterilebilir. Mısır uygarlığı döneminde uygulanan vergilerde olduğu gibi, daha sonra yaşanan Yunan uygarlığı ve Roma uygarlığı dönemlerinde de, vergilerde kanunilik ilkesi geçerli değildi. Yani, alınacak vergiye karar verilmesi, tek başına kralın iradesi ile ortaya çıkıyordu. İlk kez 1215 yılında, İngiltere’de vergi salma yetkisi (Magna Carta) Kral John’un elinden alınıp parlamentoya verilmiştir. Bu şekilde, “verginin kanuniliği” yönünde ilk tarihi adım atılmıştır (Bilici ve Bilici 2014:159).

1.1.1. Verginin Fonksiyonları

Bazı yazarlar verginin fonksiyonlarını; verginin mali, ekonomik ve sosyal fonksiyonları şeklinde bir ayrıma tabi tutarlarken; diğerleri fiskal-ekstra fiskal ya da mali-mali olmayan fonksiyonlar olduğunu ifade etmektedir. Fiskal fonksiyon vergilerin sadece kamu harcamalarının finansmanını sağlamak amacıyla alınması anlamında kullanılmakta olup aynı zamanda bu kamu maliyesinin geleneksel fonksiyonu olarak da ifade edilir.

Ekstra-fiskal fonksiyonu ile bahsedilen ise vergilerin aynı zamanda kaynak tahsisi, bölüşüm, gelir dağılımının sağlanması ve ekonomik istikrar amacıyla da kullanılmasıdır.

Aşağıda kısaca verginin mali, ekonomik ve sosyal fonksiyonlarına değinilecektir.

Şekil 1.2.:Verginin Fonksiyonları

1.1.1.1. Verginin Mali (Fiskal) Fonksiyonu

Günümüzde de var olan önemli bir fonksiyon vergilerin mali veya fiskal fonksiyonu kamu harcamalarını karşılayabilmek için yeterli seviyede bir gelir sağlanması amacına yöneliktir. Toplumsal ihtiyaçların devamlı arttığı ve yayılma gösterdiği günümüz toplumlarında bu amaç özellikle farklı bir önem kazanmaktadır. Vergilerin mali veya fiskal amacını yerine getirebilmesi adına geniş tabana yayılması, pazar ekonomisinin yaygın hale gelmesi, vergi tarife ve oranlarının artan oranlı olarak uygulanması, vergi kayıp ve kaçığının minimum seviyeye indirecek önlemlerin alınması ve ülkede vergi ahlakının sağlanması ile vergi bilincinin oluşturulması maksadıyla gerekli çabaların sarf edilmesi gerekir. Ayrıca, idari etkinlik bağlamında; vergi idaresi ile mükellefler arasındaki ilişkilerin daha uyumlu duruma getirilmesi, vergi elemanlarının yeterli seviyede sayı ve kaliteye ulaştırılması ile vergilendirme işlemlerinin açık, anlaşılır, kolay ve ileri teknoloji ile donatılması da vergiden en yüksek şekilde verimin sağlanması açısından çok önemlidir.

1.1.1.2. Verginin Ekonomik Fonksiyonu

Verginin fiskal işlevi yanında ektrafiskal fonksiyonları olarak isimlendirilen ekonomik ve sosyal fonksiyonları da vardır. Bu fonksiyonlar devlet anlayışında rastlanan değişmelere paralel olarak giderek önemi artmaktadır. Bu fonksiyonlar arasında ekonomik fonksiyonun önemli bir yeri vardır (Kırbaş 2007:143).

Vergiyi bir araç olarak kullanarak devletin çeşitli hedeflerine ulaşma amacıdır. Diğer bir deyişle devletin vergiyi iktisat politikası aracı olarak kullanmasıdır. Vergilemenin iktisadi (ekonomik) fonksiyonunu; tasarruf ve yatırımları desteklemek, üretim ve tüketime yön vermek, ekonomik istikrarı sağlamak, ödemeler dengesini düzenli hale getirmek, ekonomik yapıyı değiştirmek, atıl kapasiteyi önlemek ve spekülasyonu önlemek gibi amaçlara ulaşmak için vergi politikalarının belirlenmesi ve uygulanmasını ifade eder. Durgunluk dönemlerinde ekonomik canlanmayı sağlamak adına verginin azaltılması, enflasyon dönemlerinde ise talebin dizginlenmesi adına verginin artırılması ekonomik fonksiyonun en önemli örneğidir (Yüksel 2006:79).

1.1.1.3. Verginin Sosyal Fonksiyonu

Günümüzde vergi, ekonomik ve mali fonksiyonu yanında önemli bir sosyal fonksiyon da görmektedir. Esasen, sosyal kalkınma ve sosyal refah fonksiyonunun çağdaş izahı içinde, mal ve hizmetlerin mübadelesini sağlayan rekabet esasına dayalı piyasa işleyişi de yeni bir nitelik ve mahiyet kazanmıştır, öyle ki, bugün artık hem özel ihtiyaç hem de kamusal ihtiyaç karakterli mal ve hizmetlerin ekonomik mübadele hareketinde belirleyici faktör, sosyal fayda-sosyal maliyet ilişkisi olmaktadır (Kırbaş 2007:143).

Daha dar kapsamlı düşünüldüğünde vergilerin sosyal fonksiyonu, verginin istihdam, gelir dağılımı ve sosyal adalet amaçları için öncelikli olarak ve etkili bir şekilde kullanılması imkan ve gereğini ifade etmektedir.

1.1.2. Vergiye İlişkin Kavramlar

Vergi bilinci ve ahlakının daha doğru anlaşılması için vergiye ilişkin kavramlar bu başlık altında açıklanmıştır.

1.1.2.1. Vergi Yüğü

Devlet vergi gelirini artırmak için başvurduğu yollardan biri vergi oranlarını artırmaktır. Yalnız bu yöntem mükellef tarafından istenilen bir durum değildir. Çünkü vergi oranının artması ödenmesi gereken verginin artmasına ve vergi yükünün daha çok ağır hissedilmesine neden olacaktır. Buna göre vergi yükü ödenen vergi ile doğru orantılıdır. Eğer ödenen vergi artarsa vergi yükü de artar, ödenen vergi azalırsa vergi yükü de azalır. Buna karşılık, ödenen verginin tarifesinden kaynaklanan sonuç olarak vergi yükü ödeme gücüyle ters orantılı olabilir. Vergi oranı azalan oranlı veya spesifik ise mükellefin ödeme gücü artarken vergi yükü azalır, ödeme gücü azalırken de vergi yükü artar (Çoban 2004:24).

Kişilerin ödedikleri verginin; onların gelir, harcama ve servetlerinde meydana getirdiği azalma, matematiksel bir değerle bir oran ilişkisi içinde veya bir yük olarak ifade edilmesine vergi yükü denilmektedir (Devrim 1998:232). Daha yaygın bir ifadeyle, bir ekonomide belirli bir zaman aralığında toplanan tüm vergi gelirlerinin toplam mili gelire oranı olarak ifade edilen vergi yükü denilmektedir. Vergi yükü pek çok değişkenin etkisinde kalmaktadır. Bu değişkenlere milli gelir, mili gelir içinde bazı sektörlerin payları, ithalat-ihracat dengesi ve etkin vergi denetimi örnek olarak gösterilebilir (Erdem 1991:169).

Vergi yükü konusunda literatürde çok fazla sayıda tanıma yer verilmiş olmasına rağmen henüz uzlaşılmış bir tanıma rastlanılamamakla beraber uzlaşmaya varılamayan ve bilim adamları arasında tartışmaya açık bir konudur. Ancak genel olarak bireylerin ödedikleri verginin; gelir, harcama ve servetlerinde meydana getirdiği düşüş,

matematiksel bir değerle bir oran ilişkisi içinde veya maddi-fiziki bir yük olarak açıklandığında, bu vergi yükü şeklinde ortaya konmakta veya algılanmaktadır.

Vergi yükü, verginin kimler tarafından ödendiğini de incelemektedir. Mükelleflerin ödedikleri vergileri fiyat mekanizması ile üçüncü şahıslara yansıtılmaları mümkün olmaktadır (Aksoy 1991:165). Örneğin sigara ücretleri üzerinde verginin yükselişi durumunu incelemeye alırsak; vergi yükselişinde teknik olarak sadece sigara perakende satıcıları vergiyi ödemektedirler. Ancak sigara satıcıları sayesinde bu vergi yükünün bir bölümü tüketicilere ve sigaranın toptan satıcılarına yansıtılmaktadır. Toptancılar ise kendilerine düşen yükün bir kısmını sigara üreticilerine yükleyecektir. Sigara reticileri ise ödemeleri gereken verginin kendi üzerine düşen kısmının bir bölümünü fabrika işçilerine ve tütün çiftçilerine yüklemektedir. Sonuç olarak ne kadar vergi fiziksel olarak sigara satıcıları tarafından ödeniyor gibi gözükse de verginin gerçek yükü birçok kesim tarafından bölüşülmektedir (Yenigün 20012:11).

Vergi yükü hem sübjektif hem objektif olarak incelenmektedir. Ancak hem sübjektif vergi yükü hem de objektif vergi yükü mükellefin vergiye karşı tutumlarında gösterdiği etkiler farklıdır. Kısacası, objektif vergi yükü sayısal bir ifadeyi göstermektedir. Aynı oranda vergi ödemekle yükümlü olan mükelleflerin vergi yüklerinin eşit olduğu anlaşılmaktadır. Yalnız mükelleflerin hissettikleri yk farklıdır. Kimi mükellef vergi yükünü kuvvetli şekilde kimi ise orta kuvvette görmektedir. Sayısal bir bilgi olarak sübjektif vergi yükünü ifade etmek mümkün değildir (iek 2006:53).

Makro açıdan vergi yükü; merkezi yönetim ve yerel yönetim vergileriyle resim, harç, fonlar, parafiskal gelirler de dahil olmak üzere belli bir zamandaki tüm vergi gelirleri toplamının gayrisafi yurt içi hasılaya oranlanmasıyla bulunan rakamsal değerdir (Günay 2007:4).

Şekil 1.3.:Vergi Yüğü Çeşitleri

- **Toplam Vergi Yüğü:** Bir ülkede muayyen bir dönemde (genellikle bir yıl) ödenen vergilerin, o dönemde ülkenin Gayri Safi Milli Hasılasına (GSMH) oranıdır.
- **Toplumsal Vergi Yüğü:** Toplam vergi yüğü ile bir arada nüfusu da içine alan daha geniş kapsamlı hesaplamalar ile ulaşılan bir rakamdır.
- **Bölgesel Vergi Yüğü:** Bölgesel vergi yüğü ekonomik, sosyal ve coğrafi açıdan birbirine benzeyen bölgeler için yapılan vergi yüğü hesaplama türüdür.
- **Sektörel Vergi Yüğü:** Ekonominin farklı sektörlerinin ödedikleri vergilerin GSMH içindeki paylarının vergi yüküdür.
- **Gelir Gruplarına Göre Vergi Yüğü:** Gelir büyüklüklerine göre sınıflandırılmış mükelleflerin devlet ve diğer kamu kuruluşlarına belirli bir dönemde yapılan vergi ve benzeri ödemelerin, bu bireylerin aynı dönemdeki gelirlerine oranıdır.
- **Kişisel Vergi Yüğü:** Kişi başına düşen vergi gelirlerinin, kişi başına GSMH'ye oranıdır. Diğer bir deyişle kişilerin belirli bir dönemde ödedikleri vergilerin aynı dönemde elde ettikleri gelire oranlanmasıdır.

- Net Vergi Yüğü: Net vergi yüğü, belirli bir dönemde ödenen vergilerden, o dönemde yapılan kamu hizmetlerinden sağlanan faydanın düşölmesi sonucu elde edilen değerin (milli) gelire oranıdır (Günay 2007:4).
- Gerçek Vergi Yüğü: Net vergi yüğü kavramına yansıyan ve yansıtılan vergilerin de dâhil edilerek hesaplanmasıyla gerçek vergi yüküne ulaşılır. Buna tanıma göre gerçek vergi yüğü, kişı veya ekonomi üzerindeki kayıp ve kazançların toplu bir kalemde değeriendirilmesine olanak sağlayan bir formüldür. Objektif vergi yüğü olarak ele alınan gerçek vergi yüğü, mükellefin ödediğı vergi ile geliri arasındaki oransal ilişkiyi esas aldığından teorik olarak hesaplanmaya uygun bir yöntemdir.

1.1.2.2. Vergi Kapasitesi

Vergi kapasitesi veya vergi sınırı, bir ölkede kamusal hizmetlerin temel finansman aracı olarak başvurulacak vergilerin taban büyüklüğünü veya vergi potansiyelini ifade etmektedir. Burada konunun bir olması gereken bir de fiili veya mevcut durumu vardır (Sağbaş ve diğ. 2013:45). Diğeri bir ifadeyle, bir ölkenin en az geçim seviyesinin üstünde kalan GSYH miktarına o ölkenin vergi kapasitesi denmektedir. Bu yüzden vergi kapasitesi net bir değeri olmamakla beraber, kapasitenin tam olarak belirlenmesi oldukça zordur (Öncel 2001:19). Çeşitli ölçütler, veriler ve büyüklükler dikkate alınmak şartıyla ortaya çıkan vergilendirme gücü veya imkanı, potansiyel vergi kapasitesini vermekte; bununla birlikte, belli yer ve zamandaki uygulama ile ulaşılın sonuç fiili kapasiteyi göstermektedir.

Kamusal harcamalar, vergilemede vergi kapasitesine ulaşmak için siyasal otoritenin elinde bulunan en önemli dokümanlardan bir tanesidir. Vergi kapasitesi vergi alınabilecek maksimum noktayı ifade eder. Bu maksimum nokta ise ölkeden öлкеye veya zamandan zamana farklılıklar gösterir (Korkmaz 2009:20). Vergileme kapasitesinin durumu, bahsedildiğı gibi doğrudan doğruya herhangi bir yer ve zamanda vergilemeye konu veya tabanı ifade edecek sayısal büyüklüklere bağılı bulunmaktadır. Genelde gelişmiş ölkelerde vergileme kapasitesi büyük veya geniş; gelişmekte olan ölkelerde ise bir hayli küçük veya dardır. Bununla beraber hükümetlerin vergi ile ilgili düzeltme ve

yeniliklerle vergi kapasitelerinde artma veya düşme eğilimi gerçekleşebilir. Ayrıca tahmini vergi kapasitesi ile fiili vergi hasılatı arasındaki oransal ilişkiyi ifade eden vergi gayreti de mali yönetimin etkinliği arasında çok yakın ilişkilidir.

1.1.2.3. Vergi Gayreti

Vergi gayreti de vergileme kapasitesinin durumuna ilişkili olarak ortaya çıkan bir vergi ödeme gücü demektir. Vergilemenin sınırını da tayin eden vergi kapasitesinin durumu tarih, kültür, ahlak, gelenek gibi değerlerle ekonomik ve sosyal diğer kısıtlara göre mükelleflerin vergi ödeme güç ve isteklerini yani vergi gayretini ortaya çıkarmaktadır.

Vergi gayreti ülkenin vergi kapasitesinin altında veya üstünde gerçekleşmiş olabilir. Burada dikkat edilmesi gereken husus ülkenin vergi kapasitesinin belirlenmesinde kapasitenin, var olan sınırlandırmalar içinde en iyi şekilde tahmin edilmesini sağlama gerekliliğidir (Dursun 2008:7). Bulunan bu vergi gayreti oranı sıfır ise o ülkenin vergi kapasitesinin tümünü kullandığı, birden küçükse vergi kapasitesinin bütünüyle kullanılmadığı ve vergi gayretinin düşük olduğu, birden büyükse vergi kapasitenin üzerinde ise vergi gayreti olduğunun göstergesidir.

1.1.2.4. Vergi Tazyiki

Vergi, yükümlünün ya da mükellefin elde etmiş olduğu gelir için bir maliyet unsurudur. Yükümlü üzerindeki bu maliyet vergi yükü olarak adlandırılır. Vergi yükü, bakış açısı ve hesaplama metotlarına göre çeşitli anlamlar taşıyan, farklı algılanan bir kavram olduğu için genel bir tanımlamanın yapılması oldukça zordur. Ancak hangi şekilde tanımlanırsa tanımlansın vergi ve benzeri ödemeler yükümlülere açısından bir yük kabul edilebilir (Dileyici 2006:140-141). Yükümlülerin veya mükelleflerin vergi yükünü hissetme katsayıları, ödenen vergi ile doğru orantılı, yükümlünün vergi ödeme gücüne göre de ters orantılı olarak değişebilmektedir.

Vergilerin, mükellefin ilk anda satın alma gücünü azaltması ve tasarrufunu kısıması sebebiyle, mükellefler vergi ödemeyi fedakarlık saymaktadır. Vergi ödemesi sebebiyle mükellefin ekonomik gücünde azalma görülerek kişisel, sosyal ve psikolojik birçok faktör sebebiyle bu azalmadan dolayı mükellefin vergi sonrası hissettiği psikolojik baskıya vergi tazyiki denilmektedir. Bu baskı hissinde, vergi sisteminin yapısı kadar ülkenin ekonomik ve siyasi durumu da önem arz etmektedir (Aktan vd. 2002:123).

Vergi tazyiki, bireyin gelirine, özel durumlarına, zevk ve tercihlerine göre değişebilen yükümlüler tarafından hissedilen iktisadi ve psikolojik baskıdır. Yükümlünün ödediği vergi dolayısıyla sahip olduğu iktisadi değerlerdeki azalmanın neden olduğu fedakarlık ya da refah kaybının, yükü taşıyan tarafından hissedilme derecesine bağlıdır. Yükümlünün hissettiği psikolojik baskı vergilemeye ilişkin yükümlülükler için vergi idaresinde kaybettiği zaman ve karşılaştığı muamele ve diğer birçok etkenin sonucunda şekillenmektedir (Aktan vd. 2002:141). Tüm bunlar neticesinde, bireyin vergiyi gönüllü olarak ödeme veya bundan kaçınma yönündeki tutum ve davranışlarını belirleyen ana etmenlerden birisi vergi tazyikidir. Vergi ödenmesi sonucu yükümlünün kullanılabilir geliri azalmakta, yükümlü üzerindeki vergi yüküne bağışık olarak harcama ve tasarruf yapma kararları değişebilmektedir. Vergi yükümlüleri; vergilerden kaçınma, vergiyi zamanında ödememe, göç gibi tepkiler ortaya koyan davranış kalıpları geliştirebilirler (Ay 1996:48).

1.1.2.5. Vergi Rekabeti

Vergi rekabeti, geniş anlamda vergilendirme yetkisine sahip idari birimlerin (yerel yönetimler, eyaletler, devletler) vergi ile ilgili uygulanan politikalarının diğer idari birimler üzerinde meydana getirdiği etkiler olarak tanımlanabilir. Vergi rekabeti, firma ve ulusal düzeyde rekabet gücünü yükseltmek isteyen idari birimlerin vergilendirme yetkisine sahip olduğu bölümlerde rakip idari birimler ile karşılaştırıldığında mükelleflerin vergi yüklerini azaltmak veya artırmamak suretiyle potansiyel olarak mobilitesi yüksek olan üretim faktörleri (özellikle kalifiye işgücü ve sermaye) için kendi idari birimlerini cazip hale getirme uğraşıdır (User 1992:36).

Diğer bir ifadeyle vergi rekabeti, farklı vergilendirme yetkisine sahip idarelerin yabancı sermaye çekebilmek, yerli sermayeyi ise kaçırmamak için cazip vergi hükümleri uygulamaları bakımından rekabet içerisinde bulunmaları şeklinde tanımlanabilir (Gedik 2011:330). Vergi rekabeti, firma ve ulusal düzeyde rekabet gücünü artırmak isteyen idari birimlerin vergilendirme yetkisine sahip olduğu alanlarda rakip idari birimlere kıyasla mükelleflerin vergi yüklerini azaltmak veya düşük tutmak suretiyle potansiyel olarak mobilitesi yüksek olan üretim faktörleri (özellikle kalifiye işgücü ve sermaye) için kendi idari birimlerini cazip hale getirme çabasıdır. Vergi rekabetinin artış sebepleri arasında sermaye hareketlerinin artması, emek ve işgücünün artması ve vergi cennetlerinin ortaya çıkması sayılabilir.

Vergi rekabeti çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir. Kimi yazarlara göre, karlar üzerinden alınan dolaysız vergilerin azaltılması maksadıyla yurtiçinde yerleşik firmaların rekabet güçlerinin artırılmasını amaçlayan bir vergi rekabeti “iyi”; diğer koşullarda yabancı sermayeyi çekemeyen bir ülkenin bunu vergi oranlarını düşürmek suretiyle gerçekleştirmesi halinde ise “kötü” ya da zarar verici bir vergi rekabetinde söz edilebilmektedir. Vergi rekabeti, farklı ülkeler veya devletler arasında uluslararası ölçekte gerçekleşiyorsa “yatay vergi rekabeti”, farklı düzeylerdeki idari birimler arasında meydana geliyorsa “dikey vergi rekabeti” söz konusudur (Wilson 1999:289).

1.2. Vergi Psikolojisi ve Vergi Psikolojisine İlişkin Temel Kavramlar

1.2.1. Vergi Psikolojisi

Mali olaylarla alakalı yapılacak incelemelerde olayın hukuki, ekonomik ve siyasal yaklaşımların temel alınması yeterli olmayıp, olayın psikolojik açıdan da değerlendirmesi gerekli görülmektedir. Bu bakımdan bireylerin iç ve dış faktörlere gösterdiği reaksiyonları inceleyen psikoloji bilimi, vergilemeye karşı bireylerin tepkilerinin psikolojik açıdan değerlendirilmesinde önem arz etmektedir (Şenyüz 1995:3).

Mali psikoloji kavramı psikolojinin alt dallarından olan sosyal psikolojiyle yakından alakalıdır. Toplum psikolojisinin iyileştirilmesinde ve geliştirilmesinde en önemli etkenlerden biride mali etkenlerdir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, ülkelerin istihdam oranı, eğitim-öğretim seviyesi, vergi oranları, kişi başına düşen milli geliri gibi ekonomik kıstasları o ülkede yaşayan vatandaşların da sosyal psikolojilerinde farklı etkiler oluşturur. Bu nedenle mali psikoloji, tüm mali araçların insan davranışları üzerindeki etkilerinin incelenmesini konu edinmektedir (Sağbaş 2006:25).

Kamu harcamalarının karşılanması adına devletin vergi alması, mükellefleri farklı davranış biçimlerine yönlendirmekte, böylece vergilerden beklenen sonuçlar ile ilgili sapmalara neden olabilmektedir. Dolayısıyla insan psikolojisinin üzerinde durulmadan vergi üzerinden planlamalar yapmak, insanların vergilerden etkileneceği gerçeğini göz ardı etmek anlamına gelecek ve bu durum vergiye karşı toplumsal tepkilerin artması ve vergilerden beklenen maksatların gerçekleşmemesine yol açacaktır (Edizdoğan vd. 2011:236-237).

Sosyal topluluğu meydana getiren ve sosyal toplumun bir parçası olan bireylerin tümü devlet tarafından bakıldığında birer vatandaşdır. Vatandaşları korumak, onları refah düzeyi yüksek bir ülkede yaşatmak ve vatandaşların haklarını gözetmek elbette ki devletin asli görevleri arasındadır. Devlet bahsedilen asli görevlerini yerine getirmek için ise vatandaşlardan vergi toplamaktadır. Dolayısıyla vergi; kamusal hizmetlerin gerektirdiği giderler ile kamu borçlarından kaynaklanan yükleri karşılamak amacıyla(fiskal ve ekstra fiskal), egemenlik gücüne göre, karşılıksız olarak, gerçek ve tüzel kişilerden alınan ve cebri niteliğe sahip para türünden ödemelerdir (Gök 2007:145). Verginin tanımında da belirtildiği gibi, vergilemenin cebri özellikte olması, vatandaşlar üzerinde farklı etkiler meydana getirmektedir. Vergiler, genelde bütün mükelleflerce bir yük olarak algılanmasına karşın, mükelleflerin vergi yükü algılamasının aynı değerde olduğu söylenemez (Çataloluk 2010:214). Vergi bilinci, vergi ahlakı, vergi ödeme gücü gibi kişisel faktörler kadar vergi adaleti ve vergi kanunları gibi toplumsal faktörler de bireylerin vergi algılamasını etkilemektedir.

Bu kapsamda vergilemenin verimliliği ve sınırları hakkında söz sahibi olabilmek adına verginin ekonomik şartlarının yanında, psikolojik şartların da varlığını kabul etmek gerekmektedir. Eğer mükellefler vergi ödediğinde mali verimlilikleri düşüyorsa vergiye karşı tepki gösterebilmektedir.

Mükelleflerin vergiye karşı hangi durum karşısında tepki gösterdikleri şu şekilde sıralanabilir;

- Eğer vergilerin miktarı ödeme yapacak kişilerin ödeme kapasitelerinin çok üzerindeyse,
- Vergi ödemesi halinde, vergisini ödemeyip yeterince cezai yaptırımla karşılaşmayan kişiyle kendisini kıyasladığında dürüstlüğünden dolayı pişmanlık içerisindeyse,
- Vergilerin gerçekten kamu hizmetlerinin finansmanını karşılamak için alındığına inanmıyorsa,
- Adil bir vergileme olmadığına inanıyor ise,
- Ödediği vergilerin kendisine rakip olan firmalar için sübvansiyon amaçlı kullanılacağını düşünüyorsa,
- Devletin topladığı vergileri siyasilerin oy için kendi yakınlarına rüşvet olarak dağıttığına inanıyorsa.

Bunlar neticesinde eğer mükelleflerin vergiye olan tutumlarının genelleştiği, yani çoğunluğun vergi vermeyi kendisi için en doğru davranış biçimi haline getirildiği zaman vergi sistemi de başarılı olacaktır.

Vergi psikolojisinin sağlanmasıyla öncelikle vergi politikalarının etkinliğinin artırılması amaçlanır. Bu dengenin kurulması toplumsal ilişkileri düzenlemekte yarar sağlamaktadır. Böylece uygulanan vergiler, bireyler üzerinde oluşabilecek olumsuz etkileri saf dışı bırakır. Ayrıca vergi psikolojisinde hedeflenen bir başka durum da küreselleşme sürecindeki dünyada liberalleşmeyi kolaylaştırmaktır (Beceran 2002:2).

1.2.2. Vergi Psikolojisine İlişkin Temel Kavramlar

İnsan davranışları, yaşanan olaylardan sağlanan algı ve bu algı ile oluşan tutuma göre biçimlenmektedir. Dolayısıyla vergi ödemekle yükümlü mükelleflerin vergi ile ilgili psikolojileri bununla beraber vergiye karşı neden tepki gösterdikleri, tepki türlerinin incelenmesinden önce incelenmeli ve analiz edilmelidir. Çünkü vergiye karşı gösterilen tepkiler bir sonuç vasfı taşımaktadır. Bu nedenle olaya bütünsel ve sistematik açıdan yaklaşmak maksadıyla, öncelikle mükelleflerin vergiye karşı tepkilerindeki nedenler incelenmelidir.

1.2.2.1. Vergiye Karşı Algı, Tutum ve Davranış

Vergileme karşısında mükelleflerin tutumu her zaman için ilgi çekici ve analizi güç bir konu olmuştur. Genel olarak değerlendirildiğinde bireylerin yaşadıkları vakalar karşısındaki durumlarının ‘‘algı-tutum-davranış’’ üçlemesinden oluştuğu söylenebilir. Bireyin olaylar karşısında sergilediği tutum, onun muhatap olduğu vakadan ne anladığı ile yakından ilgilidir. Psikolojide ‘‘algılama’’ olarak ifade edilen bu vaziyet çevredeki uyarıcıların duyu organlarında oluşturduğu uyarımların beyne iletilmesi, beyinde düzenlenmesi ve bir anlam kazanması olarak tanımlanmaktadır (Doğan 1987:62). Bu nedenle algılamanın bireyin sergilediği tutumda yakından etkili olduğu ileri sürülebilmektedir.

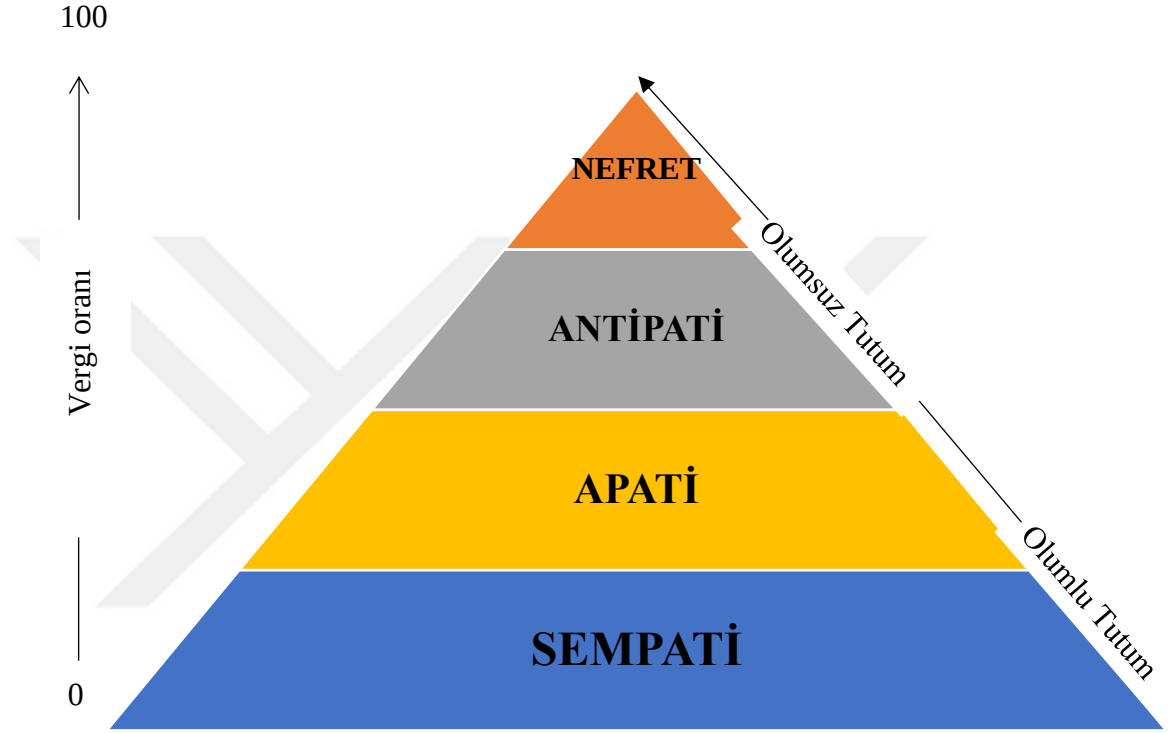
Tutum ise, bir bireye atfedilen ve onun psikolojik bir obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını oluşturan bir eğilim olarak tanımlanmaktadır (Kağıtçıbaşı 1992:84). Tanımdan da anlaşılacağı gibi tutumun çok fazla özelliği bulunmaktadır. Buna göre tutumun en önemli özelliği, gözlemlenebilen bir davranış biçimi değil, davranışa hazırlayıcı bir eğilim olmasıdır. Dolayısıyla, tutum gözle görülmemekte fakat, gözle görülebilen bazı davranışlara yol açtığından, bu davranışların gözlenmesi sonucunda varlığı ileri sürülebilmektedir. Bu nedenle, davranışlara yol açan yaklaşımlar, sosyal olayların incelenmesinde son derece önem arz etmektedir (Aktan vd. 2006:40).

Devletlerin en önemli finansman aracı olarak kabul edilen vergi, aynı zamanda maliye politikalarının uygulanmasında da en önemli araç olarak kabul edilmektedir. Ancak kamusal malların bedelsiz olarak kullanım imkanının varlığı, ekonomik birimlerin bu mal ve hizmetlerin finansmanına katılımında istekli olmamalarına neden olmaktadır. Bu sebeple kamusal malların devlet tarafından finansmanı kaçınılmaz olmakta ve bu finansman ise vergilerle karşılanmaktadır (Selen 2011:313). Fakat devletler vergilere karşı mükellef tepkileriyle her dönemde karşılaşmakta ve bu tepkilere bağlı olarak çeşitli düzenlemeler yapmaktadır. Devletlerin sahip olduğu vergilendirme yetkisi dahilinde vergilemede yaptıkları değişikliklere karşı vergi mükelleflerinin ilgisiz kalması da pek mümkün olmamaktadır. Çünkü var olan bu yetki devletlere çeşitli üstünlükler sağlamaktadır (Aktan vd. 2006:162).

Mükelleflerin psikolojik tutumlarının incelenmesi, tutumların davranışlara yol açan eğilimler olması sebebiyle önceliklidir. Fakat, vergileme karşısındaki tutumların bireysel olma özelliği, inceleme açısından zorluklar oluşturmaktadır. Bu sebeple, vergileme karşısında mükellef tutumlarının incelenmesinde genelleme yapılma gereği ortaya çıkmaktadır. Genel olarak incelendiğinde, mükelleflerin vergileme karşısındaki tutumlarının en önemli belirleyicisi, mükellefler üzerinde oluşan vergi yüküdür. Vergi yükünün en önemli belirleyicisi ise, vergi oranlarıdır. Dolayısıyla vergi oranlarının mükelleflerin psikolojik tutumlarını belirlemede önemli bir fonksiyona sahip olduğu söylenebilir.

Buna göre, mükelleflerin vergiye karşı tutumları vergi oranlarında görülen artışa bağlı olarak olumlu tutumdan olumsuz tutuma doğru değişim göstermektedir. Bu durum vergilemeye bağlı olarak mükelleflerin psikolojik yönden hissettikleri vergi baskısı ile ilgilidir. Mükellefler düşük oranlı vergiler karşısında olumlu tutum sergilemekte ve vergilere “sempati” ile yaklaşmaktadır, bütün bunlar dolayısıyla mükelleflerin düşük oranlı vergilerde severek ve isteyerek vergi ödedikleri söylenebilir. Vergiye karşı gösterilen tutumların ikinci aşaması “apati ” halidir. Bu aşamada mükelleflerin vergiye karşı tavırlarının ilgisiz ve isteksiz olduğu söylenebilir. Üçüncü aşama olan “antipati” aşamasında mükelleflerin vergiye karşı olumsuz tutumlarının kuvvetlendiği, vergilerdeki artışa karşı mükelleflerin olumsuz duygularının artmaya başladığı söylenebilir. Vergiye

karşı gösterilen tutumların son aşaması ise “nefret” aşamasıdır. Artan vergi ödemeleri karşısında mükelleflerin vergiye karşı yüksek derecede olumsuz tutum sergiledikleri ve mükelleflerin vergi konusunda en gergin oldukları aşama olduğu söylenebilir (Aktan vd. 2006: 162).

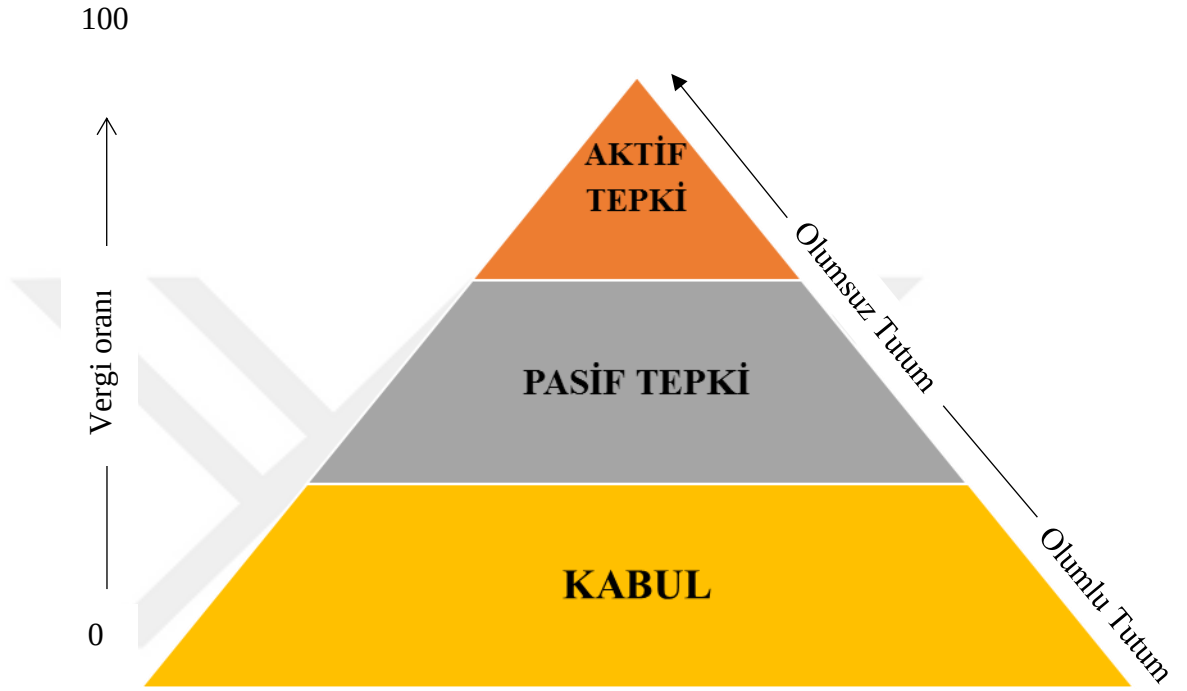

Şekil 1.4: Mükellef Davranışları Yönünden Oran-Tutum Analizi

Kaynak: Coşkun Can Aktan (2006); “Vergilere karşı Tepkiler ve Vergilerin Ahlaki Sosyo-Psikolojik Sınırları,” Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi, Seçkin Yayın, Ankara, s.161 deki şekilden esinlenerek geliştirilmiştir.

Belirtildiği gibi, mükelleflerin vergiye karşı tutumlarının derecesi, vergi oranlarına bağlı olarak sürekli değişmektedir. Tutumlar davranışlara sebep olan eğilimlerdir. Bu açıdan vergileme karşısındaki tutumlara paralel olarak ortaya çıkan tepki türlerinin de derecelendirilmesi mümkündür. Vergiye karşı gösterilen tepkiler aslında kamusal malların özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü kamusal malların finansmanı vergiler aracılığıyla yapılmaktadır. Kamusal malların pazarlanamama ve bölünememe özelliklerinden dolayı da yükümlüler vergilerini ödeseler de ödemeseler de kamusal mallardan yararlanmaktadırlar. Yükümlü davranışları üzerinde pek fazla

faktörün etkisinin olduğunu görmekteyiz. Kesin olarak tespit edilememekle beraber, vergiye karşı gösterilen tepkiler ilk defa vergi ödemenin cebri hale gelmesi ile ortaya çıkmıştır.

Şekil 1.5: Mükellef Davranışları Yönünden Oran-Tepki Analizi

Kaynak: Coşkun Can Aktan(2006); “Vergilere karşı Tepkiler ve Vergilerin Ahlaki Sosyo-Psikolojik Sınırları,” Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi, Seçkin Yayın, Ankara, s.163. ‘deki şekilden esinlenerek geliştirilmiştir.

Vergiye karşı tutumların derecesine bağlı olarak ortaya çıkan tepki türleri kabul, pasif tepki, aktif tepki olmak üzere üç aşamada incelenmiştir.

1.2.2.1.1. Verginin Kabulü

Vergiye karşı tepkilerin “kabul” aşamasında, mükellefler vergilere karşı sempatik tutum ile paralel olarak olumlu tepki göstermekte ve üzerine düşen vergi ile ilgili yükümlülükleri severek ve isteyerek yerine getirmektedir.

1.2.2.1.2. Vergiye Karşı Pasif Tepki

Vergilerin ekonomik, sosyal ve mali nitelikleri nedeniyle toplumun çeşitli kesimleri vergi uygulamalarından farklı biçimlerde etkilenebilmektedir. Yani bir vergi uygulamasının sonucunda çeşitli etkileri ortaya çıkabilmektedir. Uygulamaya konulan bir vergi, mükellefi ödediği vergi miktarının sebep olduğu gelir kaybını telafi etmek maksadıyla daha fazla çalışmaya yönlendirebilir ya da tam tersi çalışma arzusunu kaybetmesine sebep olarak çalışmak yerine mükellefin tepki göstermesine sebep olabilir.

Mükellefler gelirden kaybettiğini telafi etmek maksadıyla daha fazla çalışmayı tercih ederlerse, gelir etkisi ortaya çıkar. Bunun aksine mükellefler çalışmak yerine boş durmayı tercih ederlerse ikame etkisi ortaya çıkar. Burada önemli olan kısım verginin gelir etkisinin yaratılması ya da en azından ikame etkisine neden olmayacak bir vergi politikasının uygulanmasıdır. Bu noktada mükellefler boş durmayı seçebilecekleri gibi üretim ve tüketim tercihlerinde değişiklik yapmayı da tercih edebileceklerdir. Yani mükellefler karşı karşıya kaldıkları vergi yükü sebebiyle çalışmamayı tercih edebilecekleri gibi satın alma güçlerinde meydana gelen azalmayı ihtiyaçlarını kısıtlayarak ve azaltmaya çalışarak da karşılayabilirler (Akdoğan 1999:98).

Vergilere karşı tepkilerin ikinci aşaması olarak ele alınan pasif tepki aşaması; aylaklığın tercihi, tüketimin ve tasarrufun kısılması, üretimin azaltılması, yatırımdan vazgeçilmesi, verginin yansıtılması, vergiden kaçınılması şeklinde dolaylı tepkilerden oluşmaktadır.

1.2.2.1.2.1. Aylaklığı Tercih Etme (İkame Etkisi)

Vergiye karşı gösterilen pasif tepkilerin ilki aylaklığı tercih etmektir. Genel olarak vergilerin ikame etkisinden kaynaklanan bu tepki çeşidinde çok çalışarak çok vergi ödemektense, çalışmanın tercih edilmemesi, diğer bir deyişle aylaklığın tercih edilmesi söz konusu olmaktadır.

Vergi oranlarında meydana gelen artışların sebep olduğu gelir kaybı nedeniyle çalışmamanın maliyeti çalışmaya kıyasla daha düşüktür. Çalışmamanın maliyetinin çalışmaya kıyasla daha düşük olması ise mükelleflerin aylaklığı tercih etmesine sebep olmaktadır. İnsan hayatının devamlılığı açısından aylaklığı tercih etmenin sürekliliği mümkün olmadığından bu tercih belli bir zamanla sınırlı kalır. Fakat bu konudaki önemli husus ikame etkisi nedeniyle aylaklığı tercih etmenin nitelik değiştirmesidir. Çünkü ikame etkisi nedeniyle aylaklığı tercih eden mükellefler zamanla kayıt dışı faaliyetlere yönelmeyi de tercih edebileceklerdir (Aktan vd. 2006:166).

1.2.2.1.2.2. Tüketimi ve Tasarrufu Kısma

Gelir kavramı içerisinde tüketilen ve tasarruf edilen değerler bir arada yer alırlar. Vergi oranlarında meydana gelen artışlar bireylerin gelirinde ve servetinde azalışa sebep olduğundan gelirden tüketime ve tasarrufa ayrılan miktar da azalmaktadır. Vergileme sebebiyle mükelleflerin üzerlerinde hissettikleri baskı hissi öncelikle lüks malların tüketiminde ve tasarruf miktarında düşmeye yol açar. Sonrasında ise zorunlu ihtiyaç mallarının tüketimine doğru dereceli azalışa sebep olmaktadır. Mükellefin vergi sebebiyle hissettiği baskı, gerek tasarruf gerekse belirli maddelerdeki tüketimin kısılması ile mükellefi bütçesinde değişiklikler yapmaya zorlamaktadır. Mükellef bu şekilde ödediği verginin gelirinde meydana getirdiği azalmayı mümkün olduğunca azaltmaya ve yapılması zorunlu giderlerle gelir arasındaki dengeyi yeniden sağlamayı amaçlamaktadır (Aktan vd. 2006:169). Bir anlamda vergi sebebiyle refah seviyesi düşen yükümlü, eski refah düzeyini tekrar yakalayabilmek adına ekonomik davranışlarında değişikliğe gitmek zorundadır. Bu duruma yükümlü üzerindeki dönüştürme etkisi ismi de verilmektedir.

1.2.2.1.2.3. Üretimi Azaltma

Bireyler artan vergi oranları sebebiyle gelirlerinde meydana gelen azalma sonucunda tüketimlerini azaltmak zorunda kalırlar. Bu durum da zamanla üretimin azalmasına sebep olur. Dolayısıyla talep seviyesinde meydana gelen düşüş arz

seviyesinde de düşüşe sebep olur. Ayrıca vergiler üretim giderlerini artırarak ya da azaltarak üretim üzerinde de etkili olabilir. Çünkü vergilerin artırılması üretim maliyetlerini ve buna bağlı olarak da fiyatları etkiler. Vergiler mümkün olduğunca tüketicilere yansıtılmaya uğraşılsa da vergilerin üretim maliyetleri ve fiyatları etkileyerek üretimin azalmasına sebep olmaları kaçınılmazdır (Aksoy 2011:272).

1.2.2.1.2.4. Yatırımdan Vazgeçme

Bireylerin yatırım yapmaktan vazgeçmeleri de vergiye karşı gösterilen pasif bir tepki türü olarak ele alınmaktadır. Vergi oranlarındaki artışlar yatırımlar üzerinde olumsuz etkiler meydana getirebilmektedir. Çünkü artan vergi oranları nedeniyle yatırımcılar yatırım sonrası kazançlarının büyük bölümünü devlete aktaracaklarından yatırımın karlılığı da azalacaktır. Yatırımın karlılığının azalması ise mükelleflerin yatırımdan vazgeçmelerine sebep olur. Aynı durum yapılacak ek yatırımlar için de söz konusudur. Vergi oranları arttığında bir maliyet unsuru ortaya çıktığından harcama yapma olasılığı azalan firmalar ek yatırımlar yapmaktan vazgeçmektedirler.

1.2.2.1.2.5. Verginin Yansıtılması

Milli ekonomiyi önemli derecede etkileyen ve kişiler ve işletmeler üzerinde yük olarak kabul edilen vergiler kamu harcamaları şeklinde ekonomiye geri dönmektedir. Ancak ekonomi açısından önem arz eden vergilerden söz konusu kişi ve kurumlar kendilerinin ödedikleri ya da ödeyecekleri vergileri kısmen ya da tamamıyla başkalarına aktarmaya çalışmaktadırlar. Şartların da uygun olması halinde vergi yükünden kurtulabilmektedirler (Aksoy 2011:274).

Vergi yansımaları, ödenen vergilerin kısmen ya da tamamıyla fiyat mekanizması yoluyla, bir ya da birkaç kademede kısmen ya da tamamıyla başkalarına devredilmesi olarak tanımlanabilmektedir (Şenyüz 1995:111). Başka bir deyişle vergi yansımaları, vergi yükünün piyasa koşullarına bağlı olarak kısmen ya da tamamıyla başkalarına aktarılması

olarak tanımlanmakta ve mükelleflerin vergi yükünü taşımak istememesinden kaynaklanmaktadır (Heper 2003:176).

Vergi, her zaman konulduğu yerde, kanun koyucunun mükellef olarak belirlediği kişiler üzerinde kalmayabilmekte, vergiyi ödeyen kişi üzerindeki vergiyi başkalarına devredebilmektedir. Bu durumda vergi, bir mükelleften alındığı halde başka bir mükellef tarafından ödenmiş olmaktadır. Herhangi bir ürün üzerinden üreticisi tarafından ödenmiş olan vergi ürünün fiyatının yükseltilmesi durumunda onu tüketenlere aktarılmakta, tüketici yüksek fiyat içerisinde vergiyi ödemiş olmaktadır.

Yansıma genellikle birbirini izleyen dört aşaması bulunmaktadır. İlk aşama verginin ödenmesi aşaması olup verginin herhangi bir şekilde ödenmesiyle başlar. İkinci aşama vurgu aşaması olup, bu aşamada vergi ödendikten sonra vergi mükellefinin vergi ödenmesinden dolayı üzerinde psikolojik baskıyı hissettiği aşamadır ve verginin yansıtılması, vurgu etkisinin bir sonucudur. Üçüncü aşama ise vergiyi aktarma ve verginin yayılması aşamasıdır; üzerine vergi yükünün devredildiği kişi yine fiyat mekanizması aracılığıyla bu yükü başkalarına, onlar da diğerlerine parça parça devretme yoluna gitmeleriyle oluşan aşamadır. Yansıma olayı er geç durmak zorundadır. Yansıma zincirlemesi, sonsuza kadar devam edemez. Verginin tamamını değil, bir bölümünü dahi yansıtmayı başaramayacak bir mükellef bulunduğu aşamaya kadar vergi yayılır. Verginin yansıtılmasının dördüncü yani son aşaması verginin yerleşmesi aşaması olup fiili ve son olarak, diğer bir mükellef üzerine yeni transfer ümidi bulunmaksızın, vergi yükünün son mükellefte kaldığı aşamadır (Edizdoğan 2011:5).

Vergi yükünün kendinden başka mükelleflere aktarılması ile meydana gelen verginin yansıtılması, vergilere karşı gösterilen diğer pasif tepki türlerinden bir tanesidir. Fakat verginin yansıtılmasını diğer tepki çeşitlerinden ayıran özellik vergi gelirlerinde bir azalmaya yol açmayışı ve sadece mükellefte olan vergi yükünün başkalarına aktarılmasını hedef almasıdır. Dolayısıyla bu tepki türü devlet açısından verginin kaybına sebep olmamaktadır fakat verginin yansıtılması vergi yükünün toplumda dengeli dağılımını olumsuz yönde etkilemektedir (Aktan vd. 2006:168).

Vergiden yasal yollarla kaçınma olarak isimlendirilebilecek tepkiler çok çeşitli olabilmektedir. Örneğin; tüketiciler vergilendirilmiş malın tüketimini azaltarak ya da tamamıyla tüketiminden vazgeçerek vergi ödemekten kurtulabilmektedirler. Diğer taraftan, vergilenen malın yerine ikame edilebilecek bir mal varsa, vergilenen malın tüketiminde azaltma yapmak daha kolay olabilmektedir. Ortaya çıkan bu durum ise devletin vergi gelirlerinde bir azalma ortaya çıkaracaktır (Uluatan 1999:308).

1.2.2.1.2.6. Vergiden Kaçınma

Vergi mükelleflerinin vergi yüklerini azaltma gayretleri her dönemde farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Çünkü yaşanan vergisel değişiklikler bireylerin gelirlerini, servetlerini ve tüketimlerini yakından etkilemektedir. Bunun sonucunda gerek kanuni, gerekse kanun dışı yollar aracılığıyla, oluşan bu yükten kurtulmaya çalışmaktadırlar. Mükellefin vergi matrahını daraltması veya yok etmesi şeklinde ortaya çıkan tepkiler vergiden kaçınma başlığı altında toplanmaktadır. Vergiden kaçınma, vergi kanunlarına aykırı hareket etmeksizin bireylerin vergi mükellefiyetinden kaçması ve hazinenin vergi kaybına uğraması şeklinde tanımlanabilmektedir (Heper 2003:210). Bir diğer tanıma göre ise vergiden kaçınma, vergi yükünün üçüncü bir şahsa devredilmeksizin vergi yükünden kurtulmaktır (Eyüpgiller 2002:148). Mükelleflerin vergisel yükümlülüklerini kanunlara uygun biçimde daraltması veya azaltması durumunda vergiden kaçınma muhtemel olmaktadır. Vergiden kaçınma yasal olarak suç da oluşturmamakta ve bu sebeple vergi kanunlarında vergiden kaçınma ile ilgili cezalandırmayı hedefleyen hükümler bulunmamaktadır (Aktan 2004: 15).

Genel olarak vergi mükelleflerinin vergi yükümlülüğüne yol açan olaya engel olması üç şekilde açıklanabilmektedir. Maddi anlamda intibak olarak adlandırılan durumda vergi yükümlüleri vergilendirilen maldan hiç satın almamak suretiyle vergiden kaçınabileceklerdir. Zaman anlamında intibak olarak adlandırılan durumda ise ağır bir biçimde vergilendirilmesi öngörülen maldan uzun dönemlerin ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek miktarda satın almak suretiyle vergiden kaçınma mümkün olabilmektedir. Vergiyi doğuran olayı vergilemenin söz konusu olmadığı alanlara kaydırmak suretiyle

açıklanan yerel anlamda intibakta ise matrahın sınırlar arası kaydırılması yoluyla vergiden kaçınma mümkün olabilmektedir (Turhan 1998:236-237).

Vergiden kaçınma kanunen ve kural olarak suç teşkil etmemektedir. Çünkü vergiye gösterilen bu pasif tepki türünde kanunlar karşısında suç teşkil edecek herhangi bir itaatsizlik bulunmamaktadır. Bu sebeple vergi kanunlarında vergiden kaçınma etkinliklerini cezalandırmayı hedef alan hükümler yer almamaktadır.

1.2.2.1.2.7. Oy Kayması

Demokratik ülkelerde vergileme ile ilgili yapılan düzenlemeler yükümlülerin oylarının değişmesine neden olabilmektedir. Yani yeni vergi koymak ya da mevcut vergilerin oranlarını arttırmak oy kaymasına sebep olabilir. Çünkü yükümlüler politikacıların vergileme ile ilgili kararlarına seçimlerde bir anlamda karşılık verirler. Bu nedenle de seçmenler daima vergi konusunda kararlarını benimsedikleri politikacılara oy vermeyi tercih ederler. Vergi konusundaki kararlarını beğenmedikleri politikacılardan ise desteklerini çekerler. Dolayısıyla bu tür nedenlerle bazen seçimlerde beklenmedik oy kaymaları olabilmektedir (Dileyici, Saraç ve Aktan 2003,11).

1.2.2.1.2.8. Baskı Gruplarını Harekete Geçirme

Yükümlülerin vergiye karşı gösterdiği pasif tepki türlerinden biri de baskı (menfaat, çıkar) grupları vasıtasıyla yasaları etkileyerek vergiden kurtulmaya çalışmalarıdır. İyi organize olmuş baskı grupları siyasal kararları kendi çıkarları doğrultusunda etkileyebilmektedir. Baskı gruplarının vergi ile ilgili yasaları etkileme çabaları da oldukça fazladır. Söz konusu baskı grupları işveren kuruluşları, işçi kuruluşları, sendikalar, dernekler, esnaf ve çiftçi odaları şeklinde organize olmuşlardır. Baskı grupları, vergi kanunlarında kendi çıkarlarına uygun hükümlerin bulunmasını ya da çıkarlarıyla ters düşen hükümlerin yer almamasını sağlamaya çalışırlar. Örneğin, vergi kaçırıcı bir yükümlü, vergi kaçırma olanağını sınırlandıran önlemler alan hükümet ve yasama organı üzerinde baskı kurmaya çalışır. Baskı gruplarının her birinin hükümet ve

yasama organı üzerindeki etkisi aynı değildir. İyi organize olmuş güçlü bir baskı grubu diğer baskı gruplarına kıyasla vergi yükünü kendi grubunun lehine olacak şekilde daha kolay değiştirebilir. Örneğin gelir düzeyi yüksek yükümlüler ve firmalar siyasal iktidara baskı yapacak daha fazla imkanlara sahiplerdir. Diğer gruplar ise daha ağır vergi yükü altında kalmalarına rağmen güçlü baskı grupları sebebi ile çoğu kez hükümet ve yasama organının kararlarını etkileyemezler (Şenyüz 1995:90).

1.2.2.1.3. Vergiye Karşı Aktif Tepki

Vergi oranlarında meydana gelen artışlar karşısında mükelleflerin vergilere karşı hoşnutsuzluğu ve tepkileri güçlenerek artmasıyla belli bir noktadan sonra pasif tepki aşamasından aktif tepki aşamasına geçmesine neden olmaktadır. Mükelleflerin vergilere karşı nefret duygusu, aktif tepki aşamasında gösterilen tepkilerin genel özelliği olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu aşamada gösterilen tepkiler, kanuna muhalefet şeklinde gerçekleştiğinden otoriteye itaatsizlik anlamına da gelmektedir. İtaatsizlik ise doğası gereği suç sayılmakta ve yakalanma durumunda cezalandırmayı gerektirmektedir. Günümüzde vergi cezalarını düzenleyen kanunlarda genel olarak aktif tepki aşamasındaki tepkiler hedef alınmaktadır (Aktan 2004: 16). Aktif tepki aşamasında gösterilen tepkiler başlangıçta bireysel olma özelliği taşımaktadır. Buna göre, mükellefler kanuna karşı hile ve aldatmacalarla vergi yüklerini hafifletmeye çalışmaktadırlar. Ayrıca, başlangıçta bireysel özellikte ve gizlice gerçekleşen tepkiler zamanla toplumsal ve aleni hale dönüşebilmekte ve devletin varlığını tehdit eden olayların yaşanmasına neden olabilmektedir. Buna göre, vergi kaçakçılığı, verginin reddi ve isyanı, vergi grevi vergiye karşı aktif tepki türü olarak değerlendirilebilmektedir.

1.2.2.1.3.1. Vergi Kaçakçılığı

Vergi kaçakçılığı marjinal vergi oranlarının yüksekliği, idari etkinliğin düzeyi, mükelleflerin vergi bilinci ve eğitim düzeyleri vb. faktörlerin etkisi ile ortaya çıkmaktadır

(Akdoğan 2005:165). Vergi kaçakçılığı, vergiden kaçınma kavramından çok farklı bir anlamı ifade eder.

Vergiden kaçınma yasal bir eylem iken vergi kaçakçılığı kanunca yasaklanmış ve yapılması halinde suç teşkil eden bir eylemdir. Vergi kaçakçılığını dar ve geniş anlamlarıyla tanımlamak vergi kaçakçılığına farklı açılardan bakmak için yarar sağlamaktadır. Dar anlamıyla, vergi kanunlarına aykırı davranma ve kanunları uygulamakla görevli bulunan idarenin aldığı önlemlere karşı gelme suretiyle vergi ödememe ya da az vergi ödeme olarak tanımlanabilen vergi kaçakçılığı, marjinal vergi oranlarının yüksekliği, idari etkinliğin düzeyi, mükelleflerin vergi bilinci ve eğitim düzeyleri vb. faktörlerin etkisi altında ortaya çıkmaktadır. Geniş anlamda vergi kaçakçılığı vergiye karşı konulması olarak ifade edilebilir. Bu anlamda vergi kaçakçılığı ise hukuki yoldan az vergi vermek ya da hiç vergi ödememek olarak belirtilir. Bu anlam vergiden kaçınma eylemini de kapsadığı gibi kişilerin vergi vermemek için baskı gruplarını kullanarak hükümete ve meclise baskı yapmaları ve vergi toplamakla görevli memura fiziksel saldırıda bulunulması şeklini de kapsar (Edizdoğan vd. 2011:211).

Vergi kaçakçılığının boyutları önemlidir. Çünkü yüksek boyutta bir vergi kaçağının mali, ekonomik, sosyal ve siyasal birçok olumsuz etkisini görmek muhtemeldir. Bütçe gelirlerinde azalmaya neden olarak makroekonomik göstergeler üzerinde yapay hataların oluşmasına neden olurlar. Bununla birlikte gelirin yeniden ve etkin dağılımını olumsuz yönde etkiler. Ayrıca sektörler arası rekabet dengesizliği meydana getirir. Bunların yanı sıra vergi kaçakçılığının sosyal ve siyasal etkileri de vardır ki bunlar mükelleflerin kanunlara karşı gelmesi, kamu otoritesini önemsememe alışkanlıkları vb. olarak görülebilir (Çomaklı 2007:55).

Vergi kaçakçılığı, hem bir suç hem de eşitlik ilkesini zedeleyen ve vergi ödeyenler karşısında haksız bir avantaj elde ettikleri gibi, azalan hasılat yüzünden yeni vergiler getirilmesine ve dürüst mükelleflerin bir kez daha cezalandırılmasına yol açarlar. Eğer devlet, bütçe açıklarını yeni vergilerle değil de emisyon yoluyla kapatmaya karar verirse, bu defa da fiyatlar yükselir ve vergi kaçırın mükellefler yüzünden, vergi kaçırmayanların satın alma gücü düşmüş olur.

Vergilere gösterilen tepkilerden en yaygın olanı ve aynı zamanda vergi kanunları açısından da suç teşkil edeni vergi kaçakçılığıdır. Vergi kaçakçılığı, vergi ile yükümlülüklerin vergi kanunlarına aykırı olarak kısmen veya tamamen yerine getirilmemesi olarak tanımlanmaktadır. Vergi oranlarının yüksek olması, vergi kaçırarak rakip mükellefler karşısında rekabet şansının devam ettirilme gerekliliği, daha az vergi verme çabası gibi nedenler mükellefleri vergi kaçırmaya itmektedir (Aktan 2006:169). Geçmişten günümüze ağır cezayı gerektiren fiiller arasında yer alan vergi kaçakçılığı çeşitli şekillerde işlenebilmektedir. Mükelleflerin bazı gelirlerini gizleyerek vergi matrahlarını azaltmaları, tutulan defterlerde hile yaparak gerçekte olmayan kişilere hesaplar açarak borç miktarını arttırmaları, defterlerdeki kayıtları silerek ödemeleri gereken vergiyi azaltmaları veya hiç ödememeleri, bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Vergi kaçakçılığı, vergiye karşı direnişin bireysel nitelikteki örneğini oluşturmakta ve amaç olarak, vergi yükünün tümünün veya bir kısmının dışında kalma çabasını ifade etmektedir. Vergi kaçakçılığının gerçekleşmesi için, vergi yükünün dışında kalma çabalarına yönelik eylemlerin yasaları ihlâl etmek suretiyle gerçekleştirilmiş olması gerekmektedir.

Dikkat edilecek olursa, vergi kaçakçılığı kanunlar karşısında itaatsizlik anlamına gelen bir takım faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle vergi kaçakçılığında yakalanmaya konu olan bir risk faktörü bulunmakta ve yakalanma halinde kanuna itaatsizlik nedeniyle cezalandırmaya başvurulmaktadır.

1.2.2.1.3.2. Verginin Reddi ve Vergi İsyanı

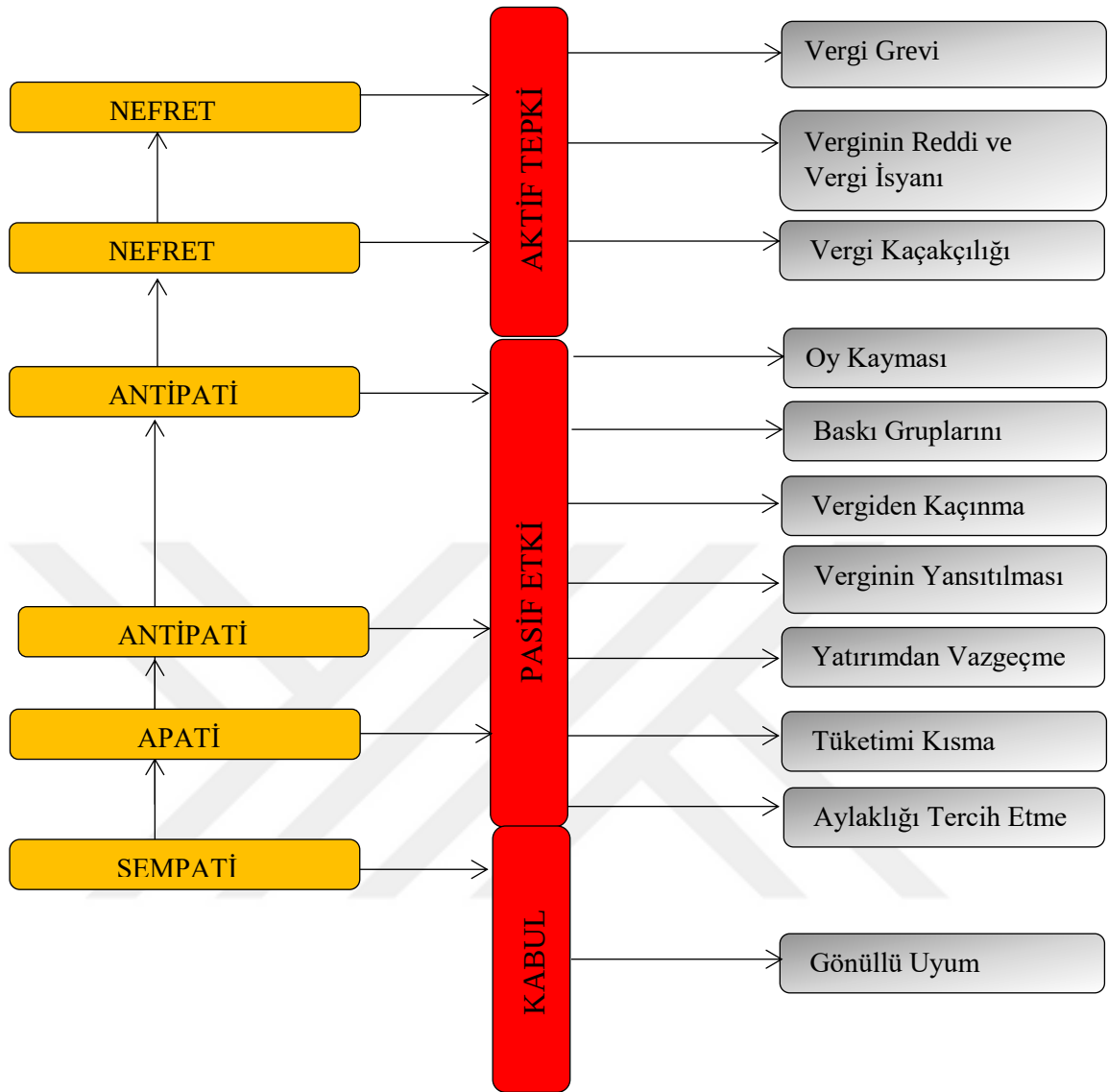
Vergiye karşı tepki türlerinden biri olan, ancak mahiyeti gereği daha etkili sonuçlar meydana getirebilen bir tepki türü de verginin reddidir. Verginin reddi, diğer tepki türleri ile karşılaştırıldığında kolektif ve organize bir tepki türü olarak dikkat çekmektedir. Verginin reddinin kolektif olma özelliği, vergi karşısında mükelleflerin bireysel tepkilerden çok topluca tepki göstermesini ifade etmektedir. Vergiler, devletin hakimiyet gücüne dayalı olarak belirlediği kurallara göre alınmaktadır. Verginin reddi

ise, ortaya çıkışı ve izlediği süreç ile bu kuralların ihlali anlamına gelmektedir. Kuralların ihlali ise, genel olarak itaatsizlik sayılmakta ve girişilen direnişin türüne bağlı olarak vergi isyanlarını gündeme getirmektedir. Verginin reddi, çeşitli iktisadi, mali ve siyasi nedenlerden dolayı, vergi mükelleflerinin vergi ödememelerine yönelik toplu ve yasadışı bir davranıştır. Vergiye karşı gösterilen bu olumsuz tepki, mahiyeti itibariyle vergiye karşı vergi mükelleflerinin gösterdiği diğer olumsuz tepkilerden farklıdır (Şenyüz ve Doğan 2005:70). Örneğin, vergiden kaçınma olayında verginin ödenmemesi söz konusudur. Ancak burada vergiye karşı gösterilen tepki yasadışı ve toplumsal değildir. Bu nedendir ki, vergiden kaçınma olayı için kanunlarda bir ceza öngörülmemiştir. Diğer bir olumsuz tepki ise, yukarıda da belirtildiği üzere vergi kaçakçılığı şeklinde ortaya çıkmaktadır. Burada ise verginin kanunsuz yollardan ödenmemesi söz konusudur. Vergi kaçakçılığı, çoğunlukla bireysel bir eylem olmakla birlikte, bazen grupsal bir eylem şeklinde ortaya çıkabilir. Örneğin, aynı şirkette pay sahibi olan kimseler, ortak amaçları için vergi kaçakçılığına girişebilirler. Bu durumda vergiye karşı gösterilen tepki bireysel değildir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bu tepki tamamen toplumsal olarak da değerlendirilemez. Bu bakımdan verginin reddi olayı ile vergi kaçakçılığı birbirinden tamamen farklı olaylardır. Vergi kaçakçılığında vergilerin ödenmemesi hile ve gizli yollarla gerçekleştirilirken, verginin reddi olayında bu fiil açık bir şekilde yapılmaktadır. Hatta daha da ileri gidilerek, vergi toplamakla görevli idareye karşı eylemlerde bulunmaktadır (Aktan vd. 2006:170). Vergileme ile ilgili olarak ortaya çıkan tepkilerin ne türde olacağı genel olarak mükelleflerin hislerine göre değişmektedir. Buna göre kolektif bir girişim olan vergi isyan hareketlerinde bu hislerin en yoğun şekilde yer aldığı ve gösterilen tepkinin bu tür olayların şiddetini belirlediği söylenebilir. Özetle verginin reddi, vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığından tamamen farklı bir sosyo-psikolojik olaydır. Bu olaylar genel olarak şiddet kullanımını içerdiğinden, vergi isyanları olarak incelenmektedir. Tarihsel süreç incelendiğinde bir çok ülkede vergi isyanı niteliğinde toplumsal olayların yaşandığı ve bu olaylar sonucunda önemli değişimlerin ortaya çıktığı görülmektedir.

1.2.2.1.3.3. Vergi Grevi

Devlet her zaman vergilendirme yetkisini istediği şekilde kullanamayabilir. Çünkü mükelleflerin vergi bilinçleri, vergiye karşı tepkileri aynı olmayabilir. Vergiye karşı farklı şekilde ferdi ve toplumsal dirençler oluşmaktadır. Vergi kaçakçılığı gibi konusu suç olan eylemler vergiye karşı ferdi tepkilere örnek gösterilebilir. Bazen de vergiye karşı toplumun belli bir kesiminin karşı çıkması söz konusu olabilir. Vergi karşısında kendilerini iyi örgütlemiş toplumlar, birlikte hareket ederek daha dirençli olabilirler. Kişiler vergiye karşı eylemlerini yasalara uygun olarak yerine getirebilirler. Vergi grevi toplumun belirli bir kesiminin yasalara uygun olarak vergiye karşı gerçekleştirdiği toplumsal bir eylemi ifade eder (Edizdoğan vd. 2011:214).

Vergi kavramı devlet kadar eski bir kavramdır. Vergiyi tekelinde tutan devlet, bu tekelini istediği şekilde kullanamaz. Devletlerin bu yetkisini toplumun tepkisini hiçe sayarak kullandığı dönemler olmuştur. Böyle bir durumda çoğu kez halkın ağır vergi yükü altında ezilmeyi kabullenmediği, kendi aralarında örgütlenerek vergiye karşı direnişe geçtikleri görülmüştür. Toplumun devlet karşısında güçsüz hale gelmesi baskı grupları gibi toplumsal birliklerin halktan yana tavır sergilemesine ve halkın temsilcisi olmalarına neden olmuştur. Bu doğal bir şeydir. Devlet şekli ne olursa olsun gücü elinde tutan kesimin bu gücü her zaman halktan yana kullanması beklenmemelidir. Öyleyse halkın çıkarını eylemleriyle duyuracak bir örgütlenmenin bu amaca hizmet ettiği sürece devamı istenir. Baskı gruplarını dikkate alan hükümetler vergileri ağır bulan halkın isteklerini vergi yasalarında düzenlemelere giderek yerine getirirler. Bu durumda, karar organları, vergi yasalarının en zayıf ve psikolojik açıdan en az savunulabilen taraflarının düzeltilmesi yoluna giderler (Çiçek 2006:130).

Şekil 1.6: Vergilemede Tutum-Tepki Spektrumu

1.3. Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı

Yerli literatürde kayıt dışı ekonomi ve vergi kaçakçılığı ile ilgili araştırma ve makalede ya sorunun nedeni olarak; “vergi bilincinin ve vergi ahlakının yerleşmemesi” ya da çözüm önerisi olarak; “vergi bilinci ve vergi ahlakı yerleştirilmelidir” şeklinde ibareler ile vergi bilinci ve vergi ahlakı kavramları son yıllarda sık sık karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmamızın bu kısmında, vergi bilincini ve vergi ahlakını açıklamaya çalışacağız.

1.3.1. Vergi Bilinci

Ülkemizde vergileme sistemi beyan esasına dayanmaktadır. Bu usul mükelleflerin belirtilen matrahlar üzerinden kendi kendine vergileme usulü olarak da adlandırılmaktadır. Beyan usulünün dayanak noktası, mükellefin vergi karşısındaki durumunu en iyi kendisinin belirleyeceğidir. Ancak, beyan usulünün başarılı olması, geniş ölçüde mükellefin vergi bilincine ve idarenin mükelleflere ait bildirimlerin doğruluğunu araştırmada göstereceği başarıya bağlıdır. Vergi idaresinin, sayıları günümüzde milyonlarla ifade edilen mükellefleri teker teker ele alıp inceleyemeyeceği gerçeği göz önünde bulundurulduğundan, burada en önemli görev mükelleflere düşmektedir. Buna göre başarılı bir vergilemenin temel şartı, mükelleflerdeki vergi bilincinin geliştirilmesidir (Sürmen 2009:11).

Kamu kurumlarının, kamusal faaliyetleri yerine getirebilmesi açısından verginin önemini bilen mükelleflerin, vergi ile ilgili ödev ve yükümlülüklerini yerine getirme istek ve arzusunun düzeyine vergi bilinci denir.

Vergi bilinci konusunda literatürde çok fazla sayıda tanıma yer verilmiş olmasına rağmen henüz uzlaşılmış bir tanıma rastlanılamamaktadır. Ancak genel olarak bireylerin vergiyi algılaması ve bunu davranışlarına yatsıtma düzeyleri şeklinde yer verilmiştir.

Vergi bilinci Sağlam (2013:318) tarafından “Vergilerin yasal olarak ödenme zorunluluğu olmasına rağmen bireylerin vergiye uyumu veya uyumsuzluğu ya da genel bir ifadeyle vergi karşısındaki tutum ve davranışları, her şeyden önce verginin bireylerce algılanmasına ya da nasıl algılandığına bağlı olması” olarak tanımlanırken Dornstein (1987:59) tarafından “bir verginin farkında olmak” şeklinde tanımlanmıştır. Savaşan ve Odabaş (2005:8)’a göre vergi bilinci “mükellefin ödediği vergi ile aldığı kamusal mal ve hizmetlerin ilişkilendirilmesi” şeklinde tanımlanırken Akdoğan (2005:180) ise “kamu

hizmetlerinin gerçekleştirilmesi bakımından verginin önemini bilen toplum bireylerinin, vergi ile ilgili ödevlerini yerine getirmedeki istekliliklerinin düzeyi” olarak ifade etmektedir.

Yine vergi bilinci Çelikkaya (2002) tarafından “vergi mükelleflerinin beyana dayalı vergilendirme sistemlerinde, gönüllü olarak doğru beyanda bulunmalarını sağlayan faktörler ve bunların mükelleflerin beyanlarına etkileri konusunda yapılan çalışmalar genel olarak “Tax Compliance” adı altında yürütülmektedir. “Tax Compliance” kavramı “vergi ödeme istekliliği” şeklinde ifade edilmiştir.

Organ ve Yegen (2013,243) tarafından ise “vergi bilinci, kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesi bakımından vergi gelirlerinin kamu için olan önemini kavramış toplum bireylerinin, vergi ile ilgili ödevlerini yerine getirmedeki istekliliklerinin düzeyidir. Vergi bilincinin yüksek olduğu toplumlarda bireyler ödedikleri vergilerin kendilerine ne şekilde döneceğini yani bireyler ödedikleri vergilerin kamu tarafından nerelere harcandığını bilirler ve bunun neticesinde üzerlerine düşen vergi ile ilgili yükümlülüklerini kendilerinden beklenildiği gibi ve içlerinden gelerek yerine getirirler” şeklinde açıklanmıştır.

Aydemir (1995:45) vergi bilincinin önemini “Toplum tarafından benimsenmeyen ve sahiplenmeyen hiçbir şey kalıcı olmayacağına göre, öncelikle mükellefiyet ile vatandaşlık arasında bir bağın kurulması, bu aşamada da verginin en temel vatandaşlık ödevlerinden biri olduğuna yönelik bir eğitim anlayışının benimsenmesi gerekmektedir. Yaşanan her günün, bir önceki günden daha iyi olabilmesinin anahtarı olacak nesillerin eğitimi ve bu eğitimde verilecek vergi bilincinin önemi kavranmadığı sürece, vergiden kaçınmaların ve vergi kaçakçılığının önüne geçilemeyeceği gibi kayıt dışı ekonominin de kayda alınması ve kayıt altında kalabilmesi mümkün değildir” şeklinde açıklanmıştır.

Bu kapsamda vergi bilinci kavramıyla ilgili olarak vurgulanan iki husus göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki mükelleflerin vergilerle ilgili verginin ne olduğu konusunda farkındalığı yani geniş şekilde mükelleflerin, vergi mevzuatı ve uygulaması konusunda, idarenin ödevleri konusunda bilgi sahibi olması olarak da ifade edebiliriz. Diğeri ise,

mükelleflerin verginin alınmasının sebebini bilmesidir. Ancak bu tanımlar neticesinde vergi bilincini yalnızca vergiyi ödeme bilinci olarak algılanması yanlış olacaktır. Çünkü vergi bilinci aynı zamanda mükelleflerin ödediği vergilerin harcandığı yerlerin denetimi, alacaklı kamu kurumlarının denetimini ifade eden bir kavram olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

1.3.2. Vergi Ahlakı

Herhangi bir gelir kazanan mükelleflerin vergilerini yasaya uygun ölçü ve zamanda ödemeleri konusundaki tutum, davranış, inanç ve değer yargılarıdır. Verginin temel amacı kamu giderlerinin finansmanı için devlete gelir sağlanmasıdır. Ülkenin kalkınması ve tüm hizmetlerin görülmesi açısından, verginin düzenli biçimde ödenmesi gerekmektedir (Edizdoğan ve Selen 2011:317). Vergi kaçakçılığının yaygın olduğu toplumlarda vergi ahlakının düşük düzeyde olduğu söylenebilir.

Vergi ahlakının yerleştirilmesi bir eğitim, bilinçlenme ve gelişmişlik konusudur. Bununla birlikte, kaçakçılığın önlenmesine yönelik önlemlerin alınması, yasalardaki boşlukların giderilmesi ve etkin bir denetim sağlanması da devletin görevleri arasındadır bu yüzden vergi ahlakı konusuna da vergi bilinci gibi hem mükellef hem kamu kurumları açısından bakmak daha doğru olacaktır.

Literatürde çoğu bilim adamı makalelerinde ve kitaplarında vergi ahlakı kavramından bahsetmiş, ancak sadece seçkin bir kaçı vergi ahlakı konusunda ayrıntısıyla inceleme yapmıştır.

Vergi ahlakı konusunda da vergi bilincinde olduğu gibi literatürde çok fazla tanım olmasına rağmen henüz uzlaşılmış bir tanıma rastlanılamamaktadır. Ancak genel olarak vergi ahlakı, bireylerin vergi ödeme konusundaki duygu ve davranış biçimlerinin düzeyi şeklinde yer verilmiştir.

Torgler, (2007:64) vergi uyumu görünür bir eylemdir ve çoğu insan vergisini ödemektedir. Vergiye uyum ya da uyumsuzluk sadece fırsat, vergi oranları ve yakalanma olasılığının bir fonksiyonu değil, aynı zamanda bireyin vergiye uyum gösterme ya da vergi kaçırma istekliliğinin de bir fonksiyonudur. Vergi ahlakı yüksek olduğunda vergi uyumu da nispeten yüksek olmaktadır ve bu nedenle vergi uyumu bilmecesini çözebilmek için bir adım geriye giderek vergi ahlakını açıklamak gerektiğini söylemiştir.

Aynı şekilde Feld ve Frey (2002: 88) bu konuda şöyle söylemiştir “Pek çok çalışma hiç tartışmaksızın ya da nasıl ortaya çıktığını ve nasıl devam ettiğini değerlendirmeksizin vergi ahlakını kara bir kutu olarak ele almaktadır. Vergi ahlakı genellikle vergi yükümlülerinin tercihlerinin ötesinde bir unsur olarak algılanmakta ve vergi kaçırmaya yönelik bilinmeyen etkileri ele alan analizde son etken olarak değerlendirilmektedir. Daha da önemlisi vergi ahlakını ortaya çıkaran ve devamlılığını sağlayan faktörlerin neler olduğudur.

Vergi ahlakı Akdoğan tarafından (2005:183) “mükelleflerin vergi yasalarından doğan yükümlülüklerini, gerçeğe uygun bir şekilde yerine getirme konusundaki davranışlarının düzeyine vergi ahlakı denilmektedir. Vergi bilinci ile iç içe bir kavram olan vergi ahlakı, vergilendirme ile ilgili yükümlülüklerin olması gerekene uygun bir şekilde yerine getirilmesi ile anlam kazanır.” Şeklinde tanımlanırken Günter Schmolders (1976:107) tarafından “vergi kaçakçılığı ve vergi cezaları karşısında alınan tutum veya davranış” şeklinde tanımlanmıştır. Young-Dahl Song ve Tinsley E. Yarborough (1978:444), vergi ahlakını “vatandaşların mükellef olarak devletle ilişkilerini yürüttüğü, davranış normları” olarak tanımlarken, Halil Seyidoğlu (2002:696) vergi ahlakını, “gelir kazananların vergilerini yasaya uygun ölçü ve zamanda ödemeleri konusundaki tutum, davranış, inanç ve değer yargıları” şeklinde tanımlamıştır.

1.3.3. Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakının Önemi

Devletlerin kamu hizmetlerini finanse edebilmek için elde ettikleri en büyük gelir kalemi olan vergilerin mükellefler tarafından düzenli ödenmeleri konusu halen literatürde

üzerinde çalışılan önemli konulardan birisi olarak geçerliliğini korumaktadır. Çünkü geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir takım mükellefler vergi ile ilgili üzerlerine düşen görev ödevleri eksiksiz ve zamanında yerine getirmelerine rağmen, bir takım mükellefler bu görev ve sorumluluklarını yerine getirmekte ilgisiz davranmaktadırlar. Mükelleflerin vergisel ödevlerini aksatmalarının arkasındaki düşünce daha önceleri sadece yakalanma olasılığı ve ceza oranı ile açıklanmaya çalışılırken zamanla bu düşüncenin geçerliliğini yitirdiği görülmüştür.

Bu nedenle mükellef davranışlarını açıklayabilmek için bu konuda yapılan çalışmaların kapsamı da genişletilmiştir. Son zamanlarda yapılan çalışmalarda mükelleflerin de nihayetinde insan oldukları gerçeği göz önünde bulundurularak, mükelleflerin vergisel davranışları üzerinde etkili olduğu düşünülen sosyo-psikolojik faktörlere yer verildiği görülmektedir. Daha yüksek vergi bilinci ve vergi ahlakına sahip mükellefler daha yüksek vergi uyumu sergiledikleri için mükellef davranışlarına yön veren sosyo-psikolojik faktörlerden daha çok vergi bilinci ve vergi ahlakı kavramları üzerinde durulduğu görülmüştür. Mükelleflerdeki vergi bilinci ve vergi ahlakının ise bireysel ve çevresel olmak üzere pek çok faktörden etkilendiği tespit edilmiştir (Torgler 2006:224-244).

Vergi bilinci ve ahlakının önemi devletin güçlülüğü ve bekası noktasında kendisini göstermektedir. Devletin güçlenmesi ile toplumda gelişecek olan vergi bilinci ve ahlakı arasında sıkı sıkıya bir ilişki vardır. Toplumda vergi bilinci ve ahlakı ne kadar arttırılırsa, devletin gücü ve devletin sağlayacağı imkânlar (daha iyi eğitim, daha iyi sağlık hizmeti gibi kamusal faaliyetler) da o oranda arttırılmış olacaktır. Ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün de dediği gibi: "Devletin her kurumu ancak güçlü bir maliye ile yaşar." Güçlü maliyenin oluşturulmasında ise vergi bilinci ve ahlakının azımsanamaz derecede etkisi ve önemi vardır. Toplum tarafından benimsenmeyen hiçbir şey kalıcı olmayacağından, öncelikle mükellef ile vatandaşlık arasında bir bağın kurulması, bu aşamada da verginin en temel vatandaşlık ödevlerinden biri olduğuna yönelik bir eğitim anlayışının benimsenmesi gerekmektedir. Yaşanan her günün, bir önceki günden daha iyi olabilmesini sağlayacak olacak nesillerin eğitimi ve bu eğitimde verilecek vergi bilinci ve ahlakının önemi kavranmadığı sürece, vergiden kaçınmaların ve vergi kaçakçılığının

önüne geçilemeyeceği gibi kayıt dışı ekonominin de kayda alınması ve kayıt altında kalabilmesi mümkün değildir.

Bilindiği üzere yükseköğretim kurumlarının gelecekteki potansiyel vergi mükellefi olarak değerlendirilen öğrencilerinin vergiye karşı tutumlarının ve davranışlarının belirleyicisi olarak vergi algıları ve vergi bilinçlerinin ölçülmesi önemlidir. Geleceğin mükelleflerinin vergi ödeme isteği duyması noktasında olabileceği gibi vergi kaçırma isteği duymaması noktasında yükseköğretim kurumları tarafından bilinçlendirilmesi ve vergi ödeme konusunda daha istekli hale getirilmesi konusundaki rolü ve etkisinin tespiti çok önemlidir. Mükelleflerin vergiye yaklaşımları üzerinde oldukça önemli bir yere sahip yükseköğretim kurumlarının etkisi ve rolü ölçülmesi gerekmektedir.

Verginin yaygınlaştırılması, vergi yükünün adil dağılımı ve vergi tahsilâtının artırılması için yasal düzenlemeler sürekli yenilenmektedir. Fakat her defasında mevcut yasal düzenlemelerin etkisi zamanla, vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı üzerinde azalmaktadır. Öyleyse üzerinde durulması gereken asıl konu potansiyel vergi yükümlülerinin vergiyi anlaması, niçin vergi vermesi gerektiğini sorguladığında uygun cevapları vicdanında bulabilmesi hususlarının yerleştirilmesidir (Zorlu 2012:10). Kısacası yükseköğretim kurumları bahsedilen potansiyel vergi mükelleflerini vergi bilinci ve vergi ahlakına sahip olması vergiyi ödemeye olan tutumları konusunda olumlu yönde geliştirecek; hatta bununla kalmayıp vergiye karşı olumsuz tepkileri gördüğünde yine aynı bilinçle hareket etme zorunluluğunu hissettirecektir.

1.3.4. Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakının Diğer Kavramlarla İlişkisi

Çalışmamızın bu kısmında, vergi bilinci ve vergi ahlakının, vergi uyumu, vergi psikolojisi, kayıt dışı ekonomi, vergi kültürü ve vergi zihniyeti kavramlarıyla ilişkisi ele alınmıştır. Vergi bilinci ve algısının bu konularla ilişkisinin açıklanmaya çalışılmasının amacı literatürde genelde bir arada kullanılmış olmalarından ve içerik bakımından yakın

fakat anlam bakımından önemli farkları bulunan bu kavramların belirtilmesi ile konunun daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır.

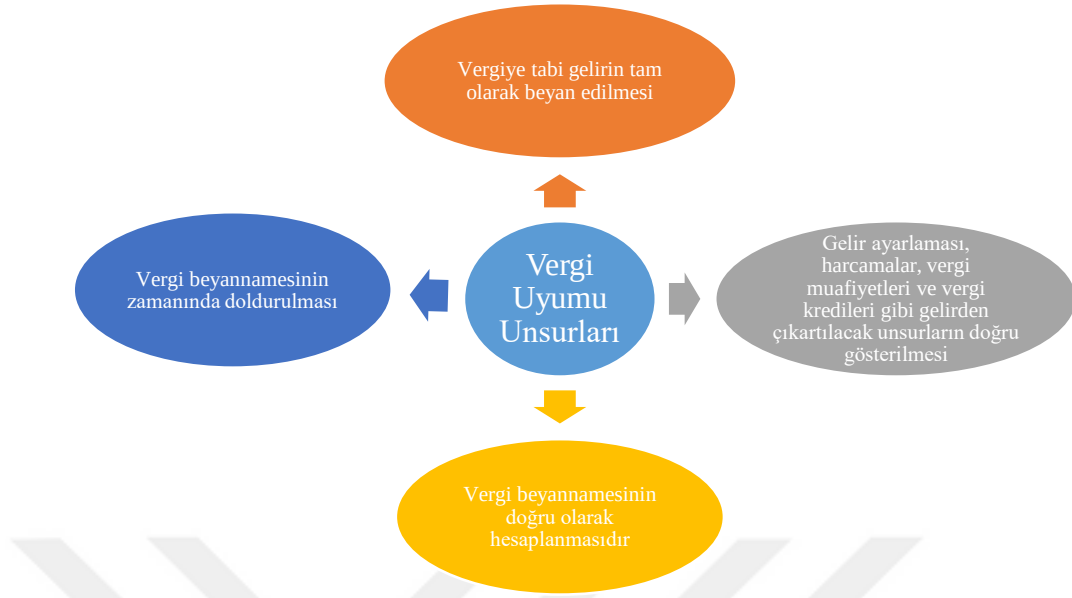
1.3.4.1. Vergi Uyum

Genel olarak vergi uyumu, mükelleflerin vergi beyannamesini ülkede uygulanmakta olan yasalara, vergi düzenlemelerine ve yargı kararlarına uygun olarak zamanında hazırlaması ve gerekli vergi mercilerine zamanında vermesi olarak ifade edilmektedir.

Vergi uyumu Özpehriz tarafından (2005:283), “mükellefler tarafından vergiye ilişkin yükümlülüklerin tam olarak yerine getirilmesi ve vergi beyannamelerinin cari vergi kanunları ve ilgili diğer mevzuat çerçevesinde eksiksiz olarak ve zamanında ilgili mercilere verilmesidir. Bir başka deyişle vergi uyumu, mükelleflerin vergi kanunları uyarınca doğan vergi borcunu tam olarak beyan etmesidir.” Şeklinde ifade edilirken Roth ve diğ. tarafından (1989:20) “Vergi uyumu (Tax Compliance); mükellefin beyannamesini ülkede uygulanan yasalara, vergi düzenlemelerine ve yargı kararlarına uygun olarak zamanında hazırlaması ve zamanında ilgili mercilere vermesi olarak ifade edilmektedir. Vergi uyumu dört ana unsur içermektedir. Bunlar:

1. Vergiye tabi gelirin tam olarak beyan edilmesi,
2. Gelir ayarlaması, harcamalar, vergi muafiyetleri ve vergi kredileri gibi gelirden çıkartılacak unsurların doğru gösterilmesi,
3. Vergi beyannamesinin zamanında doldurulması,
4. Vergi beyannamesinin doğru olarak hesaplanmasıdır

şeklinde ifade edilmiştir.

Şekil 1.7 :Vergi Uyumu Unsurları

Vergi uyumu en özet anlatımla vergisel yükümlülüklerin vergi yasalarına uygun bir şekilde doğru ve zamanında yerine getirilmesidir. Diğer bir anlatımla, vergi uyumu ilgili vergi beyannamelerinin verildiği tarihte yürürlükteki vergi mevzuatına ve kararlarına uygun olarak vergiye ilişkin beyan edilmesi gereken bilgiler ile belgelerin tam olarak beyanname ile sunulmasını ve zamanında ilgili Vergi İdaresine verilmesidir. Tabi ki bu vergi uyumuna Vergi İdaresindeki görevlilerin de bu yükümlülüğe ilişkin görev ve sorumluluklarını da gerektiği gibi tam olarak yerine getirmeleridir. Özellikle tahakkuk eden verginin en erken zamanda ödenmesini gerçekleştirmek yerine, “nasıl olsa bir gün yükümlünün işi Vergi İdaresine düşerse cezalı tahsil ederim” düşüncesi vergi uyumunun olumsuz yönde etkileme anlamına gelmektedir (Soydan 2015:14).

Yukarıda söylenenlerin aksine vergi uyumsuzluğu yine Roth ve diğ. (1989:2) tarafından vergi yükümlülüğünün hem olduğundan daha fazla hem de daha az gösterilmesini içermektedir. Bu uyumsuzluk, vergi yükümlülüğünün, cezai yaptırım gerektirebilen bilerek az gösterilmesini kapsadığı gibi, yanlış bilgilendirme, yanlış anlama, dikkatsizlik ve diğer benzeri nedenlerden kaynaklanan az gösterilmesini de kapsamaktadır.

Bu kapsamda mükelleflerin vergi ile ilgili uyumlarının yükseltilmesini sağlamak ve vergiye uyumlarını sağlamak için gerekli faktörlerin bilinmesi, vergi gelirlerinin artması ve mali sistemin başarılı olması konusunda oldukça önemlidir.

1.3.4.1.1. Vergi Uyum Modelleri

Mükelleflerin vergiyi ödeme ya da kaçırma kararını ne şekilde verdikleri ve bu kararı verirken ne tür faktörlerin belirleyici olduğu soruları, özellikle yerli ve yabancı literatürde cevapları bulunmak istenen önemli sorulardır. Yapılan çalışmalarda, vergi uyumu modelleri (models of tax compliance) ya da karar verme modelleri (decision-making models) başlıkları altında mükelleflerin vergiyi uyum sağlama ya da kaçırma kararını nasıl verdiklerini ve mükelleflerin karar vermesinde ne tür faktörlerin etkili olduğunu ortaya koymak amacıyla farklı yaklaşımlar ortaya atılmıştır.

1.3.4.1.1.1. Ekonomik Yaklaşım: Rasyonel Tercih Teorisi

Michael G. Allingham ve Agnar Sandmo'nun(1972) modelidir. Bu yazarlar öncelikle yüksek vergi oranlarının daha fazla ya da daha az uyuma yol açıp açmadığıyla ilgilenmişlerdir. Bu model sonraki yıllarda başka bilim adamları tarafından geliştirilerek literatürde Allingham-Sandmo modeli, klasik model, geleneksel yaklaşım, beklenen fayda modeli gibi isimlerle anılmaya başlanmıştır. Bu modele göre mükelleflerin vergiye uyum kararını; mükelleflerin denetim geçirme olasılığı, mükelleflerin yakalanması durumunda ödeyeceği cezaların seviyesi, mükelleflerin risk alma eğilimi, vergi oranları gibi değişkenler belirlemektedir (Edizdoğan vd. 2006:126-128).

Rasyonel tercihler teorisinin temelini “homo economicus” insan modeli oluşturmaktadır. Buna göre insan doğası gereği faydasını maksimize, içsel maliyetlerini minimize edecek karar ve tercihleri benimser. Bu çerçevede bireyler imkanlar dahilinde az vergi ödemeyi yada hiç vergi ödememeyi tercih edecek tutum ve davranışları tercih eder. Bu temel yaklaşım literatürde “Allingham ve Sandmo Modeli”, “caydırma

modeli’’ ve ya ‘‘beklenen fayda teorisi’’ olarak da adlandırılmaktadır (Bayraklı vd. 2004:27).

Rasyonel tercih modeline göre vergiye gönüllü uyumu belirleyen başlıca etkenler yakalanma ve cezalandırılma riskinin büyüklüğü ve korku gibi etkenlerdir. Bir başka ifadeyle, bireyi gönüllü uyuma yönlendirecek faktörler etkin vergi denetimi, cezaların caydırıcı gücü ve saire faktörlerdir. Bu model vergi kaçakçılığı ile yakalanma riski arasında ilişki olduğunu varsayar.

Model, vergi beyanını etkileyen bazı faktörleri açıklamada yardımcı olmakla birlikte bazı açılardan yetersiz kalmaktadır. Örneğin mükellefin denetlenme oranı, ceza oranı gibi değişkenlerin değerini tam olarak bildiği varsayılmaktadır. Gerçek hayatta bireyin bu değişkenleri tahmin etmesi oldukça güçtür. Yapılan birçok çalışmada kayıt dışı ekonomide çalışan kişilerin denetlenme oranını gerçekte olduğundan çok daha düşük olarak algıladıkları sonucu bulunmuştur. Ayrıca vergi kaçağı ile iş gücü arasındaki karşılıklı ilişkiyi göze almadığı için kullanım alanı sınırlı kalmaktadır. Örneğin, mükellef yakalanmadan vergi kaçakçılığında bulunmuşsa, gelirinde bir artış olacak bu da onun işgücü arzını etkileyecektir. Modelin bir diğer zayıf yönü ise kişiler arasındaki etkileşimi göz önüne almamasıdır. Bir sosyal grup içinde birçok kişi vergi kaçırma faaliyetinde bulunuyorsa, bu o kişideki adalet duygusunu zedeleyerek bireyi vergi kaçırmaya doğru yönlendirebilecektir (Bayraklı vd. 2004: 44).

Rasyonel tercih modelini oyun teorisi çerçevesinde de yorumlayabiliriz. Matriste bireylerin ödedikleri vergi ile kamusal hizmetlerden sağladıkları fayda arasındaki ilişkileri dikkate alarak karar ve tercihleri incelenebilir.

Tablo 1.1: Fayda Maliyet Fonksiyonunun Oyun Teorisi

		B	
		ÖDEMEK	ÖDEMEME
A	ÖDEMEK	I (10,9) (8,6)	II (6,5) (0,9)
	ÖDEMEME	III (0,10) (5,3)	IV (0,5) (0,5)

Kaynak: Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici, İstiklal Y. Vural, “Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi”, Ankara ,2006 sy.140.

Yukarıdaki matriste, iki bireyin her biri, vergisini tam ödemekle ödememek arasında bir seçim yapma imkanına sahiptir. Matriste ilk parantez birey A’nın, ikinci parantez ise birey B’nin fayda ve maliyet fonksiyonlarını göstermektedir. I numaralı alan hem bireyler hem de devlet açısından en ideal alan olarak kabul edilebilir. Vergi yükümlülükleri açısından kamusal hizmetlerden en fazla faydanın elde edildiği alan I numaralı alandır. I numaralı alan devlet açısından da tercih edilecek en uygun alandır, çünkü bu alanda devlet gelirlerini maksimize etmektedir. Eğer her iki birey de hiç vergi ödememeyi tercih ederse, o takdirde kamusal hizmetlerden elde edilecek toplam fayda sadece 10 olacaktır. Bu toplumsal refah optimizasyonu için tercih edilen bir durum değildir. Bireylerden birinin vergi ödediği diğerinin ise bedavacı davrandığı alanlarda ise yine toplam fayda I numaralı alana göre düşük kalmaktadır. Birey A’nın hiç vergi ödememeyi tercih ettiği alan (III numaralı alan) ile birey B’nin hiç vergi ödememeyi tercih ettiği alan (II numaralı alan) bu açıdan optimal değildir.

Bu kapsamda Rasyonel tercih modeli çerçevesinde vergi cezalarının, vergi ödeme ve ödememe tercihleri üzerinde ne ölçüde etkili olacağını bir başka matris üzerinde incelenebilir.

Tablo 1.2: Vergi Kaçırmanın Cezalandırılması Rasyoneli

	ÖDEMEK	ÖDEMEME
ÖDEMEK	A 2,2	B 0,3
ÖDEMEME	C 3,0	D 1,1

Kaynak: Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici, İstiklal Y. Vural, “Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi”, Ankara ,2006 sy.141

Yukarıdaki matris, vergi kaçırmanın cezalandırılmasının rasyonelini ele almaktadır. Vergi ödeme ve ödememe çok genel şartlarda mahkum açmazına yol açarlar. Bu oyun tipik bir mahkumlar açmazıdır. Bu oyunun tek Nash dengesi,(her birey ilişkide bulunduğu diğer bireylerin hareketlerini de göz önünde bulundurarak, yapabileceğinin en iyisini yapmaya çalıştığı bölge) her iki bireyinde vergi kaçırıldığı D bölgesindedir. Oysa oyuncuların vergilerini tam verdikleri A bölgesi, toplumsal açıdan Pareto anlamında daha iyidir. Aslında bireyler için menfaatlerini gözetken davranış vergi kaçırma, durum böyle olduğunda devlet de yeni kural koyarak vergi kaçırıcıları 2 birimlik cezalandıracağını ilan edebilir. Bunun sonucunda ise yeni oyunda tek Nash dengesi, iki oyuncunun da vergisini tam ödemediği A bölgesine kayar (Aktan vd. 2006: 124).

1.3.4.1.1.2. Sosyo Kültürel ve Sosyo-Psikolojik Yaklaşım

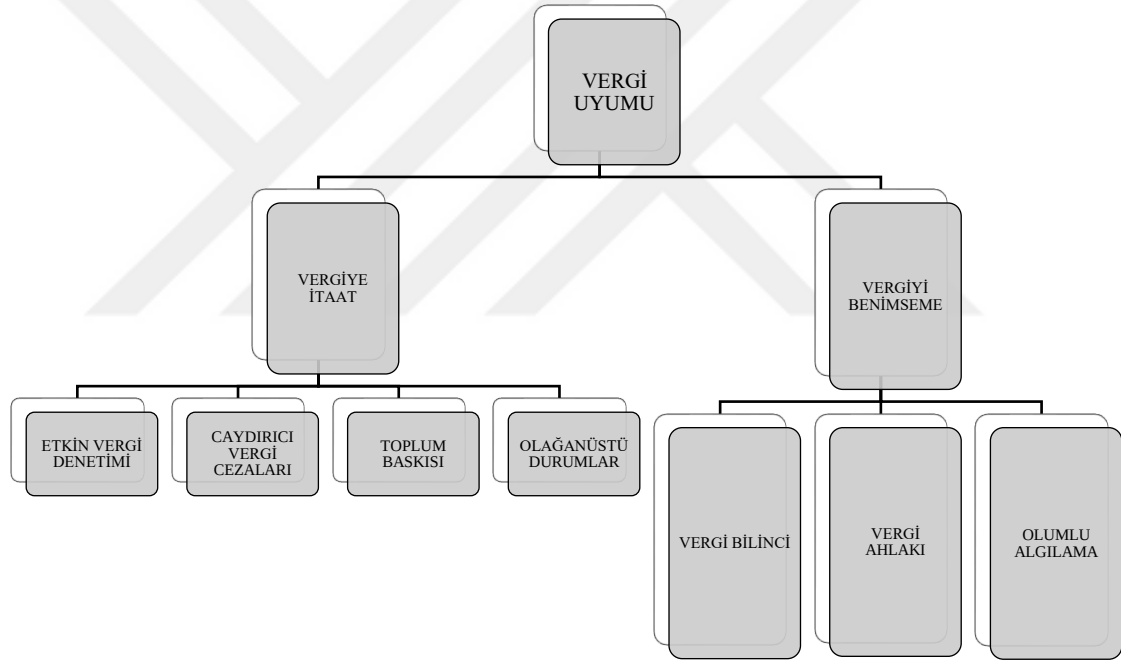
Bu yaklaşıma göre bireylerin vergi ödeme ve ödememe tercihlerini belirleyen tek etken bireysel çıkar ve bireysel fayda fonksiyonunu maksimize etmek değildir Bireylerin vergi ödeme ve ya ödememe konusundaki tutum ve davranışlarını belirleyen etkenlerin başında psikolojik algılama gelmektedir.

Casey ve Scholz (1991:821-841) ve Grasmick ve Bursik (1990:837-858) yaptıkları çalışmalarında, bireylerin vergiye uyum kararlarındaki farklılıkların denetim olasılığı ve cezalarla bağlantılı umulan fayda ve kayıplar (expected gains and loses) tarafından tek başına açıklanamadığını ortaya koymuştur. Bu anlamda denetim olasılığı ve cezaların yanında vergi oranları, vergi ahlakı, vergi yönetiminin etkinliği ve vergi

afları gibi bir dizi ekonomik ve sosyo-psikolojik faktör de mükelleflerin vergi uyumu ile ilgili davranışlarının belirlenmesinde incelenmeye başlanmıştır.

1.3.4.1.1.3. Vergi Bilincinin ve Vergi Ahlakının Vergi Uyumundaki Rolü

Bu düşünsel modelde ise vergi bilincinin ve vergi ahlakının vergi uyumundaki rolü incelenmiştir. Vergi uyumu genelde “gönüllü” ve “zorunlu” vergi uyumu olarak iki sınıfta gerçekleşmektedir.

Şekil 1.8: Vergi Bilincinin ve Vergi Ahlakının Vergi Uyumundaki Rolü

Not: Şekil Çiğdem KAGITÇIBAŞI, **İnsan ve İnsanlar**, Evrim Yayınevi, 10. Bası, s.98’ deki şekilden esinlenerek geliştirilmiştir.

Yukarıdaki şekilden de anlaşılacağı üzere modelimizde mükelleflerin vergiye uyum sağlamalarının altında iki neden yatmaktadır. Bu iki nedenden ilki caydırıcı bir takım unsurlar ile mükelleflerin itaate zorlanmaları (vergiye itaat), diğeri ise vergiyi ödemeye değer bulmalarıdır. İlk durumda mükellefler caydırıcı vergi cezaları, etkin vergi denetimi, toplum baskısı ve savaş, doğal afet gibi olağanüstü nedenler ile aslında

ödemeye değer bulmadıkları vergileri tam ve doğru bir şekilde ödemeye zorlanmaktadır. Aslında vergi sistemi ve uygulamasına ilişkin olumsuz algıları nedeniyle vergiye uyum sağlamama tutumu içindeki mükellefler, yukarıdaki zorlayıcı etkenler nedeniyle tutumlarının aksine bir davranış sergilemeye mecbur bırakılmaktadır (Kağıtçıbaşı 1992:98).

Hiç şüphesiz vergiyi alan tarafın tercih ettiği yöntem gönüllü vergi uyumunun gelişmesidir. Bunun için de hükümet; halkı çeşitli iletişim yöntemleri vasıtasıyla eğitilmesini sağlayarak verginin gönüllü uyum ile ödenmesini sağlamak istemektedir. Vergi uyumunun sağlanması dünyadaki tüm ülkelerin vergi ile ilgili en önemli problemleri arasında gelmektedir. Vergi uyumu konusu, kamu maliyeti problemi, yasaların uygulanması, organizasyon düzeni, yetenekli personel ile etik ve lojistik olanakların durumu olarak ele alınmalıdır.

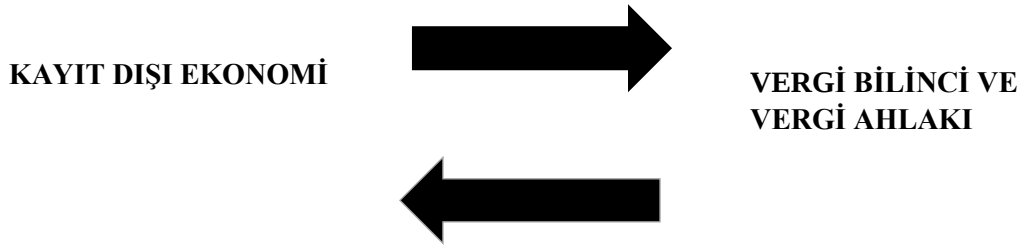
1.3.4.2. Kayıt Dışı Ekonomi

Kayıt dışı ekonominin tanımlanması konusunda bir fikir birliği bulunmamaktadır ve farklı isimlerle anılmaktadır. Bunun bir sebebi ekonomik faaliyetlerdeki farklılıktır. Bu nedenle literatürde kayıt dışı ekonomi ikincil, paralel, gayri resmi, gölge, kara, yeraltı, gizli, kayıt dışı, görünmeyen, formel olmayan, düzensiz ekonomi olarak da isimlendirilmektedir. Bu aynı anlamdaki kelimelerin fazlalığı bile tanımlama konusundaki farklılıklar hakkında fikir vermektedir. Literatürde kayıt dışı ekonomi için bazı tanımlar önerilmiştir (Erkan 2004:23-24).

Bu kapsamda kayıt dışı ekonomisi konusunda çeşitli isimlerle anıldığı gibi açıklaması konusunda da farklı tanımlamalara rastlanmaktadır. Ancak genel olarak “kayıt dışı ekonomi, gayri safi milli gelir hesaplarını elde etmede kullanılan bilinen istatistik yöntemlerine göre tahmin edilemeyen ve gelir yaratıcı ekonomik faaliyetlerin tümüdür”(Derdiyok 1993:54) şeklinde tanımlanmaktadır. Dar anlamda kayıt dışı ekonomi, ulusal hesaplara katılmamış gelirler toplamı olarak ya da kazanılmış fakat vergi idaresine bildirilmemiş gelirler toplamı olarak tanımlanabilir (Tanzi 1983:10).

Kayıt dışı ekonomi herhangi bir belgeyle belirtilmeyen ya da doğru bilgiler içermeyen belgelerle gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlerdir. Kayıt dışı ekonomi; geleneksel ölçüm teknikleri ile ölçülemeyen, resmi sayımlara yansımamış ve belli bir çıkar karşılığında mal ya da hizmet sunulan etkinliklerin tümünü kapsar. Devletin düzenlediği ve doğrudan ilişkili olduğu resmi ekonominin dışında kalan kayıt dışı ekonomi vergilendirilemez, sosyal sigorta primleri ödenmez (Aktan 2006:57).

Kayıt dışı ekonomi ile vergi bilinci ve vergi ahlakı arasında çift yönlü bir ilişkinin olduğunu söyleyebiliriz. Benno Torgler, Dünya Değerler Anketi (World Values Survey-WVS) verilerini kullanarak, vergi ahlakı ile kayıt dışı ekonominin derecesi arasında önemli bir negatif ilişkinin var olduğunu bulmuştur. Yani toplumda vergi bilinci ve vergi ahlakının yerleşmemesi kayıt dışı ekonominin seviyesinin artmasına neden olabilecektir (Aktan 2006:192-195).

Şekil 1.9: Kayıt Dışı Ekonomi ile Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı İlişkisi

Schneider (1986:643) kayıt dışı ekonomiyi farklı bir yönüyle incelemiş, katma değere katkıda bulunan ve millî muhasebe geleneklerine göre millî gelire dâhil edilmesi gereken, ancak hâlihazırda dahil edilmemiş olan tüm ekonomik faaliyetlerdir.” Şeklinde tanımlamıştır ve kayıt dışı ekonomiyi şöyle sınıflandırmıştır (Mirus ve Smith 1997: 27);

Tablo 1.3: Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin sınıflandırılması

Faaliyet türü	Parasal İşlemler		Parasal Olmayan İşlemler	
Kanundışı faaliyetler	Çalıntı mal ticareti; uyuşturucu madde üretim ve satışı; fuhuş; kumar; kaçakçılık ve dolandırıcılık		Uyuşturucu, çalıntı mal, kaçakçılık malı vs. takası; şahsi kullanım için uyuşturucu imali veya yetiştirilmesi; şahsi kullanım için hırsızlık.	
	Vergi kaçırma	Vergiden kaçınma	Vergi kaçırma	Vergiden kaçınma
Kanunî faaliyetler	Bildirilmeyen kazanç; kanunî mal ve hizmetler için bildirilmeyen ücret, kazanç, varlık edinim	Çalışanlara yapılan, ancak vergiden muaf olan ödemeler ve işçi ödemeleri indirimleri	Kanunî mal ve hizmetlerin takası	Kişisel veya bir başkasına yardım için yapılan işler

Kaynak: David J. Pyle (1989); “Tax Evasion and Black Economy” sy.38’den alınıp tarafımca derlenmiştir.

Gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin müşterek sorunları arasında yer alan kayıt dışı ekonomi ile mücadele bahsinde özel önem verilmekte, bu kapsamda kayıt dışılığın en düşük seviyeye getirilmesi ülkelerin öncelikleri arasında yer almaktadır. Bu konuda tüm dünyada farklı yöntemler düşünülse de kayıt dışı ile mücadelede Gelir İdaresi’nin ve vergi denetiminin etkinliğinin artırılmasına dönük düzeltmeler, sorunun çözümünde anahtar düzeltmeler olarak görülmektedir. Bu konu ülkemizde de sık tartışılan konuların başında gelmektedir (Bağdınalı 2010:27).

Cumhuriyetten günümüze Türk Vergi Sisteminin asıl problemlerinden biri, ekonomik ve sosyal yapının teşkilatlanma düzeyi ile uygulanmaya çalışılan vergi sistemi arasında gerekli olan ilişkinin bir türlü kurulamamış olmasıdır. Bu uyumsuzlukların sonucunda vergi kayıp ve kaçığının en yüksek seviyelerde yaşandığı dönem olarak 1980’li yıllar olduğu açıklanmaktadır (Devrim 2004:763). Türkiye’de ekonomik etkinliklerin önemli bir kısmının kayıt dışı olarak gerçekleştirildiği genel olarak kabul

edilmektedir, kayıt dışı ekonominin ne kadar büyük olduğu konusunda ise kayıt dışını ölçmeye yönelik çalışmalarda kayıtlı ve kayıt dışı ekonominin birbiriyle iç içe geçmesi nedeniyle kesin sonuçlar verecek usuller kullanılamamakta ve tahmin metotlarından faydalanılmaktadır (Deloitte 2007:6).

Vergi otoritelerinin en ideal seçimi; net vergi geri dönüşlerini maksimuma ulaşan mükellefler ile bunlara yöneltilen seçimlerdir. Vergi bu sebeple yarı-gönüllükle alınır. Vergi ödemeyi kimse istemez; çünkü kamusal mallar ve hizmetler ve bunlar için yapılan yatırımlar herkesi kapsamaktadır (Frey 2001:19). Mükelleflerin vergiye gönüllü uyumu açısından bu vaziyet daha da dikkatle tetkik edilmesi gereken bir tartışma konusu olmaktadır. Çünkü mükelleflerin vergi verme meyilleri bir zorunluluk karşısında olmaktadır ve zaten isteksiz olarak gerçekleştirilen bu ödeme mükellefler üzerinde yüksek derecede hissedilerek karşılığının alınmadığı düşüncesi vergiden kaçınma ya da vergi kaçırmaya meyillerini artırır. Böylece vergiye karşı olumsuz bir davranış olarak vergi kültürüne tesir eder. Bu durum beyana dayalı vergilerde daha kolay gerçekleştirilebilir. Yüksek oranlı tarifelerle vergilendirilen mükellefler, bundan rahatsız olarak, tepkilerini; verginin yansıtılması, vergiden kaçınma ya da vergi kaçırma davranımı olarak gösterirler. Bu uyumsuzluk karşısında siyasetin unsuru olarak devletler daha kolay tahsil edebileceği ve net geri dönüşümler sağlayabileceği vergiler üzerine eğilerek bu tür vergileri tabana yayma arzusu içerisinde olurlar ve bu durum dolaylı vergiler üzerinde yoğunlaşılmasına yol açar. Ayrıca artan ekonomik etkinliklerin ve ticari bağlantıların sermaye ve mal dolaşımı neticesinde katma değer yaratma olanağının süreklilik kazanarak bir dönüşüm içerisinde var olmasıyla bu tür vergilenebilir kaynaklar dikkat çekmektedir. Bu tutum da vergi adaletinden yavaş yavaş ayrılarak bu anlayışın olağanlaştırılmasına ve bunun da vergi kültürü içerisine yerleşmesine yol açmaktadır. Aslında olumlu olarak görülmeyen durum, vergilemede dolaylı vergilerin varlığı değil bu vergilerin dolaysız vergilerden fazla olmasıdır. Dolaylı vergilerin ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamada yol açabileceği pozitif yönde tesir etmesinin, mümkün olduğunca lüks tüketim mallarını vergilendirecek usulde kullanımı ile tesis edilmesi önemlidir. Dolaylı vergilerin vergileme ve gelir dağılımında adaleti sağlaması ancak bu şekilde mümkün olabilir (Demircan 2003-11).

1.3.4.3. Vergi Zihniyeti ve Vergi Kültürü

Vergi zihniyeti ve vergi kültürü mükelleflerin vergi anlayışlarını, verginin mükelleflere nasıl yükleneceğini ve mükelleflerin vergiyi nasıl benimseyeceğini belirlemektedir. Bu sebeple vergi zihniyeti ve kültürü mükelleflerin vergiye bakış açılarını etkileyen en önemli faktörlerden biridir.

Vergi kültürü kavramına ilk değinen iktisatçılardan biri, “Economics and Sociology of the Income Tax” (Gelir Vergisinin Ekonomi ve Sosyolojisi) adlı makalesiyle Schumpeter olmuştur. Bu makalesinde Schumpeter vergi kültürü kavramını gelişmiş-münevver vergi sistemleri ile ilişkilendirmiş ve vergi kültürünün evrimsel bir karakter taşıdığına özellikle vurgu yapmıştır. Schumpeter vergi kültürü kavramını bir ilericilik veya modernlik derecesi bir vergi tasarım akılcılığı olarak ele almıştır. Schumpeter söz konusu makalesinde vergilemeyi bir sanat olarak kabul etmiş, onu sadece bir zanaat olarak vergilemeden ayırmıştır. Sonuç olarak Shumpeteryen vergi kültürü anlayışı (oldukça dar kapsamlı bir şekilde) milli bir vergileme sisteminin yaratıcıları olan vergi ekonomistleri ve vergi politikacılarına odaklanmıştır (Kovancılar 2007: 175).

Faralyalı (2006) vergi kültürü kavramını "toplumu oluşturan bireylerin hür vicdanlarında vergi verme gereğini duymaları" şeklinde ifade etmektedir. Yapılan bu tanım incelendiğinde vergi kültürünün vergi bilinci ile vergi ahlakının toplamından oluştuğu söylenebilir. Tanımdan da anlaşıldığı üzere toplumu oluşturan bireylerin hür vicdanları kısmı vergi ahlakına vergi verme gereği ise vergi bilincine atıf yapmaktadır.

Şekil 1.10: Vergi Kültürü

Kaynak: Erdoğan Teyyare, Tarık Vural, Mehmet Avcı “Vergi Kültürünün Vergiye Gönüllü Uyum Üzerindeki Etkisi”, Sarejova/Bosna Hersek ,2016 sy.6.

Yukarıdaki şekilde de görüldüğü gibi yapılan tanıma göre vergi kültürü, vergi ahlakı ve vergi bilincinin toplamından oluşmaktadır. Vergi ahlakını basit olarak vergi ödeme konusundaki içsel bir motivasyon olarak tanımlayabiliriz. Buradaki içsel motivasyon, dışsal bir zorlama ve baskı olmaksızın gönüllü vergi ödemeye işaret etmektedir (Teyyare, Vural ve Avcı 2016:6). Bir başka tanımlamada vergi ahlakı, vergi kaçakçılığı ve vergi cezaları karşısında alınan vaziyet olarak tanımlanmıştır (Nerre 2004:268). Vergi kültürü, genellikle geçiş ekonomileri için kullanılan bir kavram olmakla birlikte günümüz gelişmiş ekonomilerinin zaman içinde vergi kültürünün ne şekilde geliştiğini inceleyen çalışmalar da mevcuttur (Aktan 2006:126).

Işık'a göre ise vergi kültürü "toplumu oluşturan bireylerin hür vicdanlarında vergi verme gereğini duymaları" şeklinde tanımlanmaktadır. Belli bir ülkeye özgü vergi kültürü, devam eden karşılıklı iletişimlerin neden olduğu bağımlılıklar ve bağlar dahil edilerek ülkenin kültürü içerisinde tarihsel olarak dahil edilen birikimsel uygulamalar ve ulusal vergi sistemiyle bağlantılı resmi ve gayri resmi kurumların bütününden oluşmaktadır.

Yukarıda da bahsettiğimiz vergi kültürü ile ilgili klasik tanımlamalarda bir ülkenin vergi kültürünün oluşumunda sadece vergi sistemini oluşturanların rolüne vurgu yapılmaktadır. Yani ülkenin vergi kültürünün oluşumunda vergi mükellefleri değerlendirmeye dâhil edilmemişlerdir. Konu ile ilgili yapılan güncel çalışmalarda vergi kültürünün oluşumu incelenirken merkeze özellikle vergi mükellefleri yerleştirilmekte ayrıca vergi mükellefleri ile vergi otoriteleri arasındaki iletişim-etkileşim de incelenmektedir (Nerre 2008:154).

Vergi kültürü Nerre (2008:155) tarafından bir ülkedeki vergi sistemi ve uygulaması ile ilgili formel ve enformel kurumlar olarak tanımlanmaktadır. Nerre(2008:155) yaptığı tanımda vergi kültürünün ülkenin tarihsel olarak oluşan kültüründen bağımsız olmadığına da değinmiş yani ülke kültürünün vergi kültürünün oluşumundaki önemine de değinmiştir. Ayrıca vergi sistemi ve uygulamaları ile ilgili formel ve enformel kurumların uygulama sürecindeki etkileşimleri neticesinde ortaya çıkabilecek bağımlılıkların da vergi kültürü içerisinde değerlendirilmesi gerektiği

vurgulamıştır. Bu tanımda vergi kültürünün diğer tanımlamalardan farklılaşarak sadece vergi otoritesi tarafından veya sadece mükellefler tarafından oluşturulan bir kavram olmadığı, bu kavramın vergileme kültürü (vergi otoritesi tarafından oluşturulan) ve vergi ödeme kültüründen (mükelleflerde olan) daha fazlasını içerdiği anlaşılmaktadır.

Schmölders (1976:107), vergi zihniyetini, “vatandaşların bizzat vergileme ve vergileme ile kendilerine yüklenilen özel mükellefiyetler karşısında takındıkları genel tavır” olarak tanımlamıştır. Söz konusu bu tavır; halktan halka, zamandan zamana ve hatta mekândan mekâna (şehir ve köyde) belirgin bir şekilde görülebilen hatta ölçülebilen farklılıklar göstermektedir.

1.3.5. Vergi Bilincini ve Vergi Ahlakını Etkileyen Faktörler

Vergi bilinci ve vergi ahlakına etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür; toplumun sahip olduğu genel eğitim düzeyi ve bu eğitim düzeyi içerisinde vergi ödeme bilincine yönelik eğitimin ne kadar etkili olduğu, vergi ile ilgili sorumlu kişilerin bu konuda yeteri kadar bilgi ve sorumluluk sahibi olması, vergi kaynakları toplanırken verimlilik amacı güdülmesi, vergilere yönelik yasal düzenlemelerin vergi ilkeleriyle tutarlı şekilde yapılması, mükellef ve idare birimleri arasında sağlam bir iletişimin varlığı ve gerekse vergi yönetimine yardımcı kurumların bu konudaki faaliyetleri ve çalışmaları söylenebilir.

Vergi bilinci ve ahlakını etkileyen faktörleri mükelleflerin vergiyi algılama biçimi, kültür ve gelişmişlik düzeyi, sık uygulanan vergi afları, sosyo-demografik faktörler, mükellef yardımcıları, vergi idaresinin etkinliği, vergi kanunlarının karmaşıklığı ve vergi incelemeleri başlıkları altında açıklamak daha yerinde olacaktır.

Şekil 1.11: Vergi Bilincini ve Ahlakını Etkileyen Faktörler

1.3.5.1. Mükelleflerin Vergiyi Algılama Biçimi

Vergileme düzeyini belirleyen sosyal değişkenlerin başında mükelleflerin vergi karşısındaki davranış ve tutumları ile vergi yönetiminin etkinliği gelmektedir. Kuşkusuz vergi, bireyin gelirini bütünüyle özgür bir biçimde kullanma konusundaki kararlarını kısıtlamaktadır. Bireyin söz konusu kısıtlamalara karşı ortaya koyduğu tepkinin niteliğinde ve büyüklüğünde, bireyin geliştirdiği tepki karşısında birtakım kazanımlar elde edebileceği beklentileri de belirleyici olabilmektedir (Kircher 1999:131).

Vergileme ile mükelleflerin algıları arasında çok yakın bir bağ söz konusudur. Bireyleri vergi ödemeye yönelten ya da onları vergi ödemekten uzaklaştıran etkenlerin pek çoğu bireylerin vergiyi nasıl algıladıkları ile alakalıdır.

Mükelleflerin vergi konusunda, genel olarak idareye ve idarenin politikalarına bakışı, vergi kavramını nasıl algıladığı, toplanan vergilerin idare tarafından nasıl ve ne

şekilde kullanıldığı, vergi suç ve cezaları ile vergi denetimine ilişkin değerlendirmelerine, çevrelerindeki diğer mükelleflere, daha özelden ödedikleri vergiler nedeniyle hissettikleri vergi yüklerine kadar pek fazla konuyla yakından ilişkilidir.

Aslında vergileme konusunda algısal probleme neden olan ve dolayısıyla vergi verme isteğini olumsuz etkileyen düşünce, bireylerin zihninde devletin kişilerin mallarını gasp eden bir güç olarak görülmesi ve bunu da vergi yoluyla yaptığına içten inanılmasıdır. Hâlbuki toplumda bulunan bireylere verginin genel olarak hizmet üretimi için alındığı ve vergi verme ödevinin kutsal bir görev olduğu algısının yerleştirilmesi sayesinde kişilerin vergiye bakış açıları da olumsuzdan olumlu yöne doğru değişecektir (Nadaroğlu 1985).

1.3.5.1.1. Mali Bağlantı ve Mali Sömürü

Mali bağlantı, vatandaşın aldığı kamu hizmeti ile ödediği vergi arasında bir bağlantı olduğu, bu değiş-tokuşun ne ölçüde etkin yapıldığı ve adil dağıtıldığı konusundaki hissiyatına denir. Böyle bir bağlantı iktidar partilerini harcama yaparken ve vergi toplarken daha dikkatli olmaya, yaptığı harcamaların halkın parası olduğu bilinciyle hareket etmeye zorlayacaktır. Daha açık ifadeyle vatandaşın kamu harcaması ile vergiler arasındaki ilişki ve arasındaki tutarlılık, ödenen vergi ile yapılan harcamalar arasındaki bağa mali bağlantı denilmektedir.

Kısacası mükelleflerin vergiyi kamu hizmetlerinin bir karşılığı olarak algılamak vergiye bakışı olumlu yönde, vergiyi devlet tarafından zorla toplanan bir yük, bir ceza gibi algılamak vergiye bakışı olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle değinildiği üzere vergiler ile kamu hizmetleri arasında bir ilişki (mali bağlantı) kurulması, insanların vergi ödemeyi daha ihtiyatlı değerlendirmesini sağlayacaktır. Aksi halde vergilerin olumsuz algılanışı, insanların vergi ödeme isteğini azaltarak vergi alanındaki kayıt dışı ekonominin artmasına yol açacaktır (Akdoğan 1999:98).

Bir mükellefin ödediği vergi miktarı, kamu hizmetlerinden elde ettiği fayda düzeyinden daha fazla ise mükellef bir zarar elde etmiş demektir. Mükellefin ödediği

verginin kamu hizmetlerinden elde ettiği faydayı aşan kısmına mali sömürü denilmektedir. Mükelleflerde ödediği verginin altında fayda sağlarsa bu durum vergi bilinci ve ahlakını etkileyip mükelleflerin vergi algısını değiştirebilir.

1.3.5.1.2. Meşruiyet, Bağlılık, Güven ve Katılım

Meşruiyet ve yönetime bağlılık, yönetimin kendilerine ve diğerlerine nasıl davrandığına ilişkin vatandaşların algılamaları tarafından belirlenmekte olup, sonuçta bu algılamalar da vatandaşların yasalara uyumunu belirlemektedir. Buna göre hem fayda hem de maliyet yükleyici hizmetler sunarken yönetimin tarafsız olma ve kendilerine saygılı davranma konusunda çaba harcadığına inanan bireyler, yönetime yönelik negatif algılamalara sahip olan bireylere göre, yönetime daha büyük bir meşruiyet atfetmekte ve yasalara daha uyumlu olmaktadır (Frey 2001).

Diğer taraftan siyasilerin ödenen vergiler karşısındaki tutum ve davranışları mükelleflerin siyasilere karşı olan güvenini ve mükellefin vergi bilincini, ahlakını algısını etkilemektedir. Eğer siyasi otorite toplanan vergiyi hizmete dönüştürürlerse mükelleflerin siyasilere olan güveni ve vergiye olan katılımları artar. Mükelleflerin vergi bilinci ve ahlakını, vergiye olan algısını olumlu etkiler.

1.3.5.1.3. Vergi Yüğü Dağılımı

Vergi yüğü, bir ülke kamu maliyesinin değerlendirilmesinde göz önünde tutulan en önemli göstergelerden biridir. Bu gösterge ile bir ülke ekonomisinde kaynakların ne kadarlık kısmının, devlet tarafından vergi veya diğer isimler altında alındığı ifade edilir. Yükümlülerin vergi yükünü hissetme dereceleri, ödenen vergi ile doğru orantılı, yükümlünün vergi ödeme gücüne göre de ters orantılı olarak değişmektedir. Vergi yüğü kavramı, objektif ve sübjektif vergi yüğü olmak üzere iki çerçevede ele alınmaktadır. Gerçek vergi yüğü olarak da isimlendirilen objektif vergi yüğü, oransal ilişkiden ibarettir. Vergi tazyiki olarak da isimlendirilen sübjektif vergi yüğü ise, kişisel, sosyal, ve

psikolojik birçok faktör nedeniyle, yükümlünün vergi ödeme sonrası hissettiği psikolojik baskıyı ifade etmektedir. Bu anlamda sübjektif vergi yükü, hesaplama açısından çok daha zor ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Yükümlünün sübjektif vergi yükünü hissetme derecesi, onun vergiyi ne şekilde algılandığı ile ilişkilidir (Aktan ve Çoban 2011:141).

1.3.5.1.4. Vergi Suçuna, Vergi Cezalarına, Vergi Denetimine ve Diğer Mükelleflere İlişkin Algılamalar

Toplumun vergi suçlarına ne şekilde baktığı, halkın vergi bilincinin ve vergi ahlakının seviyesi hakkında bilgi verebilir. Buna göre mükelleflerin vergi kaçırmaı ciddi bir suç olarak görmesi ve vergi kaçakçılığının ağır şekilde cezalandırılmasını istemesi vergi bilincinin ve vergi ahlakının yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Bununla birlikte vergi bilinci ve ahlak düzeyi yüksek mükelleflerin vergi denetim ve cezalarının yeterli olmadığı yönündeki kanaatleri, vergi kaçırma mükelleflerin yakalanamadığı ve yeteri düzeyde cezalandırılmadığı şeklinde algılamalara yol açabilir ve diğer mükellefleri de etkileyebilmektedir. Diğer mükelleflere yönelik bu tür algılamalar dürüst mükelleflerin motivasyonlarını etkileyip vergi bilinç ve ahlakları düzeyini olumsuz yönde değiştirecektir.

1.3.5.2. Kültür ve Gelişmişlik Düzeyi

Kültür kavramı sözcük olarak, “bir toplumda geçerli olan ve gelenek halinde devam eden, her türlü duygu, düşünce, dil, sanat, yaşayış unsurlarının tümü, belli bir konuda edinilmiş, geniş ve sistemli bilgi” şeklinde tarif edilmektedir (Aktan ve Vural 2006:72).

Kültür, insanın kendinden önceki nesillerden devraldığı, kısmen geliştirdiği ve kendinden sonraki nesillere aktardığı sosyal bir mirastır. Kültür, devam eden ve gelişen davranış biçimleri, başka bir ifade ile gelenek ve görenekler topluluğudur. Kültür, bir

insan topluluğunun yaşam tarzı, dil ve benzeri araçlarla nesilden nesile aktarılan az çok şekillenmiş ve öğrenilmiş davranış kalıplarının tümünün bir toplamıdır. Kültür, geçmişten miras kalan ve öğrenilebilir olan değer, norm ve davranış kalıpları toplamından oluşur. Yani bir bakıma toplumda kabul görmüş kural ve kurumların toplamı toplumsal kültürün belli bir kısmıdır (Güney 2000:131).

Kültürün öğrenilebilir olması ve kuşaktan kuşağa aktarılması ona süreklilik kazandırmaktadır. Kuşaktan kuşağa aktarılan değer ve normlar kültürel sürekliliği sağlamaktadır. Kültür şüphesiz kuşaktan kuşağa aktarılırken değişime uğramaktadır. Kültürler çevresel değişime zamanla uyum sağlamakta, bir bakıma çevresel değişimler kültürü de değişime uğratmaktadır. Kültürel değişimi etkileyen bir diğer neden de kültürler arası etkileşimdir. Karşılıklı kültürler birbirlerini etkileyerek kültürel değişime neden olmaktadır (Nerre 2002:154).

Bir toplumun ahlaki davranış ve tutumları, kültürü, gelişmişlik düzeyi ile vergi verme düzeyleri arasında çok sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Vergi vermeyi devletine olan kutsal bir yükümlülük olarak gören, gelişmiş bir halkın vergiye gönüllü uyumunun artacağını söylemek mümkündür. Bu davranışların aksine, ahlaki davranış ve tutumları çeşitli sebeplerle çöküntüye uğramış gelişmemiş toplumlarda ise vergi kaçakçılığı gibi eylemlerin toplum tarafından ayıplanması söz konusu olmayacağından hiçbir toplumsal tepki ve yaptırım ile karşılaşmayan mükelleflerin vergiye gönüllü uyumları daha zor olacaktır.

1.3.5.3. Sık Uygulanan Vergi Afları

Bir ülkede vergi affının çok uygulaması da vergilendirmede belirlilik ve adalet ilkelerine zarar vermekte, bu durum nedeniyle mükelleflerin vergi bilinci olumsuz etkilenmektedir. Sık çıkarılan vergi afları nedeniyle vergisini ödemek istemeyen vergi bilinci zayıf kişiler, kolaylıkla risk alma eğilimi içinde olmaktadır (Aydemir 1995:66). Vergi affı uygulamalarının sürekli hale gelmesi, mükellefleri vergi kaçırmaya teşvik edici ve vergisini ödeyen mükellefler yönünden ise haksızlık doğurucu olan bir uygulamadır.

Bu kapsamda ülkemizde sürekli gündemini koruyan vergi affı konusu çok dikkatle incelenmelidir. Bu durumda ise vergi affı, vergisini zamanında ve eksiksiz ödeyen yükümlüyü “irrasyonel”, vergi kaçakçısını ise “rasyonel” davranır duruma sokmaktadır.

Bireyler, toplumsal yararlar konusunda bilinçli ve yüksek ahlaklı olsalar bile, kendi çıkarlarını zedelerken başkalarına büyük yararlar sağlayan örnekler karşısında tutum değiştirmeyeceklerini beklemek aşırı iyimserlik olacaktır.

1.3.5.4. Sosyo-Demografik Faktörler

Vergi mükellefinin eğitim düzeyi, yaşı, ırkı, cinsiyeti, dini ve medeni hali gibi faktörler yükümlülerin vergiye karşı tutumlarını etkilemektedir.

Vergi mükelleflerinin eğitim düzeyinin yüksek olması; vergilerin ekonomik ve sosyal etkilerinin farkında olması ve vergi bilinci ve vergi ahlakı seviyesinin de yüksek, vergi kaçırma isteklerinin düşük olması gerekliliğinin bir göstergesidir. Ancak mükelleflerin eğitim düzeyi arttıkça vergi konusunda bilinçlenen bireylerin, vergi oranlarının yüksekliğine olan tepkilerinin artmakta olduğu; verginin sadece belirli kesimlerden alındığı düşüncesinin hakim olduğu; kamu harcamalarında israf yapıldığı düşüncesine sahip olduğu; vergi idaresinden daha kaliteli hizmet beklenildiği ve vergi konusunda daha bilgili olmalarının mükelleflere vergisel avantajlardan daha fazla yararlanma imkanı verdiği sonucuna ulaşılmıştır.(Aktan 2006:153)

Yaş faktörünün etkisi yapılan çalışmalarda ise mükelleflerin yaşlarıyla orantılı olarak vergi ödeme ve beyanı konusunda değişiklik gösterdiği anlaşılmıştır.

Mükelleflerin ırkı konusunda vergiye karşı olan tutum ve davranışların toplumdan topluma değiştiği konusu ile de açıklanılmaya çalışılmıştır. Buna Nadaroğlu (1985:280) Anglo-Sakson ve Nordik ülkelerde vergiye olan tutum Fransa, İtalya ve İspanya gibi Latin kökenli ülkelere göre daha olumludur şeklinde örnek vermiştir. Söz konusu

farklılıkların ırksal faktörlere bağılı olduğu düşünölmektedir. Latin ırkının ise vergiye karşı çok fazla tepki duyduğu uzun zamandır bilinmektedir.

Vergi mükelleflerinin cinsiyeti ile ilgili yapılan çalışmalarda rastlanan bulgular erkek mükelleflerin kadın mükelleflere göre vergi kaçırma konusunda daha yüksek eğilime sahip olduğudur.

1.3.5.5. Mükellef Yardımcıları

Vergi bilinci ve vergi ahlakı konusunu, sadece verginin mükellefleri açısından değerlendirmek doğru değildir. Çünkü mükellefler vergiye ilişkin yükümlölüklerini çoğu zaman tek başlarına yerine getirecek durumda olmazlar. Mükelleflerin büyük çoğunluğu, vergiye ilişkin yükümlölüklerini yerine getirmede yardımcıya (muhasibeci vb.) ihtiyaç duymaktadırlar. Mükellef yardımcılarına duyulan bu gereksinim, mükelleflerin vergi bilinci ve vergi ahlakı seviyesi üzerinde olumlu ya da olumsuz etkileri beraberinde getirebilir.

Mükellef yardımcıları, mükelleflerini hakları ve ödevleri konusunda bilinçlendirip, bilgilendirerek vergi bilinci ve vergi ahlakının geliştirilmesi konusunda etkili olabilmektedirler. Bu açıdan bakıldığında verginin önemini, gerekliliğini ve yasalardan doğan yükümlölüklerini bilen veya bilinçlendirilen mükelleflerin, bu yükümlölükten kaynaklanan ödevlerini daha doğru bir şekilde yerine getirmesi beklenir.

Çağdaş vergilemede en etkin ve kullanılan usul, beyan usulüdür. Bu usul, mükelleflerin kendi kendilerine vergileme usulü olarak da adlandırılmaktadır. Bu usul ile mükellefler vergi karşısındaki tutum ve davranışları en iyi kendisi bilmesi ve belirlemesi gerekeceğinden mükellefler yardımcıları ile birlikte daha bilinçli olmak durumunda vergilemenin başarılı olması sağlanacaktır.

1.3.5.6. Vergi İdaresinin Etkinliği

Vergi idaresinin etkinliği denildiğinde ilk dūřınđlen, devletin mđmkđn olduğunca çok vergi toplamasıdır. Ancak bu bakışın vergi idaresinin etkinliğini açıklamak için yeterli olduğunu sđylemek mđmkđn değildir. đnkđ vergi idaresinin etkinliğini, sadece hazine açısından değil, mđkellefler açısından da ele almak gerekir. Bu uygulamada, aynı şartlarda vergi toplayan iki vergi idaresinden vergi uyumunu ve mđkellef memnuniyetini sağlamış olanın daha etkin olduğu kabul edilir (Yaraşlı 2005:222).

Vergi idaresinin yapılandırılmasında temel amaç, vergi yasalarının etkinlikle uygulanabilmesi için mđkelleflerin karşılaştığı gđlđkleri en aza indirmek, vergi ahlakının yerleşmesi için gerekli şartları ve ortamı hazırlamak, mđkelleflerle ilişkilerinde karşılıklı anlayış ve iyi niyeti hakim kılmaktır.

Devletlerin vergileri topluma kabullendirebilmeleri öncelikle kurumsal bazda verginin adil bir yapıya bđrđndürđlmesi ve vergiler bireylerden istenilmeden önce geri planda vergilerin, vergi ahlakını zayıflatacak bir yasaya dayanıp dayanmadığının kontrol edilmesi ne bağlıdır. Ayrıca devleti yđnetenlerin bireysel davranışları, hđkđmetlerin politikaları da dđrđstlđkten yana ve halkın çıkarına endeksli bir yapıda olmalıdır. Toplanan vergilerin nerelere harcandığı konusunda eğer ciddi řđpheler sđz konusuysa, vergi sistemi ne kadar basit ve adil gibi gđzđkđrse gđzđksđn, bireylerin vergiye olan bakışı değişmeyecektir (Edizdoğan vd. 2011:233).

Vergi bilinci konusunda önemli bir unsur da mđkellefle idare arasındaki ilişkilerin sağlam kurulmasıdır. Mđkellef vergisini ۆdemek istediği zaman kendisini vergi ۆdemesini kolaylaştırıcı tutum ve davranışlarla karşılamalı, mđkellefin ۆdeme sonrası memnuniyeti sağlanmış olmalıdır (Nadaroğlu 1985:336). Sonuç olarak idare ile vergi mđkellefi arasında kurulan doğru iletişim vergi bilinci ve ahlakının gelişmesinde topluma yarar sağlayacaktır.

1.3.5.7. Vergi Kanunlarının Karmaşıklığı

Vergi mevzuatının karmaşıklığı vergileme sürecinde idare ve mükellefler açısından uyum maliyetlerini artırmakta, yolsuzlukları kolaylaştırmakta, vergi denetimi ve mahkemeler açısından karar vermeyi zorlaştırmakta vergileme sürecini olumsuz etkilemektedir (Tuncer 2007:449).

Türkiye’de uygulanmakta olan temel vergi kanunları hemen hemen her yıl değişikliğe uğramıştır. Gelir Vergisi Kanunu 53; Kurumlar Vergisi Kanunu 33; Vergi Usul Kanunu 31; Katma Değer Vergisi Kanunu ise 23 kez değişikliğe uğramıştır. Ayrıca, vergi istisna ve muafiyetlerine ilişkin çok sayıda kanun ve kanun hükmünde kararname çıkarılmıştır. 1980 yılından bu yana vergi kanunlarında 170 kez değişiklik yapılmıştır.(Çomaklı, 2010:49) Yine, mevcut vergi kanunlarına ek ve geçici madde hükümleriyle yapılan müdahaleler, kanunlarının basit ve uyumlu olma özelliğini bozmaktadır (Armağan, 2012:79).

Bütün bunlar kapsamında; gerek vergi kanunlarının çok fazla değişikliğe uğraması, gerekse geçici- ek maddeler ya da genel tebliğlere uzanan düzenlemeler, vergilemenin maliyetini artırmaya yönelik etkiler meydana getirirken aynı zamanda mükelleflerin vergi bilinci ve ahlakı seviyesini düşürüp, vergiye uyum sürecinde sorunları daha da fazlalaştırmaktadır.

1.3.5.8. Vergi İncelemeleri

Vergi incelemesinin asıl amacı, ödenmesi gereken verginin doğru olduğunu sağlamak olmakla birlikte hizmet ettiği farklı amaçları da bulunmaktadır. Bu amaçlar içinde mükellefin bilgilendirilmesi, vergi bilinci ve ahlakının yerleştirilmesi, vergide adalet ve eşitlik ilkelerinin gerçekleştirilmesi yer almaktadır.

Vergi incelemelerinin bu amaçlara hizmet edebilmesi büyük ölçüde, vergi inceleme elemanın yeterliliğine ve mükellefe karşı davranışına bağlıdır. Vergi inceleme

elemanına, mükellefi gerekli durumlarda uyarmak, bilgi vermek ve ona yardımcı olmak görevini yüklenmiştir. Vergi inceleme elemanın yeterliliğine ve mükelleflere gösterdiği davranışa bağlı olarak, vergi veriminin artırılması, hataların düzeltilmesi ve vergi bilincinin geliştirilmesi olanak içerisine girebilir (Akdoğan 1979:5).

Kısaca vergi incelemesi sadece vergi mükellefinin beyan ettiği veya edeceği verginin doğruluğunun tespitini değil mükellefin vergiyi doğru algılamasını, vergi bilinç ve ahlakının artırılmasını amaçlamaktadır.

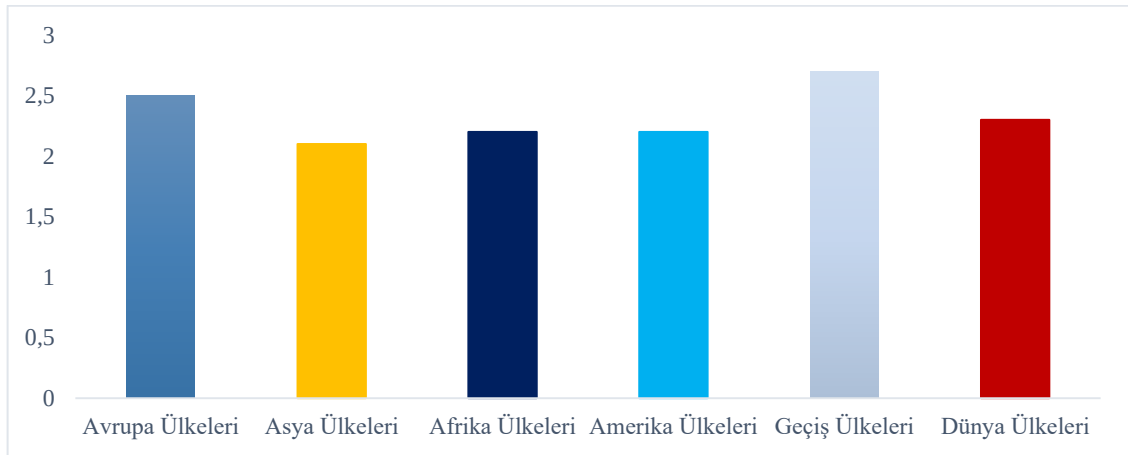
II. BÖLÜM

2. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE VERGİ BİLİNCİ VE VERGİ AHLAKI OLGUSU

Vergi bilinci ve vergi ahlakı olgusu zamana göre ve toplumların yapısına göre değişebilmektedir. Bir başka ifade ile dünyanın çeşitli bölgelerinde ve ülkelerinde vergi ahlakı ve vergi bilinci farklılık arz edebilmektedir. Bu bölüm altında Türkiye’de ve dünyanın çeşitli bölgelerinde vergi bilinci ve vergi ahlakı algısı ve düzeyi literatürdeki çalışmalar ve istatistiki veriler çerçevesinde değerlendirilmektedir.

2.1. Dünyada Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı

Vergi ahlakının etkileyen unsurlar, ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Ülkelerin farklı vergi ahlakına sahip olmasında toplumların kültürel farklılıkları yanı sıra, ülkedeki demografik faktörler ile güven ve ulusal onur unsurları ön plana çıkmaktadır. Vergi ahlakının ölçülmesinde sıkça kullanılan ve vergi ahlakının bir göstergesi olarak kabul edilen Dünya Değerler Anketi(DDA) verileri literatürde birçok çalışmada kullanılmaktadır. Bu kapsamda aşağıdaki tablolarda DDA verilerinden “eğer fırsatınız olsa vergilemede hile yapar mısınız?” sorusuna verilen cevaplardan “asla kabul edilemez” cevabının yüzdesine göre belirlenip vergi ahlakı seviyesi tespit edilmiştir. Tablo ve grafiklerde vergi ahlakı değerlerinin 1’e yaklaşması yüksek vergi ahlakı düzeyini göstermektedir. Tablolarda bulunan diğer gösterge ise “Vergi Kaçağının Asla Doğru Değildir” ibaresi olup bu görüşe katılan kişilerin yüzdesi gösterilmektedir.

Grafik 2.1: Dünya Ülkelerinde Ortalama Vergi Ahlakı 2005-2008

Kaynak: Grafikte yer alan veriler, Dünya Değerler Anketi internet sitesinden (<http://www.worldvaluessurvey.org>, Erişim: 01.09.2016) tarafınca derlenmiştir.

Bütün bunlar neticesinde Dünya Değerler Anketi verilerine göre incelenerek ülkelerin vergi ahlakı ortalama düzeyleri yukarıdaki Grafik 2.1’de verilmektedir.

2.1.1. Avrupa Ülkelerinde Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı

Avrupa ülkelerinde son dünya değerler anketi verilerine ortalama vergi ahlakı değerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir. Avrupa ülkeleri ile tüm dünyada son dünya değerler anketi verilerine göre ortalama vergi ahlakı değerleri karşılaştırması yapıldığında ve Grafik 2.1’de görüldüğü üzere Avrupa ülkelerinde genel olarak ortalama vergi ahlakının, dünya geneli vergi ahlakı düzeyinin altında olduğu ve Asya, Afrika ve Amerika kıtasına göre daha düşük bir vergi ahlakının bulunduğu görülmektedir.

Tablo 2.1: Avrupa Ülkelerinde Vergi Ahlakı

Ülkeler	Yıl	Vergi Kaçağı Asla Doğru Değildir (%)	Ort. Vergi Ahlak Sev.	Yıl	Vergi Kaçağı Asla Doğru Değildir (%)	Ort. Vergi Ahlak Sev.	Yıl	Vergi Kaçağı Asla Doğru Değildir (%)	Ort. Vergi Ahlak Sev.
Almanya	1997	46,9	3,0	1999	57,8	2,4	2006	56,6	2,2
Bulgaristan	1997	65,3	2,1	1999	66,8	2,0	2006	53,3	2,4
Finlandiya	1996	54,9	2,6	2000	55,9	2,5	2005	56,2	2,1
Fransa	1996	-	-	1999	48,4	3,1	2006	47,9	2,8
Hollanda	1996	-	-	1999	46,4	2,7	2006	61,1	2,3
İngiltere	1996	-	-	1999	55,7	2,4	2006	57,8	2,3
İspanya	1995	69,5	1,9	2000	60,7	2,2	2007	64,8	2,1
İsveç	1996	49,3	2,6	1999	50,7	2,4	2006	53,5	2,2
İsviçre	1996	53,7	2,6	2000	-	-	2007	61,8	2,0
İtalya	1996	-	-	1999	56,6	2,4	2005	61,5	2,2
Moldova	1996	39,0	3,8	2002	25,8	4,2	2006	34,9	3,6
Norveç	1996	47,5	2,7	2001	-	-	2008	49,7	2,3
Polonya	1997	49,3	2,8	1999	59,8	2,2	2005	55,1	2,4
Romanya	1998	64,2	2,3	1999	57,1	2,8	2005	65,6	2,3
Sırbistan	1996	56,0	2,6	2001	63,9	2,1	2006	32,1	4,7
Ukrayna	1996	41,4	3,5	1999	40,6	3,4	2006	39,3	3,1

Kaynak: Tabloda yer alan veriler, Dünya Değerler Anketi internet sitesinden (<http://www.worldvaluessurvey.org>, Erişim Tarihi: 02.09.2016) tarafımda derlenmiştir.

Avrupa ülkeleri arasında en yüksek vergi ahlakının İsviçre’de ortaya çıktığı görülmektedir. İsviçre’de çok güçlü doğrudan demokrasi geleneği mevcuttur ve doğrudan demokrasi vergi ahlakı üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Doğrudan demokrasi, vergilerin vatandaş tercihlerine göre harcanmasına yardımcı olmakta ve böylece vergi ödeme motivasyonunu arttırmaktadır (Torgler ve Schneider 2007:443-470).

İnsanların yönetimde söz alma yetkisi bir başka deyişle daha yüksek doğrudan demokratik katılım, vergi ahlakının daha fazla ortaya çıkmasına yol açmaktadır. İsviçre’de önemli kararlar, genellikle doğrudan demokratik katılımlarla alınmakta olmasına karşılık, gelenek ve kültür homojen değildir. Ayrıca 4 farklı dilin konuşulduğu

farklı bir kültür mozaiğine sahiptir. Kültürel farklılıklar bireysel vergi ahlakını belirlemede önemli role sahiptir. Kadınların erkeklerden, evlilerin bekârlardan, yaşlıların gençlerden daha yüksek vergi ahlakına sahip oldukları görülmektedir. Dünya Değerler Anketinde yer alan Avrupa ülkelerinin tamamında vergi ahlakının 1995-2008 yılları arası gelişimi yukarıdaki tabloda verilmiştir. Tüm Dünya Değerler Anketi verilerine göre Almanya, Fransa, İngiltere, Hollanda, İsveç, İsviçre, İtalya, Norveç ve Finlandiya’da vergi ahlakının yıllar boyunca devamlı bir artış eğiliminde olduğu görülmektedir. İspanya’da ise genel olarak vergi ahlakının azalma gösterdiği görülmekte ancak Avrupa ülkeleri ortalamasına kıyasla daha yüksek vergi ahlakı düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Romanya ‘da ortalama vergi ahlakına göre Avrupa ülkeleri arasında orta sıralarda yer almasına karşılık, vergi kaçakçılığı asla kabul edilemez cevabının oranına göre değerlendirildiğinde ise % 65,6 ile Avrupa ülkeleri arasında vergi ahlakının en yüksek olduğu ülkedir. Bu durum, Romanya’da toplumun bir kesiminin vergi kaçakçılığına yüksek derecede karşı olmasına karşılık, ülke genelinde vergi kaçakçılığının haklı görüldüğünü ve ortalama vergi ahlakının düşük gerçekleştiğini göstermektedir (Yurdakul 2013:160-167).

2.1.2. Asya Ülkelerinde Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı

Asya ülkelerinde vergi ahlakı ile diğer dünya ülkelerinin vergi ahlakını karşılaştıracak olursak vergi ahlakı seviyesinin en yüksek olduğu bölge olduğu söylenebilir. Bunun sebebi olarak ilk olarak kültürel farklılıklar gösterilmekte olup, yapılan çok değişkenli analizler; Asya ülkelerinde vergi ahlakının yüksek olmasının bu ülkelerde hükümete ve yasal sisteme duyulan güvenden, kamu hizmetlerine duyulan memnuniyetten, yüksek demokratik seviyeden ve ulusal gururdan kaynaklandığını göstermektedir.

Tablo 2.2: Asya Ülkelerinde Vergi Ahlakı

Ülkeler	Yıl	Vergi Kaçağı Asla Doğru Değildir (%)	Ort. Vergi Ahlak Sev.	Yıl	Vergi Kaçağı Asla Doğru Değildir (%)	Ort. Vergi Ahlak Sev.	Yıl	Vergi Kaçağı Asla Doğru Değildir (%)	Ort. Vergi Ahlak Sev.
Çin	1995	79,3	1,5	2001	77,1	1,6	2007	63,4	2,0
Endonezya	1995	-	-	2001	79,5	1,5	2006	79,3	1,6
G. Kore	1996	71,6	1,8	2001	74,7	1,6	2005	74,2	1,6
Hindistan	1995	77,0	1,6	2001	80,3	2,1	2006	63,2	3,0
İran	1995	-	-	2000	89,4	1,5	2007	65,1	2,0
Japonya	1995	80,6	1,5	2000	83,5	1,5	2005	82,9	1,5
Rusya	1995	46,6	3,2	1999	45,9	3,1	2006	51,3	3,0
Tayvan	1994	64,4	2,0	2001	-	-	2006	61,9	2,0
Ürdün	1995	-	-	2001	83,8	1,6	2007	84,2	1,8
Vietnam	1995	-	-	2001	87,8	1,3	2006	76,9	1,7

Kaynak: Tabloda yer alan veriler, Dünya Değerler Anketi internet sitesinden (<http://www.worldvaluessurvey.org>, Erişim Tarihi: 01.09.2016) tarafınca derlenmiştir.

Genel olarak yukarıdaki Tablo 2.2 incelendiğinde yıllara oranla en yüksek vergi ahlakı seviyesi Japonya'ya aittir. Japonya'nın vergi ahlak ortalama seviyesinin yüksek olmasının sebebi olarak ise halkın hükümete güveni ve son yıllarda ekonomisindeki büyüme ile orantılı olduğu söylenebilir. Çin, Hindistan, Ürdün, Vietnam ülkelerinde ise 1995-2007 yılları arasında vergi ahlakında düşüş gözlemlenmektedir. Vergi ahlakı konusunda Asya ülkelerinin gerisinde hatta dünya ortalamasından daha düşük seviyeye sahip olan Rusya geçiş dönemindeki düşüşten sonra yüksek vergi ahlakı seviyesini yakalayamamıştır.

2.1.3. Geçiş Ekonomilerinde Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı

Vergi ödeme hususundaki içsel bir motivasyon olarak da ifade edilen vergi ahlakı kavramı, vergiyi doğuran olaya sebebiyet veren bireylerin, dıştan bir baskı ya da zorlama olmadan gönüllü olarak yasalara uygun ölçü ve zamanda vergilerini ödemeleri konusundaki tutum, davranış, inanç ve değer yargılarını içermektedir (Torgler 2007,70).

Vergi ahlakı düşük seviyede bulunan toplumlarda, vergi kaçakçılığı ve vergiden kaçınma düzeyi daha yüksek oranda gerçekleşmektedir (Torgler 2003,136). Geçiş ülkelerinde vergi ahlakının gelişimi, Merkez ve Doğu Avrupa (MDA) geçiş ülkeleri ile Eski Sovyetler Birliği (ESB) geçiş ülkeleri arasında bir karşılaştırma yapılmak suretiyle ülke bazında incelenmiştir. Geçiş ülkelerinde 1996-2006 yılları arasında gerçekleştirilen Dünya Değerler Anketi değerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.3: Geçiş Ekonomilerinde Vergi Ahlakı

Ülkeler	Yıl	Vergi Kaçağı Asla Doğru Değildir (%)	Ort. Vergi Ahlak Sev.	Yıl	Vergi Kaçağı Asla Doğru Değildir (%)	Ort. Vergi Ahlak Sev.	Yıl	Vergi Kaçağı Asla Doğru Değildir (%)	Ort. Vergi Ahlak Sev.
Eski Sovyet Birliği									
Belarus	1996	40,7	3,4	2000	26,3	4,2	2006	-	-
Estonya	1997	57,0	2,3	1999	39,9	3,2	2006	-	-
Gürcistan	1996	52,6	2,7	1999	-	-	2008	74,5	1,7
Letonya	1996	31,3	3,6	1999	-	-	2006	-	-
Litvanya	1997	45,6	3,1	1999	39,1	3,8	2006	-	-
Moldova	1996	39,0	3,8	2002	25,8	4,2	2006	34,9	3,6
Rusya	1995	46,6	3,2	1999	45,6	3,1	2006	51,3	3,0
Slovakya	1998	35,4	3,3	1999	59,4	2,2	2006	-	-
Ukrayna	1996	41,4	3,5	1999	40,6	3,4	2006	39,3	3,1
Merkez ve Doğu Avrupa									
Arnavutluk	1998	43,8	2,3	2002	58,5	1,9	2006	-	-
Bulgaristan	1997	65,3	2,1	1999	66,8	2,0	2006	53,3	2,4
Çek Cum.	1998	41,2	3,0	1999	59,1	2,1	2006	-	-
Finlandiya	1996	54,9	2,6	2000	52,9	2,5	2005	56,2	2,1
Lüksemburg	1996	-	-	1999	40,8	3,4	2006	-	-
Makedonya	1998	61,4	2,4	2001	68,0	2,3	2006	-	-
Polonya	1997	55,2	2,5	1999	59,8	2,2	2005	55,1	2,4
Romanya	1998	64,2	2,3	1999	57,1	2,8	2005	65,6	2,3

Kaynak: :Tabloda yer alan veriler, Dünya Değerler Anketi internet sitesinden (<http://www.worldvaluessurvey.org>, Erişim Tarihi: 28.08.2016) tarafımdan derlenmiştir.

Ampirik bulgular MDA ülkelerinde vergi ahlakının ESB ülkelerinden daha yüksek düzeyde olduğunu ve bu farkın geçiş sürecinde daha fazla arttığını göstermektedir. Bu sonuç, MDA ülkelerinin ESB ülkelerine göre vergi sistemlerini, vergi yönetimini ve devlet yapısını düzenlemede daha başarılı olduğunu ve geçiş sürecinde vergi ahlakının düşüşünü daha iyi kontrol ettiklerinin bir delili olmuştur (Torgler 2004:14).

MDA ülkelerinin geçişteki başarısının sırrı, hızlı ve kararlı reformların yanında, Avrupa Birliği(AB) üyeliği sonrası uluslararası kuruluşlardan aldıkları mali ve teknik yardımlar olmuştur. Avrupa Birliği, komünizm sonrası ilk yıllarda bir mıknatıs gibi hareket etmiştir. Politikacılar, kendi popüler amaçlarına ulaşmak için, üyeliğe geçiş sürecinde uyumlu davranışlar sergilemişler ancak AB'nin kısıtlamalarından bir kez çıkınca kendi eski geleneksel uygulamalarına geri dönmüşlerdir (Mingui-Pippidi 2007:16). Bu ülkelerde AB'ye katılım kısa süreli bir narkoz etkisi yaratmış ve sonrasında birleşme hedeflerindeki amaçlar kenara itilmiştir.

ESB ülkelerinde vergi ahlakı, MDA ülkelerine nazaran düşük düzeyde gerçekleşmiştir. Baltık Ülkeleri olan Letonya, Litvanya ve Estonya ile Rusya ve diğer ESB ülkelerinde vergi reformlarına 1990'larda başlamıştır. Gürcistan, ve Moldova'ya da 1990'lı yılların ortasında, Azerbaycan ise 2001 yılında yeni vergi kanunlarını yürürlüğe koymuştur (Grabowski 2005:299). 1990–1997 yılları arasında vergi ahlakı düzeyinin ESB ülkelerinin tamamında çok zayıfladığı görülmektedir. Bu durum, Sovyet kuralları altında yaşamının devlete duyulan güveni ve devleti mali olarak destekleme zorunluluğu duygusunu azalttığı ve bu düşüncelerin Sovyet sonrası döneme taşındığı çıkarımı ile açıklanabilir.

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra birçok ülkede o zamana kadar karşılaşılmamış politik, ekonomik ve sosyal değişiklikler meydana gelmiştir. Geçiş ülkelerinde yaygın olan vergi kaçakçılığı, kamusal hizmetlerin yeterli sunumu, makroekonomik istikrar gibi devletin temel politikaları uygulama yeteneğini kısıtlamıştır. Bunun yanı sıra piyasa ekonomisine geçiş ile birlikte yeni bir vergi sistemine duyulan acil ihtiyaç sonucunda mali sistemde reformlara gidilmiş ve planlı sosyalist sistemde var

olmayan geniş çaplı vergiler ile karşılaşmıştır. Bunun sonucunda, geçiş ülkelerinde yeni vergilere karşı bir tepki oluşmuş ve vergi uyumu düşmeye başlamıştır. Böyle bir ortamda bireylerin vergi ahlakı düzeyi önemli bir değişken halini almıştır. Geçiş ülkelerinde vergi ahlakının gelişimine bakıldığında, Dünya Değerler Anketi verilerine göre, geçiş ülkelerinde bireylerin vergi kaçakçılığına güçlü şekilde karşı olmadıkları ve önemli bir kısmının dünya ortalamasının altında bir vergi ahlakına sahip oldukları görülmektedir. Geçiş ülkeleri arasında ise Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinde vergi ahlakının eski Sovyetler Birliği ülkelerinden daha yüksek düzeyde gerçekleştiği ve bu farkın geçiş sürecinde daha fazla arttığı görülmektedir. Bu durum, Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinin geçiş sürecinde devlet kurumlarını, mükellef ilişkilerini ve yeni vergi sistemini oluşturmada eski Sovyetler Birliği ülkelerine göre daha başarılı olduklarını işaret etmektedir(Yurdakul ve Turan 2014:136).

2.1.4. Afrika Ülkelerinde Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı

Afrika ülkeleri genel olarak incelendiğinde aslında Dünya Değerler Anketinde yıllara nazaran çok fazla veri bulunmamakla birlikte Etiyopya, Fas, Nijerya ve Mısır ülkelerinde hem dünya ortalama vergi ahlakına hem de Afrika ülkeleri vergi ahlakı ortalamasına kıyasla yüksek seviyede Güney Afrika, Mali ve Zambiya'da ise aynı ortalamalarla karşılaştırıldığında düşük seviyede olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 2.4: Afrika Ülkelerinde Vergi Ahlakı

Ülkeler	Yıl	Vergi Kaçağı Asla Doğru Değildir (%)	Ort. Vergi Ahlak Sev.	Yıl	Vergi Kaçağı Asla Doğru Değildir (%)	Ort. Vergi Ahlak Sev.	Yıl	Vergi Kaçağı Asla Doğru Değildir (%)	Ort. Vergi Ahlak Sev.
Etiyopya	1996	-	-	2001	-	-	2007	74,5	1,5
Fas	1996	-	-	2001	95,8	1,2	2007	78,8	1,8
Güney Afrika	1996	65,4	2,2	2001	55,3	2,7	2007	53,5	2,5
Mali	1996	-	-	2001	-	-	2007	54,6	3,3
Mısır	1996	-	-	2000	72,7	1,6	2008	77,2	1,7
Nijerya	1995	68,1	1,9	2000	58,2	2,0	2006	-	-
Zambiya	1996	-	-	2001	-	-	2007	34,3	3,7

Kaynak: Tabloda yer alan veriler, Dünya Değerler Anketi internet sitesinden (<http://www.worldvaluessurvey.org>, Erişim Tarihi: 07.09.2016) tarafımda derlenmiştir.

Afrika kıtası ile tüm dünya geneli 2007-2008 yılları arası ortalama vergi ahlâkı değerleri karşılaştırmasına bakıldığında, Asya ve Amerika kıtalarından sonra en yüksek vergi ahlakının olduğu bölge olarak Afrika kıtası gelmektedir.

2.1.5. Amerika Ülkelerinde Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı

Amerika kıtasında bulunan ülkelerin genel olarak ortalama vergi ahlakı seviyesi Dünya Değerler Anketi verilerine göre dünya ortalama vergi ahlakının üzerinde bir vergi ahlakı seviyesine sahip olduğu gözlenmektedir. Amerika kıtasında bulunan ülkelere ortalama vergi ahlakı seviyelerine göre Kolombiya, Arjantin vergi ahlakının en yüksek olduğu ülkeler iken en düşük olduğu üç ülke sırasıyla Brezilya, Meksika ve Guatemala'dır.

Tablo 2.5: Amerika Ülkelerinde Vergi Ahlakı

Ülkeler	Yıl	Vergi Kaçağı Asla Doğru Değildir (%)	Ort. Vergi Ahlak Sev.	Yıl	Vergi Kaçağı Asla Doğru Değildir (%)	Ort. Vergi Ahlak Sev.	Yıl	Vergi Kaçağı Asla Doğru Değildir (%)	Ort. Vergi Ahlak Sev.
ABD	1995	73,6	1,7	1999	62,1	2,3	2006	63,8	2,1
Arjantin	1995	72,1	2,0	1999	77,2	1,9	2006	85,0	1,7
Brezilya	1997	46,8	3,6	2001	-	-	2006	39,2	3,6
Guatemala	1996	-	-	2001	-	-	2005	54,3	2,5
Kanada	1996	-	-	2000	67,2	2,1	2006	66,1	1,9
Kolombiya	1997	80,4	1,6	1998	64,0	2,3	2005	79,8	1,6
Meksika	1996	50,5	3,1	2000	69,2	2,3	2005	60,1	2,6
Şili	1996	64,2	2,2	2000	69,8	2,2	2005	66,2	1,9
T. Tobago	1996	-	-	2001	-	-	2006	65,4	2,3
Uruguay	1996	80,3	1,7	2000	-	-	2006	68,6	2,0

Kaynak: :Tabloda yer alan veriler, Dünya Değerler Anketi internet sitesinden (<http://www.worldvaluessurvey.org>, Erişim Tarihi: 05.09.2016) tarafınca derlenmiştir.

Tablo 2.5’den de görüldüğü üzere Brezilya’da hem “Vergi Kaçağı Asla Doğru Değildir” ibaresine katılanların hem de ortalama vergi ahlakı seviyesinin, Amerika ülkelerinin seviyesinin altında olduğu görülmektedir. ABD ve Uruguay diğer Amerika ülkelerine kıyasla ortalama düzeyde vergi ahlakına sahip olup vergi ahlakı seviyesinde düşüş görülmektedir.

2.2. Dünyada Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı ile İlgili Literatür

Vergi bilinci ve vergi algısı toplumun genelini kapsayan ekonomik, politik, demografik, sosyal ve psikolojik unsurlardan etkilenen ve vergiye bakış açısını etkileyen kavramlardır. Bu doğrultuda bireylerin vergi bilinci ve algısını etkileyen unsurları ve bunların vergiye bakış açısı üzerindeki etkilerini ölçmek amacıyla çeşitli ampirik çalışmalar yapılmaktadır. Toplumun vergi bilinci ve algısını ölçmeye yönelik çalışmalar sadece vergi mükelleflerine yönelik olmamakla birlikte vergi ödemeyen bireylere, ev

hanımlarına, çalışmayanlara, çocuklara ve öğrencilere (ilköğretim, lise ve üniversite) de yapılmaktadır. Bu kapsamda literatürde vergi bilinci-algısını ölçmek ve bu kavramları etkileyen faktörleri bulmak amacıyla yapılan çalışmalara yer verilmiştir (Yardımcıoğlu 2014:62).

Vergi ahlakının bireylerin tutumları değerlendirilerek ölçülebilecek bir fenomen olması, ilk bakışta dünya çapında vergi ahlakı seviyesi ilgili bir çalışma yapılabilmesinin çok güç olduğunu düşündürmektedir. Bu çıkarım kısmen doğru olmakla birlikte, günümüzde belli aralıklar ile dünya çapında insanların tutumlarını araştıran kuruluşların varlığı, bu konudaki çalışmaların yapılabilirliğini kolaylaştırmıştır.

Diğer taraftan vergi bilinci ve ahlakı konusunda Song ve Yarborough (1978: 442-452) Kuzey Doğu Carolina’da şehir iskan planından rastgele seçim metodu ile 640 hane seçerek, bir anket çalışması yapmıştır. Anketörler vasıtasıyla, seçilen 640 adrese anketler ulaştırılmış, buna karşın geri gönderilmeyen anketler ve cevaplamadaki yanlışlıklar nedeniyle çalışmada 287 (%44.8) anket kullanılabilmiştir. Bu çalışmanın sonucunda ankete katılanlara 0 ile 100 (50’ üzeri puan, vergi ahlakının pozitif düzeyde, 50’nin altı ise vergi ahlakının negatif düzeyde olduğunu göstermektedir.) arasında puanlar verilerek vergi ahlakı seviyeleri değerlendirilmiştir. Çalışmaya dahil edilenlerin ortalama vergi ahlakı puanı 60.4 olarak saptanmıştır. Ayrıca bu çalışmada gelir seviyesi, insanların genel güvensizliği, politik etkinlik, eğitim düzeyi, yas, cinsiyet, medeni hal, mesleki durum, inanç ve ırk gibi pek çok değişkenin vergi ahlakı üzerindeki etkisi de araştırılmış, cinsiyet, mesleki durum, inanç ve parti üyeliği ile vergi ahlakının seviyesi arasında bir ilişki bulunamamıştır.

Prieto ve diğerleri (2006; 116-118) tarafından İspanya üzerinde yapılmış bir başka araştırmada vergi ahlakı ile ilişkisi araştırılan değişkenler cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim, serbest meslek mensubu olma durumu, sosyal sınıf, ikamet edilen yerel idarenin büyüklüğü ve oy verilen siyasi partidir. Araştırmanın sonuçlarına göre vergi ahlakının yaşla birlikte arttığı ve serbest meslek mensubu bireylerde vergi ahlakının daha düşük olduğu belirlenmiştir. Ayrıca İspanya’da ulusal partilere oy veren seçmenlerde vergi ahlakı düzeyinin daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Scholz ve Lubell (1998:903-920) Amerika Birleşik Devletlerinin New York eyaletinde yapılan başka bir anket çalışmasında vergi artışının azalması, mükelleflerin güvenlerinin artırılmasının mükellefin vergi uyumu üzerindeki etkisinin araştırılması amaçlamıştır. Anket sonuçları mükelleflerin vergi reformlarına karşı güveninde azalma olduğu zaman vergi gelirinde bir azalma olduğunu ve güveninin arttığı, korkunun azaldığı durumlarda vergi uyumunun arttığı gözlemlenmiştir.

Cummings ve diğerleri (2006) tarafından 1999 ve 2000 yılı Afrobarometer verileri kullanılarak sıralı probit tahmin modeli ile Bostvana ve Güney Afrika üzerinde yapılan araştırmada vergi ahlakı ile ilişkisi araştırılan değişkenler cinsiyet, yaş, eğitim ve iş durumudur. Bu araştırmada da ülke kukla değişken olarak ele alınmıştır. Araştırmaya göre vergi ahlakı yaşla birlikte artmaktadır. Ayrıca vergi ahlakı Bostvana’da daha yüksektir. Araştırmacılar bu durumu Bostvana’daki adil vergi sistemine, algılanan mali değişime ve kamu otoritesine olan tavra bağlamaktadır.

Philip M. J. Reckers, Debra L. Sander ve Stephen J. Roark (1994: 825-836) tarafından yapılan, Arkansas’ta 350 hane halkına posta aracılığıyla iletildiği ve ancak içlerinden 205 hane halkının cevaplayarak geri gönderdiği bir çalışmada, önce çalışmaya katılan bireylerden, vergi kaçırın bir kişi ile ilgili bir olay verilerek, bu olaydaki kişi ve olayla ilgili empati kurmaları istenmiştir. Bu çalışmanın neticesinde, vergi uyumu ile vergi kaçakçılığına ilişkin ahlaki inanışlar arasında tutarlı bir ilişkinin olduğu ileri sürülmüş ve vergi kaçakçılığını ahlaki bir konu olarak gördüklerinde, bireylerin vergi vaziyetleri ne olursa olsun vergi kaçırma olasılıklarının azaldığı iddia edilmiştir. Diğer taraftan vergi kaçakçılığını ahlaki bir konu olarak görmeyen bireylerin ise çevresel (vergi oranı ve stopaj vb.) faktörlerden etkilendiği ifade edilmiştir.

Feld ve Frey (2002:1) İsviçre’de yaptığı anket çalışmasında vergi mükellefleri ile vergi makamları arasındaki psikolojik ilişkinin vergi uyumuna etkisi incelenmiştir. Elde edilen sonuca göre; mükellefler ile vergi makamları arasında oluşacak psikolojik uyumun mükellefin vergiye olumlu bakışını artırıcı özellikte olduğu görülmüştür. Ayrıca vergi kaçırmaya uygulanacak vergi cezalarının ağırlığı ve vergi oranlarının uygun seviyelerde

olması mükelleflerin vergiye karşı olumlu davranışlar sergilemesine neden olan etkenler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Grasmick ve Bursik (1990:837) Amerika Birleşik Devletlerinin Oklahama eyaletinde gerçekleştirilen anket araştırmasında vergiye karşı olumsuz tutumların giderilmesinde veya kontrol edilmesinde yasal yaptırımların, kişinin içinde bulunduğu sosyal normların ve kişinin vicdanının etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yasal yaptırımların ceza alma korkusu oluşturarak; içinde bulunduğu sosyal normların saygınlığı kaybetme ve çevresine küçük düşme kaygısına yol açarak; vicdanının ise suçluluk duygusuna neden olarak etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Richard D. Schwartz ve Sonya Orleans(1967:274-300) yasal yaptırımların caydırıcılığı ve vicdana seslenmenin karşılaştırmalı etkinliğini araştırmışlardır. Öncelikle mükellefler, vicdana seslenme grubu, tehdit grubu ve kontrol grubu olmak üzere üç gruba ayrılmış ve beyannameler doldurulmadan bir ay önce, mükelleflerle siyasi ve vergisel sorunlar hakkında görüşmeler yapıp, deneysel olarak yönlendirici sorular sorulmuştur. Bir ay sonra örnek grupların vergi beyanlarına bakıldığında yaptırım grubunda 181 dolarlık, vicdan grubunda 804 dolarlık ve kontrol grubunda 87 dolarlık ortalama gelir bildirim artışı olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma, vicdana seslenmenin mutlaka tehditlere üstün geldiğine delil teşkil etmemekte birlikte vicdana seslenmenin kesinlikle üzerinde ayrıntılı düşünülmesi gerektiğini göstermektedir.

Wenzel (2004:5) Avustralya’da yapılan anket çalışmasında kişisel ve sosyal durumun vergi ahlakı üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırma sonucunda; bireylerin vergi ödeme konusundaki kişisel ahlakının vergi ödemeyi olumlu yönde etkilediği; sosyal grubun içinde olmasının, çevresinde gördüğü olumsuzluklar nedeniyle vergi ahlakını olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Nitekim vergi ahlakı konusunda kapsamlı çalışmaları olan Torgler, Alm ve Torgler (2006:224-246) World Values Survey girdileri kullanılarak sıralı tahmin modeli ile yapılan çalışmada vergi ahlakı ile sosyo - demografik değişkenlerin arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada vergi ahlakının yaşa bağlı olarak ilerledikçe arttığı, evli

kişilerde ise daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Serbest meslek sahibi vergi mükelleflerinin ücretli çalışan vergi mükelleflerine göre daha düşük vergi ahlakı düzeyine sahip oldukları tespit edilmiştir. Almanya’da düşük, İngiltere’de ise nispeten daha fazla vergi ahlakı düzeyi bulunmuştur. Amerika Birleşik Devletleri’nde mükelleflerin, Avusturya ve İsviçre dahil tüm ülkeler arasında en yüksek vergi bilincine sahip olduğunu göstermektedir. Kayıt dışı ekonominin büyüklüğü ile vergi uyumu arasında güçlü bir negatif korelasyon olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Alman ve İngiliz vergi sistemleri karşılaştırıldığında arasındaki temel farkın, Alman hükümetinin zorlayıcı vergi yaptırım teknikleri kullanması buna karşın İngiliz vergi sisteminin vergi yükümlülerine daha saygılı olması ve daha az denetim yoluna gitmesi olduğu belirtilmiştir. Alman hükümetinin zorlayıcı vergi uygulama teknikleri kullanmasının bireylerin vergi ahlakı üzerinde olumsuz etkide bulunduğu; İngiliz vergi sisteminin ise vergi ahlakını gelişmesine katkı sağladığı ileri sürülmüştür.

2.3. Türkiye’de Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı

Türkiye’de kayıtdışı ekonomiyi azaltmak, bireylerin vergi ödeme isteklerini artırmak adına vergi bilinci ve vergi ahlakı kavramları son yıllarda önemli kavramlar haline gelmiştir.

Türkiye’de vergi ahlakının ortalama seviyesi 1990 ve 2001 yıllarında 1,2 düzeyinden, 2007 yılında 1,3 ve 2011 yılında 1,3 düzeyine düşmesine rağmen vergi ahlakı seviyesi, dünya ortalama vergi ahlakının seviyesinin 2007 yılındaki 2,3 düzeyine göre oldukça yüksek düzeydedir. Dünya Değerler Anketi verilerine göre Türkiye’de bireylerin “ Vergi Kaçağı Asla Doğru Değildir” ibaresine de yine 1990 da %90, 2001’de %92 ve 2007’de %80,5 oranında güçlü bir şekilde katıldıkları görülmektedir.

Türkiye’deki vergi ahlakı düzeyinin bölgesel açıdan oldukça yüksek olduğu ifade edilebilir. Ancak yine Dünya Değerler Anketi verilerine göre en yüksek vergi ahlakına sahip olan diğer ülkelere kıyasla çok yüksek bir kayıtdışı ekonomi görülmekte ve bu

durum vergi ahlakı düzeyi ile kayıtdışı ekonominin büyüklüğü arasında negatif bir ilişki olduğu yönündeki genel teori ile çelişki oluşturmaktadır.

2.3.1. Türkiye’de Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı ile İlgili Literatür

Dünya’da vergi ile ilgili yapılmış anket araştırma ve bulguların yanı sıra, Türkiye’de de mükelleflerin vergiye karşı tutumlarıyla ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarla, bireylerin vergi uygulamaları karşısındaki davranışları öğrenilmiş olmakta ve aynı zamanda bu çalışmalar mükelleflerin tepkisini çekmeden vergi gelirlerini artırmada olumlu bir etken olarak değerlendirilebilir. Türkiye’de yapılmış birçok araştırmada, anket yöntemi kullanılarak bu davranışların yorumlanması amaçlanmıştır.

Çiçek, (2006:191-192) İstanbul ilinde vergi yükümlüleri ile yapılan diğer bir anket çalışmasında vergiye karşı davranışlar psikolojik faktörlerle ele almıştır. Araştırma sonucunda yükümlülerin ödedikleri vergileri bir yük olarak görmeleri ve bu yükü üzerlerinde hissetmeleri durumunda vergiye karşı olumsuz davranışlar içerisine girebildikleri ifade edilmektedir. Yükümlülerin vergiye karşı olumsuz davranışlar içerisine girmesini belirleyen etkenler, bireysel vergi yükleri, vergi ahlakı ve vergi zihniyeti, eğitim düzeyi, siyasal iktidara bakış açısı, devlete olan bağlılık, ailenin gelir düzeyi, yükümlünün diğer yükümlülere bakış açısı, ödedikleri vergilerin hizmet olarak dönüp dönmemesi, kamu gelirlerinin etkin kullanımı, yükümlünün mesleği ve diğer kişisel etkenler olarak gösterilmiştir (Saruç ve Sağbaş 2003:17).

Çak, Şeker ve Bingöl (2010:29-78) Türkiye’de Vergi Bilinci-İstanbul Araştırması adlı projede 18 yaş üstü toplam 1.536 bireye ve firma temsilcisine yüz yüze görüşme tekniğiyle anket yapmışlardır. Bu çalışmanın genel amacı vergi bilincinin yerleşmesinde önemli iki etken olan vergide adalet ve eşitlik ilkelerinin Türkiye’de ne derece uygulandığı, mükelleflerin bu duruma karşı algılarının ne olduğu, vergi bilincini artırmanın hangi yollarla mümkün olacağı ve vergi ödeyenlerle kamu hizmetinden faydalananlar arasındaki etkileşimin ne derecede olduğunun tespitine yöneliktir.

Altuğ ve diğerleri (2010:32) İstanbul ilinde vergi bilincinin yaygınlığı, vergi algısı, vergi bilincini artırmak için yapılması gerekenler ve vergi ödeyenlerle kamu harcamalarından yararlananların arasındaki ilişkiyi inceleme amacıyla yapılan araştırmada mükelleflerin davranışları olumlu ve olumsuz olarak sınıflandırılmıştır. Olumsuz yaklaşımların nedenleri yeterince kamu hizmeti alamamak, ödenen vergilerin etkin bir şekilde kullanılmaması, uygulanan vergi sistemi, vergi oranları, vergi yükü dağılımı olarak sıralanmıştır. Ayrıca vergi algısında önce çıkan unsurlardan en başında verginin bir vatandaşlık görevi olarak kabul edilmesi geldiği ardından sorumluluk ve yükümlülük gibi tanımlamaların yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ömürbek, Çiçek ve Çiçek (2007:102) Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi son sınıf öğrencilerinin vergi bilinci düzeylerini inceleme amacıyla yapılan anket çalışmasında üniversite öğrencileri için vergi ödemeyi belirleyen en önemli faktörler sırasıyla ödenilen vergilerin çok açık ve net olarak nerelerde kullanıldığının bilinmesi, daha şeffaf ve hesap verebilir devlet yönetimi, adil bir vergi yükü dağılımı olarak sıralanmıştır. Ancak reklam kampanyaları ya da okul ve aile içi eğitimle vergi bilincinin oluşacağı düşüncesine katılmadıkları tespit edilmiştir.

Hazman (2009:54-71) vergi bilincini etkileyen faktörleri araştırmak amacıyla Afyonkarahisar ili ticaret borsasına kayıtlı 231 firma ile anket yapmıştır. Anket sonuçlarına göre vergi yasalarının suçları önleme konusunda yeterince caydırıcı nitelikte olmaması, vergi kaçakçılığının mükelleflere göre ekonomik avantajının olması (ödeme ile katlanacağı maliyet ödememe sonucunda katlanacağı maliyetten yüksektir), vergi indirimlerinin yetersiz olması, vergi yasalarında boşlukların olması ve mevzuatın karmaşıklığı, vergiye gönüllü uyumu olumsuz yönde etkileyen etkenler arasında olduğu görülmüştür. Ayrıca bu etkenlerin kişilerin eğitim seviyelerine göre farklılık gösterdiği ve eğitim seviyesi arttıkça bu yöndeki görüşlerin azaldığı ve bireylerin gönüllü uyuma doğru yöneldikleri sonucuna ulaşılmaktadır.

Yılmaz ve Şeker (2007:137-138) İstanbul ilinde vergiye karşı mükellef tutumlarının incelenmesi amacıyla yapılan geniş katılımlı bir araştırmada vergi bilinci bireysel ve firma bazında olmak üzere iki kategoride incelenmiştir. Bireylerin

%31,3'ünün vatandaşlık görevi, %26,8'i ise yasal ve zorunlu bir ödeme olarak gördüğü; %23'ü kamu hizmeti karşılığı, %2,6'sı maliyet unsuru; %4,1'i girişimciliğin önündeki bir engel, %10,8'i ise haraç olarak gördüğü ifade edilmiştir. Firmaların değerlendirilmesinde ise %37,8'inin vatandaşlık görevi, %27,9'unun yasal ve zorunlu ödeme olarak gördüğü; %14,9'u kamu hizmeti karşılığı, %7,6'sı maliyet unsuru; %5,4'ü girişimciliğin önündeki bir engel ve %5,1'i için haraç anlamına geldiği tespit edilmiştir. Çalışmada sonuç olarak bireysel veya firma bazında mükelleflerin vergiye karşı olumsuz davranışlarının önemli yer tuttuğu ifade edilmiştir.

Alkan (2009: 100) Zonguldak ilinde vergi bilincinin ve vergiye karşı davranışların ölçülmesi amacıyla gerçekleştirilen ampirik çalışmada vergi mükelleflerinin vergi ödevinin yerine getirilmediğini öğrenmesi durumunda ödevini yerine getirmeyenler hakkında nasıl tepki verecekleri sorulmuş, alınan cevaplarda mükelleflerin %70'inin şikayet yapmayacağını veya kararsız olduğunu belirttikleri görülmüştür. Bu durum mükelleflerin vergi bilinci ve vergi ahlakı düzeylerinin hiç de olumlu olmadığı anlamına geldiğinin göstergesi olduğunu ileri sürmüştür.

Yüce ve Gerçek (1998) yapılan ve Bursa Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı 235 mükellef üzerinde uygulanan anketin amacı ise mükelleflerin vergi karşısındaki davranışlarını belirleyen faktörlerin neler olduğunu tespit etmektedir. Yapılan bu çalışmadan çıkan genel sonuç; deneklerin vergi uygulamalarına karşı bakışlarının olumlu olması, diğer bir ifadeyle, ülkede vergi uyumunun sağlanabilmesi için mükelleflerin vergilendirme ve vergi uygulamaları karşısındaki istek ve beklentilerinin göz ardı edilememesidir. Mükellef memnuniyeti de denebilecek bu istek ve beklentiler dikkate alındığı sürece, mali anlamda devlete olan güven duygularının daha da gelişmesi ve vergi etkinliğinin daha da artması mümkün olabilir.

Sağbaş ve Başoğlu (2005:123) Afyon ilindeki çalışmada ilköğretim öğrencilerinin vergiyi nasıl algıladıkları, vergi algıları üzerindeki etkenlerin neler olduğunun incelendiği çalışmada öğrencilerin vergiler ile kamu hizmetleri arasında bağıntı kuramadığı, vergi konusundaki algılama yanlışlığının yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Vergiyi algılamada cinsiyet ve eğitim düzeyinin belirleyici olmadığı, ailenin

gelir düzeyi ve anne babanın eğitim düzeyi arttıkça öğrencilerin vergiyi doğru algılama düzeylerinin arttığını ifade etmiştir.

Muter, Sakıncı ve Çelebi(1993:63-64) Manisa ilinde mükelleflerin vergilendirme karşısındaki tutum ve davranışlarının yönü ve biçimi hakkında bilgi sahibi olma amacıyla gelir vergisine tabi mükellefler ile anket çalışması yapılmıştır. Araştırma sonucunda mükelleflerin çoğunluğunun vergiyi fayda ilkesine göre tanımladıkları ve ödedikleri vergi ile kamu hizmeti arasında bağ kurmaya çalıştıkları görülmüştür. İkinci olarak mükelleflerin vergiye bakış açılarını devletin toplamış olduğu vergileri harcama biçimi ve sorumluluğunun etkilediğidir. Son olarak vergi oranlarındaki artışların mükellefler üzerindeki mikro ekonomik etkilerinin olumsuz olduğu dikkati çekmiştir.

Demir (1999) tarafından yapılan ampirik çalışma ise Afyon'da gerçekleştirilmiş ve burada yaşayan mükelleflerin vergiye karşı davranışları ile vergi sistemi arasında uyum test edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın bulgularından ortaya çıkan sonuç, mükelleflerin vergi karşısındaki istenmeyen davranışlarının en önemli nedeni devletin sunduğu mal ve hizmetlerde mükellef beklenti ve isteklerinin yeterince dikkate alınmaması ve ödedikleri vergilerin kendilerine hizmet olarak geri dönmediği şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Tuay ve Güvenç (2007) tarafından Gelir İdaresi Başkanlığı için yaptıkları çalışma 18 ilde ve 6,546 mükellef üzerinde 73 sorudan oluşan anketle yapılmıştır. Çalışmanın başlıca amacı Türkiye'deki mükelleflerin vergiye yönelik tutumlarını ölçmektir. Çalışma bulgularına göre; mükelleflere sorulan ve onların vergi dairelerine ilişkin memnuniyetlerini soran soruya verilen yanıtlardan %56,9'u kısmen memnun olduklarını ifade ederken, %0 çok memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Vergi sistemindeki değişiklikleri kolaylıkla takip edip edemediklerini soran soruya ise %28,5'i kolaylıkla takip edebildiklerini ifade etmişlerdir. Ödenen vergilerin nereye harcandığını takip edilip edilmediği sorusuna ise mükelleflerin %47,3'ü vergilerin nasıl harcandığını takip etmenin mümkün olmadığını ifade etmişlerdir. Kanunların yeterince açık ve anlaşılır olup olmadığına ilişkin sorulan diğer bir soruya mükelleflerin %47,6'sı vergi ile ilgili kanunlar yeterince anlaşılır ve açık olmadığını ifade etmişlerdir.

Taytak (2010:496) Uşak ilinde ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin vergi bilincini ölçmek amacıyla yapılan çalışmada öğrencilerin vergi ile kamu hizmetleri arasındaki bağı doğru şekilde algıladıkları ve vergi bilinci konusunda ilk adımın aileler tarafından gerçekleştirildiği sonucuna ulaşmıştır.

Buyrukoğlu ve Erasa (2012:121-122) vergi bilincinin toplumda yerleşmesi durumunda mükellefin mükellefle otokontrolünü sağlayacağından mükellefler önce kendilerini, sonra etrafındakileri denetleyecekler ve etraflarındaki mükellefler tarafından da denetlendiklerini bileceklerini ve bu durumun gelir idaresinin denetim yükünü hafifleteceğini belirtmiştir.

III. BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE VERGİ BİLİNCİ VE VERGİ AHLAKININ GELİŞMESİNDE MALİYE BÖLÜMÜ EĞİTİMİNİN ROLÜ: ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ, ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ, ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Vergi bilinci ve vergi ahlakının gelişmesinde hem üniversite öncesindeki hem üniversitedeki eğitim çok önemlidir. Bu araştırmada kapsamında Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi’nde eğitim gören maliye bölümü öğrencilerine anket yöntemi uygulanmıştır. Bu kısımda bahsi geçen yükseköğretim kurumlarındaki maliye bölümü 1. ve 4. sınıf öğrencilerinin vergiyi nasıl algıladığı, vergi bilinci ve vergi ahlakı konusundaki görüşleri tespit edilmiştir. Maliye bölümü öğrencilerinin değişimlerine ilişkin istatistiksel bilgiler verilerek değerlendirmeler yapılmıştır.

3.1. Araştırmanın Metodolojisi

Araştırmanın metodolojisi kapsamında araştırmanın gerekçesi, amacı, kapsamı, kısıtları, yöntemi, kullanılan istatistikler, anketin hazırlanması ve uygulanmasına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

3.1.1. Araştırmanın Gerekçesi

Eğitimin vergi bilinci ve ahlakı üzerinde etkisi olduğu bilinen bir olgudur. Bu çalışmada diğer bölümlere kıyasla vergi ile ilgili daha fazla eğitim alan maliye bölümü

öğrencilerinin, son yıllarda önemli bir kavram olan adını sıkça duyduğumuz vergi bilinci ve vergi ahlakı düzeylerini tespit etmek ve daha sonra bu tespit üzerinden maliye bölümlerindeki eğitimin vergi bilinci ve ahlakı düzeyine etkisini incelemektir. Bu kapsamda üniversiteden mezun olduktan sonra vergi ile ilgili hem görevlerde yer alabilecek hem de mükellef olabilecek öğrencilerin düzeylerini tespit edip değerlendirmektir. Bu tespit ve değerlendirmeler ile bağlantılı olarak gelecekteki vergi bilinci ve ahlakı genel düzeyinin artırılmasına imkan sağlamaktadır.

Vergi bilinci ve vergi ahlakı düzeyinin yüksek olması, yapılan araştırmalara göre ülkelerin vergi gelirlerini artırma ve vergi kaçakçılığını azaltma etkisi olması nedeniyle önemle üzerinde durulması gereken bir konudur. Teoriye yönelik çalışmaların varlığı söz konusuysa vergi bilinci ve vergi ahlakını geliştirmeye yönelik yeterli çalışma bulunmamaktadır. Bu konunun üniversite öğrencilerine yönelik değerlendirilmesinin de gelecekteki mükelleflere ve eğitim veren akademisyenlere yardımcı olması düşünülmektedir.

3.1.2. Araştırmanın Amacı

Vergi, vergi bilinci ve vergi ahlakı gibi bir ülkenin sosyal sermaye birikiminde çok önemli olan konularda yapılan akademik araştırmalarda, eğitim genelde demografik bir veri olarak kullanılmakta ve eğitimdeki değişimlerin bu olgular üzerindeki etkileri ölçülmeye çalışılmaktadır. Söz konusu olgulara yönelik olarak verilen eğitimlerin, bu olguları hangi yönde etkilediğine dair araştırmalara pek rastlanmamaktadır.

Bu araştırma, vergi bilinci ve vergi ahlakı ile eğitim arasındaki ilişkiyi farklı bir boyuta taşıma amacıyla yapılmıştır. Bu araştırma ile üniversite öğretim yaşamının henüz başında yer alan, 1. sınıf öğrencileri ve üniversite öğretim yaşamının son döneminde bulunan 4. sınıf öğrencilerinin vergi bilinci ve vergi ahlakı algısını ölçmeyi, bu kapsamda Yükseköğretim Kurumlarına girişlerindeki ve üniversiteden mezun olmadan önceki düzeylerini tespit edip vergiye yönelik yoğun bir eğitim programı olan maliye bölümlerinin bu düzeye ne şekilde etkisi olduğunun değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Bu düzeyi belirlemek için Bolu, Eskişehir, Zonguldak ilindeki üniversite öğrencilerine yönelik anket çalışması yapılmıştır. Söz konusu illerdeki üniversitelerde eğitim gören maliye bölümü öğrencilerinden alınan sonuçlar, diğer Türkiye genelindeki maliye bölümü öğrencilerinin geneline yönelik ipuçları verecektir.

Çalışma, vergi bilinci ve vergi ahlakı düzeyinin artırılmasına yönelik olarak verilen maliye bölümü lisans eğitimlerinin, özellikle öğrenciler üzerindeki etkisini belirlemek 1. ve 4. sınıftaki düzeyleri arasındaki farkı ölçmek amacıyla yürütülmüştür.

3.1.3. Araştırmanın Kapsamı

Araştırmanın kapsamına 2016 yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bülent Ecevit Üniversitesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü 1. ve 4. sınıf öğrencileri dâhil edilmiştir. Bu bağlamda bahsi geçen bölüm ve sınıftaki öğrencilere toplamda 441 adet anket uygulanmıştır. Bu örneklemin tercih edilmesinin, ilk sebebi bu öğrencilerin iktisadi, mali ve vergi konularında eğitim almış ve alacak olmasıdır. İkinci sebebi ise bu öğrencilerin maliye bölümlerinde aldığı eğitim sonucunda devletin görevlerini yerine getirmesi ve gelişmesi için vergi gelirine ihtiyaç duyduğunun farkında olmasıdır. Son olarak bu örneklemin tercih sebebi, söz konusu bölümün öğrencilerinin fakülteye girişlerindeki ve mezun olmadan önceki düzeylerinin tespitine imkan sağlanmasıdır.

Araştırmada uygulanan anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bilgilerin araştırıldığı ifadeler yer verilmiştir. İkinci bölümde 30 adet değişik konuları kapsamakta olan görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerin ilk 7'si verginin tanımı ve fonksiyonlarını, 8.'si ve 18.'si arasındaki sorular vergi ahlakını, 19.'su ve 30.'su arasındaki sorular ise vergi bilincini ölçmeye ve değerlendirmeye yönelik sorulardır. Ankette kullanılan sorular, ulusal ve uluslararası literatürün incelenmesiyle ve çalışmanın teorik kısmında yer alan değişkenlerden yararlanılarak oluşturulmuştur.

3.1.4. Araştırmanın Kısıtları

Araştırma 2016 yılının ikinci öğrenim döneminde Bolu, Zonguldak ili bünyesinde yer alan üniversitelerde, Eskişehir ili bünyesinde yer alan bir üniversitede uygulanmış ve bu üniversitelerde yer alan öğrencilerin görüşlerine yer verilmiştir.

Anketin sadece Bolu, Eskişehir ve Zonguldak ilinde yapılmasındaki gerekçe ise maddi gerekçe ile birlikte zaman sıkıntısı ve bürokratik işlemlerdir. Ayrıca yüz yüze anket çalışmasının yapılmasının tercih edilmesi de Türkiye genelinde anketin yapılmasını zorlaştıran bir diğer sebeptir.

Anket kapsamında ise verginin tanımını ve fonksiyonlarını, vergi bilincini ve ahlakını genel hatlarıyla ölçmeye yönelik sorulara yer verilmiş olup, detaylı bilgilere yönelik soru sorulmamıştır. Bu düzeyi ölçmeye ilişkin sorulan sorular, çalışma katılanlar kapsamında makul bir sürede ve rahatlıkla yanıtlayabileceği türde sorulardır.

3.1.5. Araştırmada Kullanılan Yöntem ve İstatistikler

Anket çalışmasının uygulanabilmesi için öncelikle ilgili üniversitelerden izin istenmiş, bu izinleri takiben çalışmanın örneklemini oluşturacak kişilere bahsedilen üniversitelere gidilerek; sınıf ortamında, izin dahilinde, yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket tekniği kullanılmıştır. Anket, cevaplandırıcının daha önce belirlenmiş bir sıralamada ve yapıda oluşturulan sorulara karşılık vermesiyle veri elde etme yöntemidir (Altunışık ve Diğ. 2007:68). Hazırlanan ankette, araştırılmak istenen konunun amacını en iyi yansıtacak sorulara yer verilmiştir. Anket formunda 5’li likert ölçeğe göre hazırlanmış (Kesinlikle Katılıyorum, Katılıyorum, Kararsızım, Katılmıyorum, Kesinlikle Katılmıyorum) 30 adet soru yer almaktadır. Söz konusu sorularla öğrencilerin vergi konusundaki bilgi düzeyi, vergi ahlakı ile vergi bilincine yönelik algılamaları ölçülmeye çalışılmıştır. Ayrıca ankette katılımcıların demografik özelliklerini ölçmeye yönelik sorular da yer almaktadır.

Anket yapıldıktan sonra toplanan verilerin değerlendirilmesi aşamasında sosyal bilimler alanında yaygın olarak kullanılan Statistics Package for The Social Sciences (SPSS) paket programı kullanılmıştır.

Bu kapsamda öncelikle soruların tutarlılığı ve güvenilirliğine yönelik güvenilirlik analizi yapılmış ve olumlu sonuç takibinde diğer analizlere geçilmiştir. Anket verilerinin değerlendirilmesinde kullanılan istatistikler ise frekans analizi ve yüzdelik dağılımlar yani betimleyici istatistikler, one-way anova testi, bağımsız gruplar t-testi kullanılmıştır.

3.2. Anket Bulgularının Değerlendirilmesi

Ampirik araştırmanın ilk adımını anket sorularının güvenilir olup olmadığını ölçmek için güvenilirlik analizi oluşturmaktadır. Araştırmada, güvenilirlik analizini, katılımcıların demografik özellikleri ve sorulara verdikleri yanıtlara ilişkin betimleyici istatistikler (frekans analizi ve yüzdelik dağılımlar) takip etmektedir. Frekans analizinden sonra ise görüşler *Bağımsız Gruplar Testi (Independent T-Test)* ve *Tek Faktörlü Varyans Analizi (One Way Anova Test)* ile test edilmiştir.

3.2.1. Güvenirlik Analizi

Güvenirlik analizi, herhangi bir konuda örnekleme oluşturan birimler üzerinden veri toplamak amacı ile geliştirilen ölçme aracını oluşturan ifadelerin (yargı, önerme, soru vb.) kendi aralarında tutarlılık gösterip göstermediğini test etmek amacı ile kullanılır.

Diğer bir ifadeyle güvenilirlik, aynı şeyin bağımsız ölçümleri arasındaki kararlılıktır; ölçülmek istenen belli bir şeyin, sürekli olarak aynı semboller almasıdır; aynı süreçlerin izlenmesi ve aynı ölçütlerin kullanılması ile aynı sonuçların alınmasıdır; ölçmenin, tesadüfi yanılğılardan arınık olmasıdır.

Güvenirlilik analizi kapsamında çeşitli yöntemler kullanılmakla beraber bu araştırmada, kullanılan analizlerin içinde yaygın olarak kullanılan Alpha (Cronbach) Testi uygulanmıştır.

Güvenirlilik analizi için ölçülecek konuya ilişkin ölçekteki soru sayısının 20'den ve denek sayısının 50'den büyük olması gerekmektedir(Kayış,2010:405). Bu kapsamda bu araştırmadaki soru sayısı 30 ve araştırma kapsamındaki denek kişi sayısı 441 olarak belirtilen sınırları geçmektedir.

Güvenirlilik katsayısı 0 ile 1 aralığında yer almakta ve 1'e yaklaştıkça araştırmanın güvenirliği artmakta 0'a yaklaştıkça azalmaktadır. Alfa katsayısına bağlı olarak ölçeğin güvenirliği aşağıdaki gibi yorumlanmaktadır (Kayış 2010:405).

- $0,00 \leq \alpha < 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir.
- $0,40 \leq \alpha < 0,60$ ise ölçeğin güvenirliği düşüktür.
- $0,60 \leq \alpha < 0,80$ ise ölçek oldukça güvenilir.
- $0,80 \leq \alpha < 1,00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilirdir.

Bu araştırmada Cronbach Alpha Katsayısı 0.801 olarak hesaplanmıştır. Hesaplanan katsayı sosyal bilimler açısından yeterli düzeyde olup yukarıdaki sınıflamada yüksek derecede güvenilir kısımda yer almaktadır.

3.2.2. Demografik Değişkenler

Literatürde yapılmış çeşitli çalışmalarda demografik değişkenlerin (cinsiyet, yaş, eğitim, gelir vb.) vergi ödeme istekliliği ile ilişkisinin olup olmadığı incelenmiştir. Bunlardan ilk olarak yaş faktörünün etkisine bakıldığında genellikle yaş ve vergi ödeme istekliliğinin pozitif yönde bir ilişkisi olduğu, ancak bazı araştırmacıların bu iki değişken arasında ilişki bulamadığı da gözlenmiştir (Parker-Fleming 1995:20).Yapılan bir çalışmada, ileri yaş grubunda (65 yaş ve üzeri) vergiye uyumun daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Adreoni, Erard ve Feinstein 1998: 818-860). Bu, çalışmada potansiyel vergi mükellefleri olan üniversite öğrencilerinin yaş aralıkları 18 ile 25 arasında

değişmektedir, ancak anket sadece 1. ve 4. sınıf öğrencileri kapsamında yapıldığı için yaş kriteri anlamlı sonuçlar ifade etmemektedir.

Katılımcıların özelliklerine ilişkin dağılımı frekans analizi yardımıyla test edilmiştir. Katılımcıların değişkenlerine ilişkin dağılımlar cinsiyet, katılımcıların gelir durumu, katılımcıların üniversitelere göre dağılımı, katılımcıların sınıflara göre dağılımı, katılımcıların öğrenim türüne göre dağılımı, katılımcıların akademik başarılarına göre dağılımı değişkenlerinden oluşmaktadır.

Demografik özelliklere ilişkin analiz her bir değişkenin başlığı altında verilmektedir.

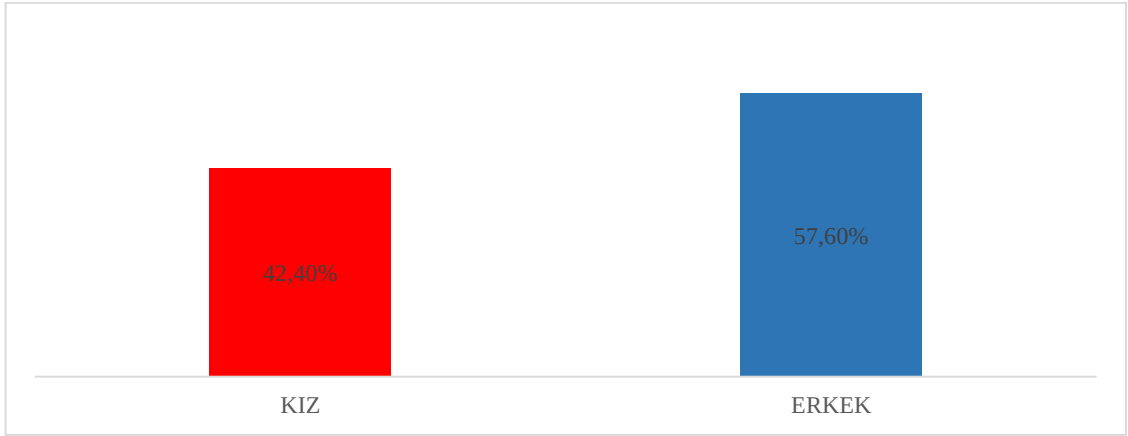
3.2.2.1. Cinsiyete Göre Dağılım

Ankete katılan katılımcıların cinsiyet durumları Tablo 3.1’de verilmektedir.

Tablo 3.1: Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Kız	187	42,4
Erkek	254	57,6
TOPLAM	441	100,0

Tablo 3.1 incelendiğinde araştırmanın kapsamında bulunan kişilerin %42,4’ü kız iken %57,6’nın erkek olduğu gözlenmektedir. Katılımcıların çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğu görülmekle beraber kadınların anket geneline oranı azımsanacak seviyede değildir.

Grafik 3.1: Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

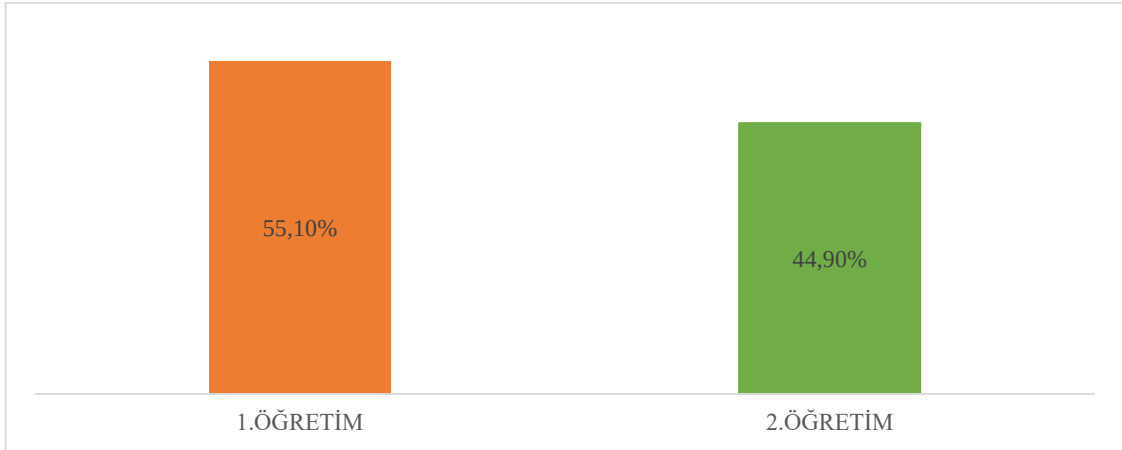
3.2.2.2. Öğrenim Türüne Göre Dağılım

Ankete katılan katılımcıların öğrenim türlerine göre dağılım durumları Tablo 3.2’de verilmektedir.

Tablo 3.2: Katılımcıların Öğrenim Türüne Göre Dağılımı

Öğrenim Türü	Frekans	Yüzde
1.Öğretim	243	55,1
2.Öğretim	198	44,9
TOPLAM	441	100,0

Üniversiteler bilindiği gibi, daha fazla lise mezununa üniversite eğitimi vermek amacıyla birinci öğretim (gündüz) eğitiminin yanı sıra ikinci öğretim (gece) eğitimine de başvurmak zorunda kalmışlardır. Ancak bu imkandan daha çok maddi durumu iyi olan öğrenciler yararlanabilmektedir. Gelir düzeyinin vergi uyumuna etkisini görebilmek amacıyla çalışmada gece ve gündüz eğitimi alan öğrenciler de ayrıca test edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada ankete katılan öğrencilerin %55,1’i birinci öğretim, %44,9’u ikinci öğretimdir.

Grafik 3.2: Katılımcıların Öğrenim Türüne Göre Dağılımı

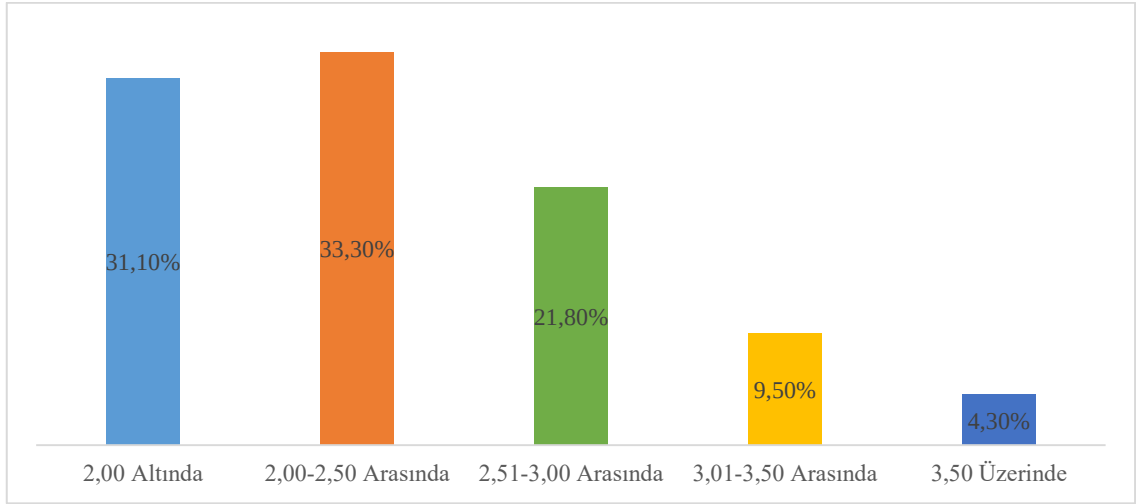
3.2.2.3. Akademik Başarıya Göre Dağılım

Öğrenciler arasında başarıya göre ayırım yapmak ve vergi bilinci ve ahlaki düzeyini akademik başarı çerçevesinde karşılaştırmak önemli göstergelerden sayılabilir. Ankete katılan katılımcıların akademik başarılarına göre dağılımları Tablo 3.3’de verilmektedir.

Tablo 3.3: Katılımcıların Akademik Başarılarına Göre Dağılımı

Akademik Başarı	Frekans	Yüzde
2,00 Altında	137	31,1
2,00-2,50 Arasında	147	33,3
2,51-3,00 Arasında	96	21,8
3,01-3,50 Arasında	42	9,5
3,50 Üzerinde	19	4,3
TOPLAM	441	100,0

Tablo 3.3 incelendiğinde araştırmanın kapsamında yer alan öğrenci katılımcıların %31,1’inin 2,00’ın altında, %33,3’ünün 2,00-2,50 arasında, %21,8’inin 2,51-3,00 arasında, %9,5’inin 3,01-3,50 arasında ve %4,3’ünün 3,50 üzerinde olduğu görülmektedir. Bu kapsamda anket yapılan öğrencilerin %31,1’i başarısız, %55,1’i geçerli, %13,8’i başarılı sayılabilir. Bu sonuçlar Grafik 3.3’de de açıkça görülmektedir.

Grafik 3.3: Katılımcıların Akademik Başarılarına Göre Dağılımı

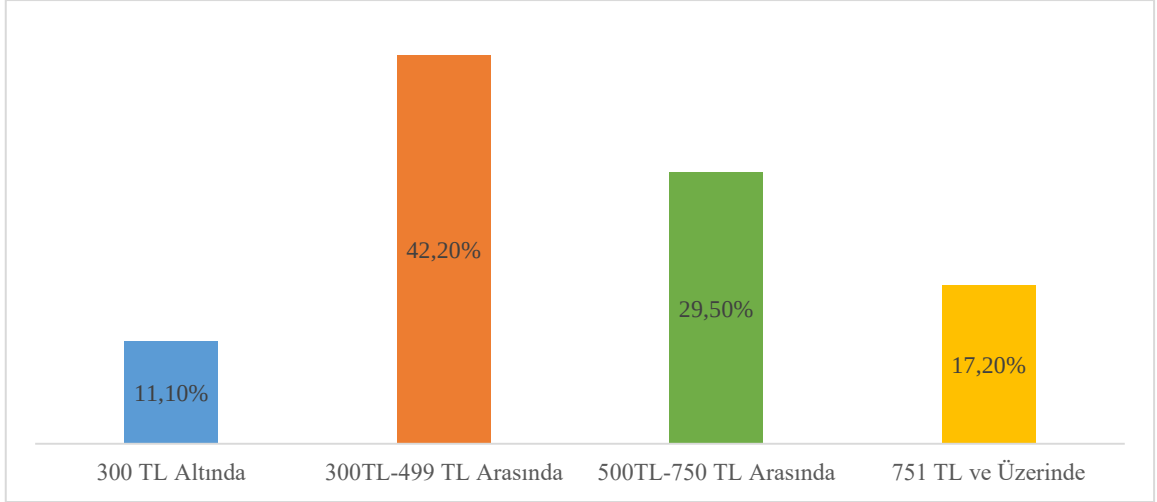
3.2.2.4. Gelire Göre Dağılım

Vergi ödeme istekliliğine veya vergiye uyuma gelir düzeyinin ne yönde etkisi olduğu tartışmalıdır. Bu önemli değişkenin etkisi üzerinde araştırmacılar, gelir düzeyi düşük ya da yüksek olan mükelleflerden hangisinin vergiye daha az uyumlu olduğu konusunda bölünmüşlerdir. Yapılan bir çalışmada orta ve yüksek gelirli katılımcılara göre düşük gelir gruplarında bilgisizliğin vergi uyumsuzluğunu güdülediğine dair az sayıda istisnai kanıtlar bulunmuştur (Ritsema 2001: 11). Mükellefin elde ettiği gelirin yanı sıra gelirin kaynağı da vergi ödeme isteğini belirleyen önemli değişkendir. Bu alanda yapılan çalışmalar gelir kaynağı ile mükellef ahlakı ve mükellefin adalet duygusu arasında ilişki olduğunu göstermektedir (Parker-Fleming 1995: 31).

Tablo 3.4: Katılımcıların Aylık Harcamalarına Göre Dağılımı

Aylık Harcama	Frekans	Yüzde
300 TL Altında	49	11,1
300TL-499 TL Arasında	186	42,2
500TL-750 TL Arasında	130	29,5
751 TL ve Üzerinde	76	17,2
TOPLAM	441	100,0

Tablo 3.4 incelendiğinde araştırmanın kapsamında yer alan öğrencilerin %11,1'i 300 TL altında, %42,2'si aynı zamanda en fazla katılımcının dilim olan 300 TL-499 TL arasında harcamada bulunurken, katılımcıların %29,5'i 500 TL-750 TL arasında ve son olarak %17,2'si ise 751 TL harcama düzeyine sahiptir. Bu sonuçlar Grafik 3.4'de de açıkça görülmektedir.

Grafik 3.4: Katılımcıların Aylık Harcamalarına Göre Dağılımı

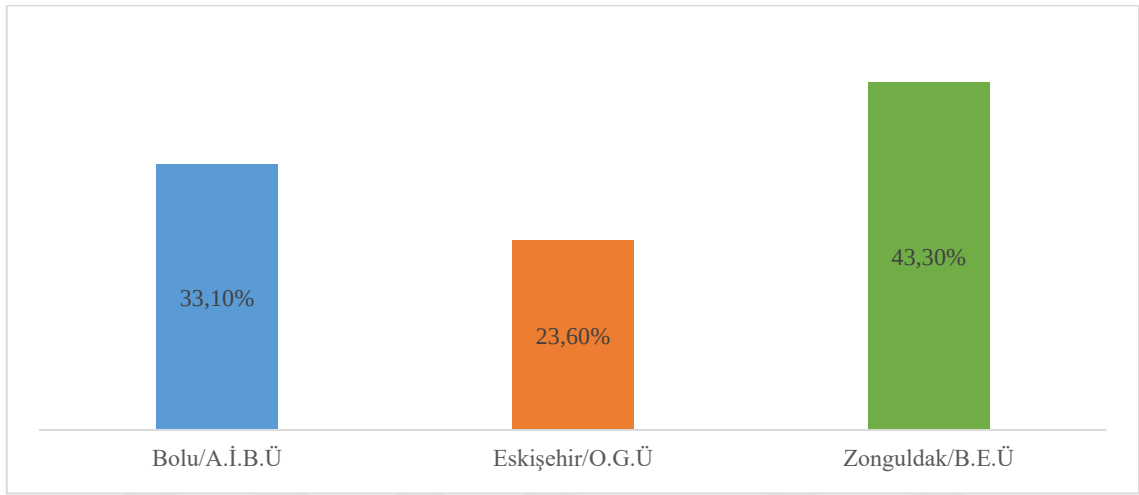
3.2.2.5. Üniversitelere Göre Dağılım

Bölümün başında belirtildiği üzere katılımcılar çeşitli üniversitelerin maliye bölümü öğrencilerinden seçilmiştir. Ankete katılan katılımcıların üniversitelere göre dağılımı Tablo 3.5'de verilmektedir.

Tablo 3.5: Katılımcıların Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversite	Frekans	Yüzde
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	146	33,1
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	104	23,6
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	191	43,3
TOPLAM	441	100,0

Tablo 3.5 incelendiğinde araştırmanın kapsamında yer alan öğrenci katılımcıların okulların maliye bölümüne ayırdığı kontenjan ve anketin yapıldığı süre içerisinde öğrencinin okulda bulunmasıyla paralel olarak Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nden %33,1 oranında 146 kişi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'nden %23,6 oranında 104 kişi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi'nden %43,3 oranında 191 kişi katılım sağlamıştır. Bu sonuçlar Grafik 3.5'de de açıkça görülmektedir.

Grafik 3.5: Katılımcıların Üniversitelere Göre Dağılım

3.2.2.6. Sınıflara Göre Dağılım

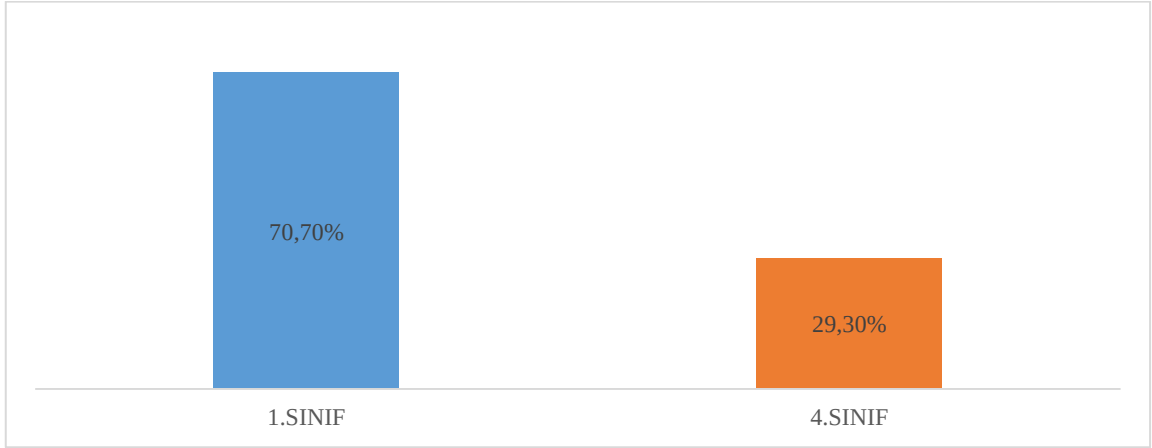
Ankete katılan katılımcı öğrencilerin üniversitelerin kaçınıcı sınıfında eğitim ve öğretimlerine devam ettikleri Tablo 3.6'da verilmektedir.

Tablo 3.6: Katılımcıların Sınıflara Göre Dağılımı

Sınıf	Frekans	Yüzde
1.Sınıf	312	70,7
4.Sınıf	129	29,3
TOPLAM	441	100,0

Araştırma kapsamında demografik özelliklerin önemi açısından en önemlisi maliye bölümü öğrencilerinin sınıflara göre dağılımlarıdır. Çünkü araştırmanın başında

bahsedildiği üzere maliye bölümünün öğrencilere vergi bilinci ve ahlakı konusundaki katkısı sonrasında 1. ve 4.sınıfların düzeylerinin ölçümü ve karşılaştırılmasıyla daha tutarlı sonuçlar verecektir.

Grafik 3.6: Katılımcıların Sınıflara Göre Dağılım

3.2.3. Katılımcı Öğrencilerin Genel Görüşleri

Araştırma maliye bölümü eğitimi alan katılımcıların verginin genel tanımı ve fonksiyonları, vergi ahlakı ve vergi bilinci konusundaki genel görüşlerinin ve düzeylerinin tespitine imkan sağlamıştır.

Katılımcıların kendilerine yöneltilen ifadelerle verdikleri cevaplar neticesinde Tablolar oluşturulmuştur. Tabloda katılımcıların ifadeler hakkında sahip oldukları görüşlerini yansıtan cevaplarının aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerine yer verilmiştir. Tablodan da görülebildiği üzere katılımcıların vergi, vergi bilinci ve vergi ahlakı başlığı altında yer alan ifadelerle verdikleri cevapların ortalamaları olumlu düzeydedir.

3.2.3.1. Katılımcı Öğrencilerin Vergi Konusundaki Genel Görüşleri

Yapılan araştırmada demografik soruların ardından görüş kısmının ilk bölümünde üniversite öğrencilerinin verginin genel tanımı ve fonksiyonları konusundaki bilgi düzeyleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu tespitin gereği ise vergi konusunda ve mali konularda eğitim alan öğrencilerin vergi bilinci ve ahlakı düzeyinin tespitinden önce vergiyi ve fonksiyonları konusundaki düzeylerinin ölçülmesi gerekliliğidir.

Tablo 3.7: Vergi Konusundaki Genel Görüşler

Görüşler		1	2	3	4	5	Ort.	Ss.
1.Vergi karşılıksız olarak alınmaktadır.	n	111	70	61	83	116	3,05	1,552
	%	25,2	15,9	13,8	18,8	26,3		
2.Vergi hem mali hem mali olmayan amaçla alınmaktadır.	n	36	54	82	179	90	3,53	1,181
	%	8,2	12,2	18,6	40,6	20,4		
3.Vergi devletin egemenlik gücüne dayanarak zorla toplanmaktadır.	n	54	39	69	407	172	3,69	1,382
	%	12,2	8,8	15,6	24,3	39,0		
4.Devlet topladığı vergi karşılığında hizmet vermek zorundadır.	n	223	96	26	24	62	2,06	1,439
	%	52,8	21,8	5,9	5,4	14,1		
5.Vergi sadece para türünden bir değerdir.	n	63	51	77	118	131	3,46	1,393
	%	14,3	11,6	17,5	26,8	29,8		
6.Vergi devletin sadece iktisadi ve sosyal hayata bir müdahale aracıdır.	n	56	78	102	110	95	3,25	1,318
	%	14,3	11,6	17,5	26,8	29,8		
7.KDV mal ve hizmetler üzerinden alınan bir vergidir.	n	19	19	27	170	206	4,19	1,027
	%	4,3	4,3	6,1	38,5	46,7		

Not 1: n= 441, Ölçekte 1 kesinlikle katılmıyorum, 2 katılmıyorum, 3 kararsızım, 4 katılıyorum, 5 kesinlikle katılıyorum anlamındadır.

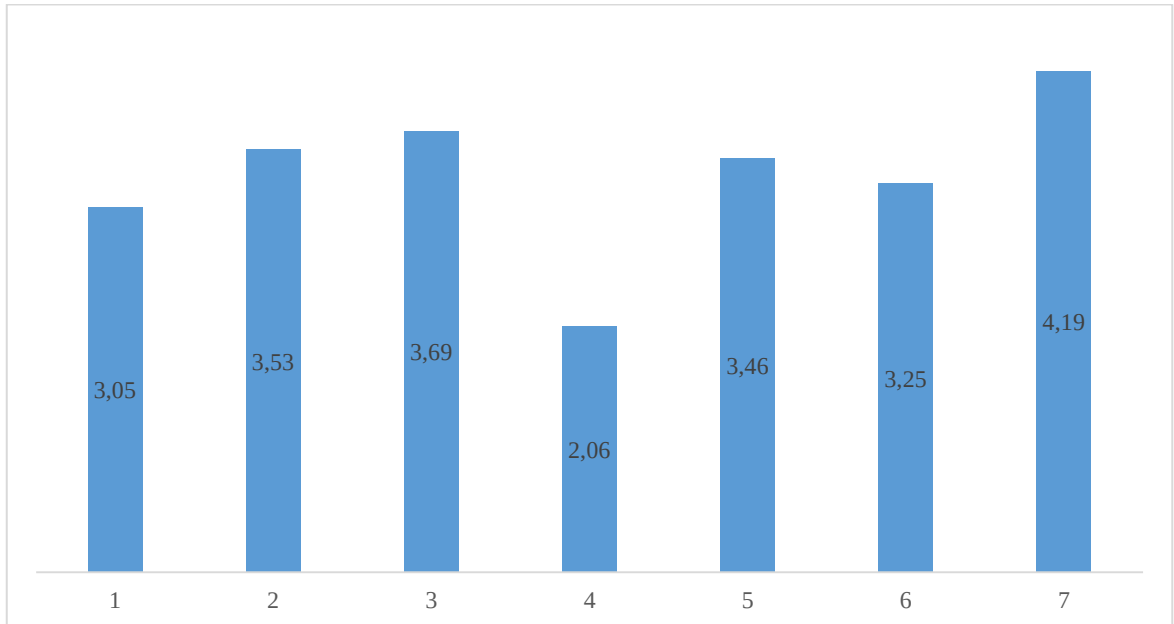
Not 2: Bundan sonraki vergi konusundaki görüşler İfade1. , İfade2. , ... , İfade7. şeklinde yazılacaktır.

Üniversite öğrencilerinin vergi konusundaki genel düzeyinin tespitinin amaçlandığı tabloda vergi bilinci ve vergi ahlakının önemli bir göstergesi olan verginin tanımı ve fonksiyonları konusu gösterilebilir. Araştırmada, öğrencilere bu yönde de sorular yöneltilmiştir.

Tablo 3.7’de görüldüğü gibi, verginin tanımına uyumlu olarak test değeri 3 olan araştırmanın anketindeki sorular neticesinde öğrencilerin genel olarak bu tanımı bildiği görülmektedir. “KDV’nin mal ve hizmetler üzerinden alınan bir vergidir.” görüşüne

katılanların oranı (4,19) ilk sırada yer almaktadır. Verginin fonksiyonuyla ilgili olan “Vergi devletin sadece iktisadi ve sosyal hayata bir müdahale aracıdır.” görüşüne katılanların oranı ise 3,25 olarak görülmektedir. “Vergi; kamu hizmetlerinin finansmanını sağlamak(mali) ve mali olmayan amaçları gerçekleştirmek amacıyla, devletin egemenlik ve yaptırım gücüne dayanarak, cebren, karşılıksız olarak aldığı parasal değerdir.” Bu tanım çerçevesinde çalışmaya katılan öğrencilerin vergiyi tanımlayan görüşlere verdiği cevaplara göre dağılımları incelendiğinde; katılımcı öğrencilerin verginin hem mali hem mali olmayan amaçla alındığı görüşüne katılanların oranı 3,53; devletin egemenlik ve yaptırım gücüne dayanarak cebren veya zorla toplandığı görüşüne katılanların oranı 3,69; verginin karşılıksız olduğu görüşüne katılanların oranı 3,05 ve aynı kapsamda devletin vergi karşılığında hizmet vermek zorunda olduğu görüşüne katılanların oranı ise 2,06 olarak tespit edilmiştir.

Öğrencilerin vergi konusundaki bilgi düzeyinin incelendiği bu kısımda genel bir değerlendirme yapmak gerekirse öncelikle katılımcıların genel olarak vergi ile ilgili bilgi düzeyinin olumlu seviyede olduğu görülmektedir.

Grafik 3.7: Vergi Konusundaki Genel Görüşlerin Ortalamaları

3.2.3.2. Katılımcı Öğrencilerin Vergi Ahlakı Konusundaki Genel Görüşleri

Bu başlık altında bireylerin vergi ahlâkı düzeylerini belirleyen unsurların; frekans analizleri ve bu unsurların görüşleri hakkında yorumlar yapılmıştır. Aşağıdaki Tablo 3.8’de ifade edilen çeşitli önermeler ile mükelleflerin vergi konusunda ahlâklı olma durumunun tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

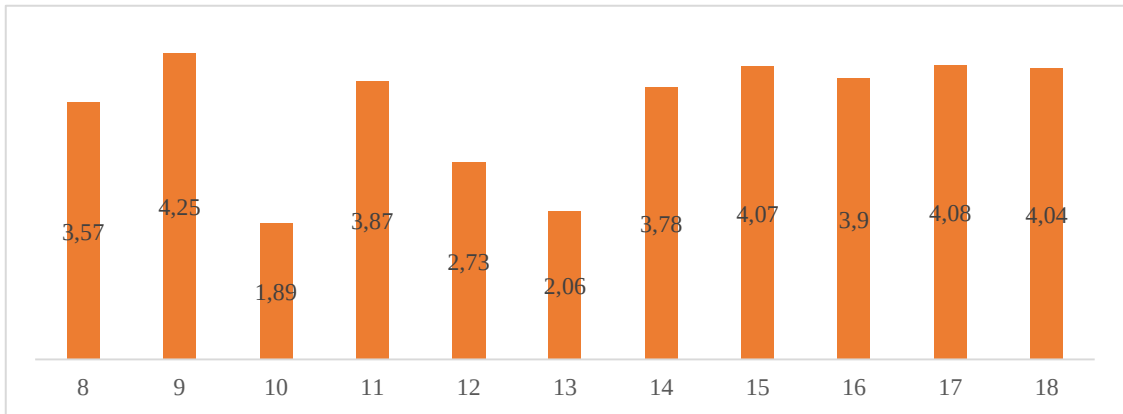
Tablo 3.8: Vergi Ahlakı Konusundaki Genel Görüşleri

Görüşler		1	2	3	4	5	Ort.	Ss.
8.Bir mükellef olarak ödediğim tüm vergilerin farkındayım.	n	32	50	102	148	109	3,57	1,185
	%	7,3	11,3	23,1	33,6	24,7		
9.Vergi ödemek önemli bir vatandaşlık görevidir.	n	27	11	34	119	249	4,25	1,111
	%	6,1	2,5	7,7	27,0	56,6		
10.Ufak tefek vergi kaçakçılığı girişimleri makul karşılanmalıdır.	n	250	88	41	25	37	1,89	1,278
	%	56,7	20,0	9,3	5,7	8,4		
11.Vergi kaçırısam ve bunu yakın çevrem öğrense çok utanırım.	n	48	27	57	112	196	3,87	1,337
	%	10,9	6,1	13,0	25,5	44,5		
12.Bir ülkede vergi kaçırmak yaygınsa vergi ödememek ahlaksızlık değildir.	n	131	95	56	78	81	2,73	1,500
	%	29,7	21,5	12,7	17,7	18,4		
13.Eğer fırsatım olsaydı vergi kaçırdım.	n	219	96	47	39	40	2,06	1,332
	%	49,7	21,8	10,7	8,8	9,1		
14.Bir mükellef için vergi ödemek ahlaklı olmanın göstergesi sayılır.	n	40	29	61	171	140	3,78	1,220
	%	9,1	6,6	13,8	38,8	31,7		
15.Bir toplumun vergi ahlakının düşük olması devleti mali ve ekonomik anlamda zorlamaktadır.	n	21	17	42	190	171	4,07	1,031
	%	4,8	3,9	9,5	43,1	38,8		
16.Bugün ödenmeyen vergiler gelecek nesillerin vergi yükünü artırır.	n	27	32	60	159	163	3,90	1,158
	%	6,1	7,3	13,6	36,1	37,0		
17.Vergi ahlakı önemli bir gelişmişlik göstergesidir.	n	13	29	50	165	184	4,08	1,027
	%	2,9	6,6	11,3	37,4	41,7		
18.Almış olduğum mali ve ekonomik eğitim vergi ahlakını geliştirmektedir.	n	10	28	64	170	168	4,04	0,993
	%	2,3	6,3	14,5	38,5	38,3		

Not 1: n= 441, Ölçekte 1 kesinlikle katılmıyorum, 2 katılmıyorum, 3 kararsızım, 4 katılıyorum, 5 kesinlikle katılıyorum anlamındadır.

Not 2: Bundan sonraki vergi ahlakı konusundaki görüşler İfade8. , İfade9. , ... , İfade18. şeklinde yazılacaktır.

Tablo 3.8’ de görüldüğü üzere katılımcı öğrencilerin test değeri 3 olan araştırmanın anketindeki sorular neticesinde öğrencilerin genel olarak vergi ahlakına sahip olduğu görülmektedir. Katılımcı öğrenciler mükellef olarak ödediği tüm vergilerin farkında olduğu görüşü(3,57)bulunmaktadır. Katılımcı öğrenciler vergi ahlakı düzeyinin tespiti için en önemli görüşlerden biri olan vergi ödememenin önemli bir vatandaşlık görevi olduğuna; vergi ahlakına yönelik ifade edilen görüşler arasında en yüksek oranda(4,25)katılım gösterdiği görülmektedir. Katılımcı öğrenciler yine vergi kaçağı girişimlerinin makul karşılanmasına (1,89),vergi kaçırmanın yaygın olduğunda vergi ödememenin ahlaksızlık olmadığı(2,73),eğer fırsat olması halinde vergi kaçırılabilceğine (2,06) oranında katılım göstererek öğrencilerin vergi ahlâkı açısından olumlu bir yapıya sahip olduğuna işaret etmektedir. Katılımcı öğrenciler vergi kaçırmanın utanç verici olduğu görüşüne 3,87 oranında, vergi ödememenin ahlaklı olmanın göstergesi olduğu görüşüne 3,78 oranında, vergi ahlakının düşük olmasının devleti zorlayacağı görüşüne 4,07 ve bugün ödenmeyen vergilerin gelecek nesil üzerinde yük oluşturacağı görüşüne 3,90 oranında katılım göstermişlerdir. Öğrenciler görüşlerinde ifade ettiği üzere maliye bölümünde almış olduğu mali ve ekonomik eğitimin vergi ahlakını geliştirmede etkisinin olduğuna 4,04 gibi güçlü oranda katılım sağlamıştır. Bununla paralel olarak katılımcı öğrenciler vergi ahlakının da gelişmişliğin göstergesi olduğu görüşüne yine güçlü oranda (4,07) katılım göstermiştir. Öğrencilerin vergi ahlakı konusunda düzeyinin incelendiği bu kısımda öncelikle katılımcıların genel olarak vergi ahlakı ile ilgili olumlu düzeyde olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar katılımcıların genel görüş ortalamalarının bulunduğu Grafik 3.8’de de açıkça görülmektedir

Grafik 3.8: Vergi Ahlakı Konusundaki Genel Görüşlerin Ortalamaları

3.2.3.3. Katılımcı Öğrencilerin Vergi Bilinci Konusundaki Genel Görüşleri

Bu başlık altında bireylerin vergi bilinci düzeylerini belirleyen unsurların; frekans analizleri ve bu unsurların görüşleri hakkında yorumlar yapılmıştır. Aşağıdaki Tablo 3.9’da ifade edilen çeşitli önermeler ile mükelleflerin vergi konusunda bilinçli olma durumunun tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

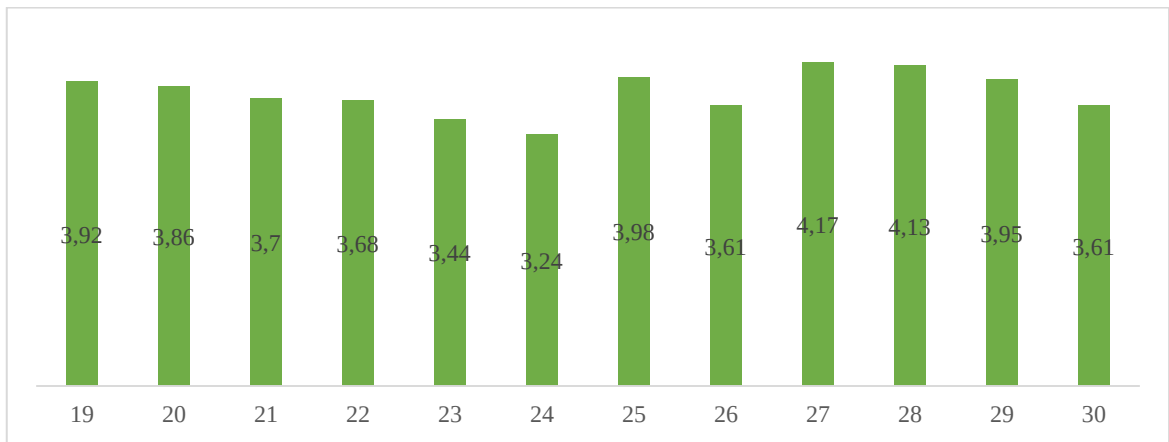
Tablo 3.9: Vergi Bilinci Konusundaki Genel Görüşler

Görüşler		1	2	3	4	5	Ort.	Ss.
19.Vergi bilinci bireyin vergi ödemesi gerektiği konusunda sahip olduğu duygudur.	n	25	19	61	199	137	3,92	1,062
	%	5,7	4,3	13,8	45,1	31,1		
20.Vergi bilinci seviyesi eğitimle artırılır.	n	29	25	69	173	145	3,86	1,135
	%	6,6	5,7	15,6	39,2	32,9		
21.Vergi bilincinin sağlanmasında ailedeki eğitim üniversitedeki eğitimden daha etkilidir.	n	24	49	90	152	126	3,70	1,155
	%	5,4	11,1	20,4	34,5	28,6		
22.Vergi veriyor olmak bana vatandaş olarak devletten hesap sorma hakkını verir.	n	45	41	66	149	140	3,68	1,287
	%	10,2	9,3	15,0	33,8	31,7		
23.Bireylerin eğitim seviyesi arttıkça vergi kaçırma isteği de azalır.	n	59	45	83	149	105	3,44	1,317
	%	13,4	10,2	18,8	33,8	23,8		
24.Bireylerin gelir seviyesi arttıkça vergi bilinci de artar.	n	57	70	106	127	81	3,24	1,283
	%	12,9	15,9	24,0	28,8	18,4		
25.Birey olarak vicdanen vergi ödemek zorunda olduğumun farkındayım.	n	18	26	49	203	144	3,98	1,022
	%	4,1	5,9	11,1	46,1	32,7		
26.Ödenen vergilerin topluma hizmet olarak döndüğünü düşünmekteyim.	n	29	44	94	179	95	3,61	1,125
	%	6,6	10,0	21,3	40,6	21,5		
27.Ödenen vergilerin nereye harcandığının vatandaşa açıklanması vergi bilincini artırır.	n	13	22	39	169	198	4,17	0,987
	%	2,9	5,0	8,8	38,3	44,9		
28.Ödenen vergilerin şeffaf ve hesap verilebilir olması vergi bilincini artırır.	n	14	16	48	183	180	4,13	0,966
	%	3,2	3,6	10,9	41,5	40,8		
29.Ekonomik ve mali politikaların sonuçlarının vatandaşa yansımaları vergi bilincini artırır.	n	19	30	62	173	157	3,95	1,075
	%	4,3	6,8	14,1	39,2	35,6		
30.Vergi cezalarının caydırıcı olması vergi bilincini artırır	n	39	43	93	140	126	3,61	1,240
	%	8,8	9,8	21,1	31,7	28,6		

Not 1: n= 441, Ölçekte 1 kesinlikle katılmıyorum, 2 katılmıyorum, 3 kararsızım, 4 katılıyorum, 5 kesinlikle katılıyorum anlamındadır.

Not 2: Bundan sonraki vergi bilinci konusundaki görüşler İfade19. , İfade20. , ... , İfade30. şeklinde yazılacaktır.

Tablo 3.9’ da görüldüğü üzere katılımcı öğrencilerin test değeri 3 olan araştırmanın anketindeki sorular neticesinde öğrencilerin genel olarak vergi bilinci yüksek oranlarda sahip olduğu görülmektedir. Katılımcı öğrenciler ödenen vergilerin nereye harcandığının bilinmesinin (4,17) ve ödenen vergilerin şeffaf ve hesap verilebilir olmasının (4,13) vergi bilinci artıracağı görüşüne yüksek derecede katılım gösterdiği görülmektedir. Bu görüşlerin aksine öğrenciler eğitim seviyesinin artmasının vergi kaçırma eğiliminin azaltacağına 3,44 ;vergi bilincinin gelir seviyesiyle artacağına 3,24 ;ödenen vergilerin hizmet olarak döndüğü görüşüne 3,61 ve cezaların caydırıcılığının vergi bilincini artıracağı görüşüne yine 3,61 oranında katılım sağlayarak vergi bilinci konusunda genel düzeye kıyasla daha düşük oranda katılım göstermişlerdir. Ayrıca katılımcı öğrenciler vergi bilincinin vergi ödeme gereği olduğu konusuna 3,92 ;vergi bilinci seviyesinin eğitimle artırılır görüşüne 3,86 ;vergi bilinci konusundaki ailenin verdiği eğitimin üniversiteden daha etkili olduğu konusundaki görüşüne 3,70 ;birey olarak vicdanen vergi ödenmesini farkında olması görüşüne 3,98;ekonomik politikaların vatandaşa yansımalarının vergi bilincini artıracağı görüşüne 3,95 ;oranında katılım göstererek vergi bilinci açısından olumlu bir yapıya işaret etmektedir. Tüm bunların dışında vergi vermenin vatandaş olarak devletten hesap sorma hakkı vereceği görüşüne katılım oranı ise 3,68’dir. Genel olarak vergi bilincini tespit etmeye yönelik katılımcılardan alınan görüşler neticesinde öğrencilerin vergi bilinci konusunda olumlu bir vergi bilinci düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar katılımcıların genel görüş ortalamalarının bulunduğu Grafik 3.9’da da açıkça görülmektedir.

Grafik 3.9: Vergi Bilinci Konusundaki Genel Görüşlerin Ortalamaları

3.2.4. Test Bulguları

Araştırmada öğrencilere çeşitli anket görüşleri yöneltilmiş olup, elde edilen veriler tarafınca gruplandırılarak tablolar haline getirilmiş ve yorumlanmıştır. Ankete katılan öğrencilere anketteki görüşlerin kendi içindeki sınıflandırmasıyla; ilk aşamasında verginin tanımı ve fonksiyonlarına, ikinci aşamasında vergi ahlakına ve üçüncü aşamada vergi bilincine yönelik görüşler yöneltilerek tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar demografik özelliklerin tespitine yönelik verilen cevaplar kapsamında cinsiyet, öğrenim türü, akademik başarı, gelir ve son olarak sınıf değişkenleri ile kendi içinde karşılaştırma yapılarak değerlendirmeler yapılmıştır.

Araştırmada cinsiyet, öğrenim türü ve sınıflara göre ayrımlar kapsamındaki ikili karşılaştırmaların bulunduğu tablolar *Bağımsız Gruplar t-Testi (Independent t-Test)* yapılarak analiz edilmiştir. Karşılaştırmada değişkenler arasındaki farklılığın istatistiksel anlamlılığı da Sig.(2-tailed) değeriyle tespit edilmiştir. Yine araştırmadaki akademik başarı ve gelir değişkenleri kapsamında gruplar arasındaki karşılaştırmaların bulunduğu tablolar *Tek Faktörlü Varyans Analizi (One Way Anova Testi)* yapılarak analiz edilmiştir. Bu karşılaştırmadaki istatistiksel anlamlılık Sig.(2-tailed) değeriyle tespit edilip arasında sadece anlamlı fark olan gruplar yazılmıştır.

3.2.4.1. Öğrencilerin Cinsiyet Ayrımı Kapsamında Değerlendirilmesi

Katılımcı öğrencilerin ilk olarak cinsiyet değişkeni *Bağımsız Gruplar t-Testi* ile test edilmiş ve test sonuçları doğrultusunda aşağıdaki tablolar oluşturulmuştur. Yapılan bazı çalışmalarda, bayan katılımcıları erkek katılımcılara kıyasla vergiye uyumunun daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Ancak araştırmada ankete katılan kız ve erkek öğrencilerin bulunduğu değişkenler arasında, alınan eğitimin aynı olması dolayısıyla ciddi düzeyde anlamlı bir farklılık beklenmemektedir. Bu kısımda ankete katılan öğrencilerin cinsiyet değişkeni açısından karşılaştırmalı analiz bulgularına yer verilmiştir.

3.2.4.1.1. Öğrencilerin Cinsiyet Ayrımı Kapsamında Vergi Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması

Bu başlık altında ankete katılan öğrencilerin cinsiyet değişkeni açısından, verginin tanımı ve fonksiyonları konusundaki bilgi düzeylerini belirleyen analiz bulgularına yer verilmiştir. Aşağıdaki Tablo 3.10'da ifade edilen çeşitli önermeler ile erkek ve kız öğrencilerin vergi konusundaki görüşlerinin karşılaştırılması amaçlanmaktadır.

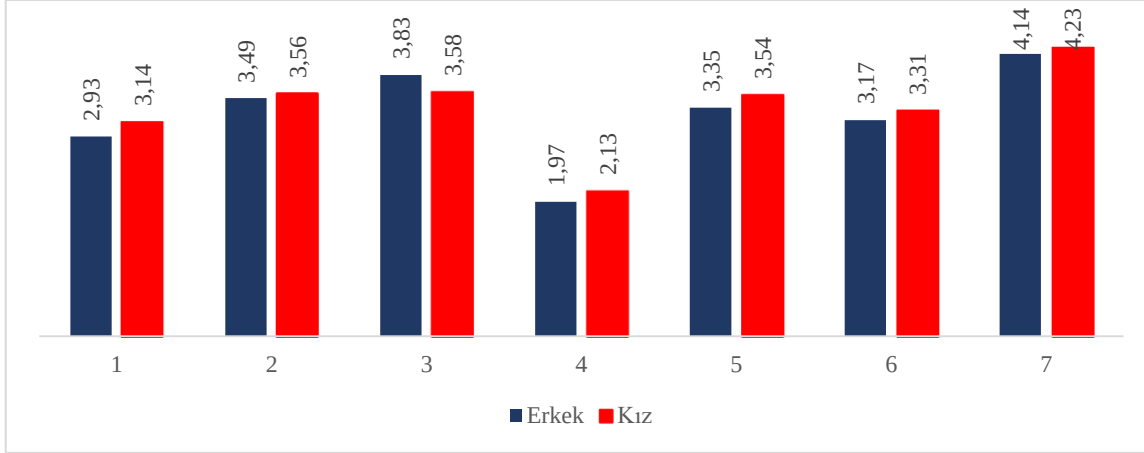
Tablo 3.10: Vergi Konusunda Cinsiyet Ayrımına Göre Genel Görüşler

Görüşler	Cins.	N	Ort.	Ss.	t	p
1. İfade	Erkek	187	2,93	1,542	-1,414	,158
	Kız	254	3,14	1,556		
2. İfade	Erkek	187	3,49	1,220	-,554	,580
	Kız	254	3,56	1,154		
3. İfade	Erkek	187	3,83	1,265	1,894	,059
	Kız	254	3,58	1,455		
4. İfade.	Erkek	187	1,97	1,352	-1,169	,243
	Kız	254	2,13	1,499		
5. İfade	Erkek	186	3,35	1,471	-1,374	,170
	Kız	254	3,54	1,329		
6. İfade	Erkek	187	3,17	1,333	-1,071	,285
	Kız	254	3,31	1,307		
7. İfade	Erkek	187	4,14	1,084	-,902	,367
	Kız	254	4,23	,984		

Not 1: Orta değer 3, $\alpha=0.05$

Not 2: 1. İfade , 2. İfade , ... , 7. İfade ; Şeklinde verilen sıralama EK-1'de yer alan görüşlerin sıralamasıyla aynıdır.

Tablo 3.10'da görüldüğü üzere alfa değerleri diğer bir ifade ile P(Sig.2-tailed) değerleri, kritik P değeri olan 0,05'den büyüktür. Yani kız öğrencilerin verdikleri cevapların ortalamaları ile erkek öğrencilerin verdikleri cevapların ortalamaları arasında anlamlı bir fark yoktur. Bir başka deyişle 0,05 anlamlılık düzeyinde katılımcıların görüşleri arasında cinsiyete göre anlamlı bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. (Orta değer 3, $\alpha=0.05$) Bu sonuçlar arasındaki ilişki katılımcıların cinsiyetlerine göre görüşlerinin bulunduğu Grafik 3.10'da da görülmektedir.

Grafik 3.10: Vergi Konusundaki Cinsiyet Ay. Göre Gen. Görüş Ortalaması

3.2.4.1.2. Öğrencilerin Cinsiyet Ayrımı Kapsamında Verginin Ahlakı Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması

Ankete katılan öğrencilerin cinsiyet değişkeni açısından, vergi ahlakı konusundaki düzeylerini belirleyen analiz bulgularına bu kısımda yer verilmiştir. Tablo 3.11’de ifade edilen çeşitli önermeler ile erkek ve kız öğrencilerin vergi ahlakı konusundaki görüşlerinin karşılaştırılması amaçlanmaktadır.

Vergi ahlakıyla ilgili olarak kadınlar ile erkekleri karşılaştıran çalışmaların çoğu, erkeklerin kadınlara nazaran daha düşük düzeyde vergi ahlakı olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte artık kadınlarında ilgili çalışmalarda geleneksel davranış derecelerini doğrulamadıkları görülmektedir.

Tablo 3.11: Vergi Ahlakı Konusundaki Cinsiyet Ayrımına Göre Genel Görüşler

Görüşler	Cins.	N	Ort.	Ss.	t	p
8. İfade	Erkek	187	3,55	1,267	-,395	,693
	Kız	254	3,59	1,124		
9. İfade	Erkek	187	4,20	1,192	-,833	,405
	Kız	254	4,29	1,047		
10. İfade	Erkek	187	2,04	1,414	2,146	,032
	Kız	254	1,78	1,159		
11. İfade	Erkek	187	3,73	1,404	-1,802	,072
	Kız	254	3,96	1,280		
12. İfade	Erkek	186	2,61	1,532	-1,505	,133
	Kız	254	2,83	1,472		
13. İfade	Erkek	187	2,19	1,388	1,739	,083
	Kız	254	1,96	1,283		
14. İfade	Erkek	187	3,81	1,267	,551	,582
	Kız	254	3,75	1,186		
15. İfade	Erkek	187	4,01	1,155	-1,081	,280
	Kız	254	4,12	,929		
16. İfade	Erkek	187	3,89	1,196	-,182	,856
	Kız	254	3,91	1,132		
17. İfade	Erkek	187	4,13	1,097	,873	,383
	Kız	254	4,05	,973		
18. İfade	Erkek	187	4,09	1,069	,770	,442
	Kız	254	4,01	,935		

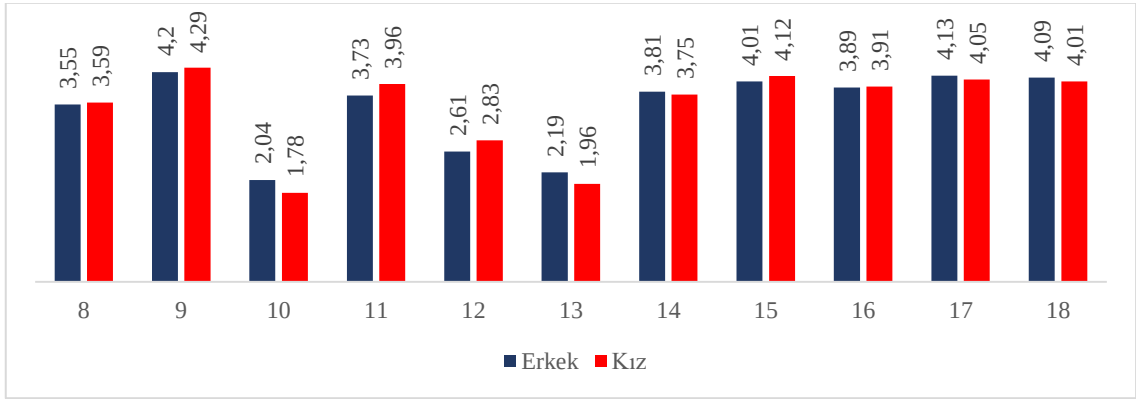
Not 1: Orta değer 3, $\alpha=0.05$,

Not 2: 8.İfade , 9.İfade , ... , 18. İfade ; Şeklinde verilen sıralama EK-1 'de yer alan görüşlerin sıralamasıyla aynıdır.

Tablo 3.11'deki verilere göre araştırmaya katılan kız ve erkek katılımcıların vergi ahlakı ile ilgili görüşlerinin dağılımı incelenmiştir ve öğrencilerin cinsiyetleri ile vergi ahlakı hakkındaki görüşleri arasında istatistiksel olarak sadece bir görüşte anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. (Orta değer 3, $\alpha=0.05$)

Veriler incelendiğinde, erkek öğrencilerin “Ufak tefek vergi kaçakçılığı girişimleri makul karşılanmalı” görüşüne 2,04 oranında katılım gösterirken, kız öğrenciler bu ifadeye 1,78 oranında katılım gösterdiği tespit edilmiştir. Bu oranlar vergi

ahlakının önemli göstergelerinden olan görüş çerçevesinde anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu oranlar vergi ahlakıyla ilgili ifadede, kız öğrencilerin vergi ahlakı konusunda erkek öğrencilere kıyasla daha olumlu vergi ahlakı düzeyine sahip olduğunu göstermektedir.

Grafik 3.11: Vergi Konusundaki Cinsiyet Ay. Göre Gen. Görüş Ortalaması

3.2.4.1.3. Öğrencilerin Cinsiyet Ayrımı Kapsamında Verginin Bilinci Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması

Ankete katılan öğrencilerin cinsiyet değişkeni açısından, vergi bilinci konusundaki bilgi düzeylerini belirleyen analiz bulgularına bu kısımda yer verilmiştir. Tablo 3.12’de ifade edilen çeşitli önermeler ile erkek ve kız öğrencilerin vergi bilinci konusundaki görüşlerinin karşılaştırılması amaçlanmaktadır.

Tablo 3.12: Vergi Ahlakı Konusundaki Cinsiyet Ayrımına Göre Genel Görüşler

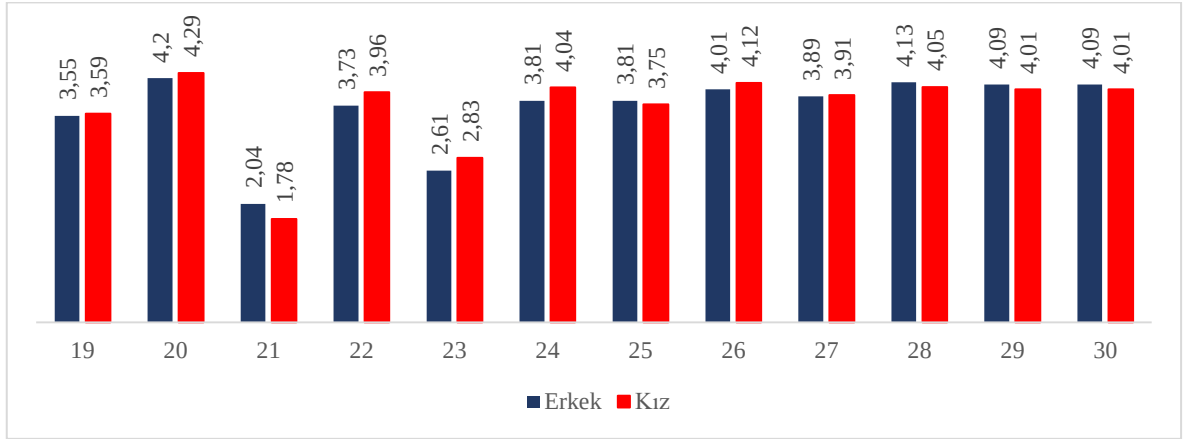
Görüşler	Cins.	N	Ort.	Ss.	t	p
19. İfade	Erkek	187	3,86	1,176	-1,027	,305
	Kız	254	3,96	,969		
20. İfade	Erkek	187	3,82	1,230	-,605	,545
	Kız	254	3,89	1,061		
21. İfade	Erkek	187	3,77	1,221	1,153	,249
	Kız	254	3,64	1,104		
22. İfade	Erkek	187	3,70	1,401	,347	,729
	Kız	254	3,66	1,198		
23. İfade	Erkek	186	3,37	1,383	-,959	,338
	Kız	254	3,50	1,266		
24. İfade	Erkek	187	3,13	1,375	-1,468	,143
	Kız	254	3,31	1,207		
25.İfade	Erkek	187	3,92	1,154	-,974	,331
	Kız	254	4,02	,913		
26. İfade	Erkek	187	3,57	1,163	-,532	,595
	Kız	254	3,63	1,098		
27. İfade	Erkek	187	4,20	1,038	,563	,574
	Kız	254	4,15	,950		
28. İfade	Erkek	187	4,11	,996	-,358	,720
	Kız	254	4,15	,944		
29. İfade	Erkek	187	3,91	1,094	-,597	,551
	Kız	254	3,98	1,063		
30. İfade	Erkek	187	3,65	1,263	,473	,637
	Kız	254	3,59	1,225		

Not 1: Orta değer 3, $\alpha=0.05$

Not 2: 19.İfade, 20. İfade , ... , 30. İfade ; Şeklinde verilen sıralama EK-1’de yer alan görüşlerin sıralamasıyla aynıdır.

Tablo 3.12’de görüldüğü üzere alfa değerleri diğer bir ifade ile P (Sig.2-tailed) değerleri, kritik P değeri olan 0,05’den büyüktür. Yani kız öğrencilerin verdikleri cevapların ortalamaları ile erkek öğrencilerin verdikleri cevapların ortalamaları arasında anlamlı bir fark yoktur. Bir başka deyişle 0,05 anlamlılık düzeyinde katılımcıların görüşleri arasında cinsiyete göre anlamlı bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. (Orta değer 3, $\alpha=0.05$)

Bu sonuçlar arasındaki ilişki katılımcıların cinsiyetlerine göre görüşlerinin bulunduğu Grafik 3.12’te de görülmektedir.

Grafik 3.12: Vergi Bilinci Konusundaki Cinsiyet Ay. Göre Gen. Görüş Ort.

3.2.4.2. Öğrencilerin Öğrenim Türlerine Göre Ayrımı Kapsamında Değerlendirilmesi

Cinsiyet değişkeninden sonra katılımcı öğrencilerin öğrenim türü değişkeni *Bağımsız Gruplar t-Testi* ile test edilmiş ve test sonuçları doğrultusunda aşağıdaki tablolar oluşturulmuştur. Ankete katılan 1. ve 2. öğretim öğrencilerinin bulunduğu değişkenler arasında, alınan eğitimin aynı olması dolayısıyla ciddi düzeyde anlamlı bir farklılık beklenmemektedir. Ancak yapılan bazı araştırmalarda harç ödeyen 2. öğretim öğrencileri ile harç ödemeyen 1. öğretim öğrencileri arasında vergi, vergi bilinci ve vergi ahlakı konusunda anlamlı sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Bu kısımda ankete katılan öğrencilerin görüşlerine öğrenim türü değişkeni açısından karşılaştırmalı analiz bulgularına yer verilmiştir.

3.2.4.2.1. Öğrencilerin Öğrenim Türleri Kapsamında Vergi Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması

Bu başlık altında ankete katılan öğrencilerin öğrenim türü değişkeni açısından, verginin tanımı ve fonksiyonları konusundaki bilgi düzeylerini belirleyen analiz bulgularına yer verilmiştir.

Aşağıdaki Tablo 3.13’de öğrenim türü değişkeni test edilmiş ve test sonuçları doğrultusunda aşağıdaki tablolar oluşturulmuştur. Tabloda ifade edilen çeşitli önermeler ile öğrencilerin öğrenim türlerine göre vergi konusundaki görüşlerinin karşılaştırılması amaçlanmaktadır.

Tablo 3.13: Vergi Konusunda Öğrenim Türü Ayrımına Göre Genel Görüşler

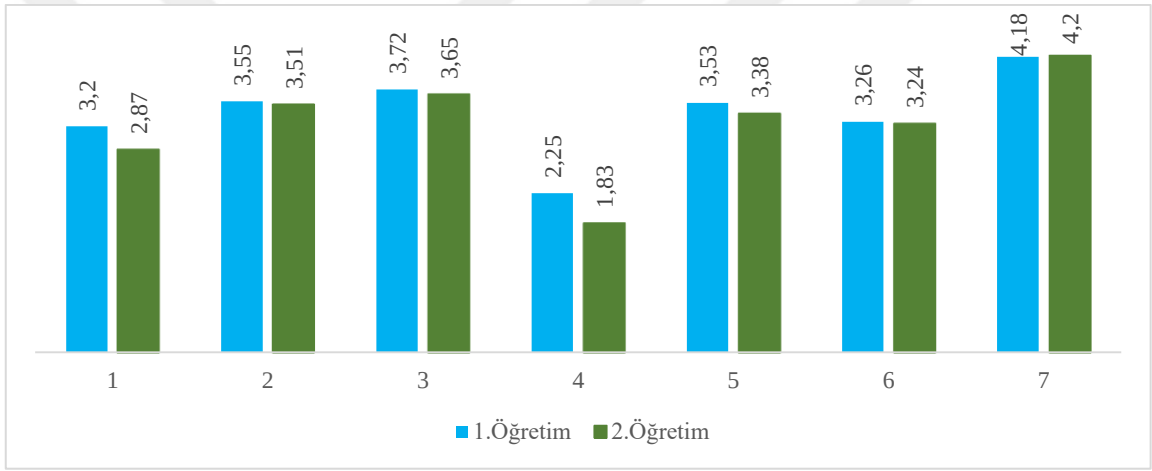
Görüşler	Ö. T.	N	Ort.	Ss.	t	p
1. İfade	1.Öğr.	243	3,20	1,512	2,240	,025
	2.Öğr.	198	2,87	1,584		
2. İfade	1.Öğr.	243	3,55	1,168	,373	,709
	2.Öğr.	198	3,51	1,200		
3. İfade	1.Öğr.	243	3,72	1,359	,518	,604
	2.Öğr.	198	3,65	1,412		
4. İfade.	1.Öğr.	243	2,25	1,509	3,072	,003
	2.Öğr.	198	1,83	1,317		
5. İfade	1.Öğr.	242	3,53	1,388	1,125	,261
	2.Öğr.	198	3,38	1,397		
6. İfade	1.Öğr.	243	3,26	1,370	,101	,920
	2.Öğr.	198	3,24	1,255		
7. İfade	1.Öğr.	243	4,18	1,056	-,213	,832
	2.Öğr.	198	4,20	,992		

Not 1: Orta değer 3, $\alpha=0.05$

Not 2: 1. İfade , 2. İfade , ... , 7. İfade ; Şeklinde verilen sıralama EK-1’de yer alan görüşlerin sıralamasıyla aynıdır.

Tablo 3.13’de vergi konusunda öğrenim türüne göre ayırım kapsamında farklı görüş için hesaplanan P(Sig.2-tailed) değerlerine yer verilmiştir. Hesaplanan P değerleri incelendiğinde bazı P değerlerinin 0,05’den küçük olduğu görülmektedir. Bu ise farklı

görüşlerin araştırıldığı ilgili ifadeler katılımcıların verdikleri cevapların öğrenim türlerine göre bazı ifadeler kapsamında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermekte olduğu anlamını taşımaktadır. Veriler incelendiğinde, 1. öğretimdeki öğrencilerin “Verginin karşılıksız olarak alındığı” görüşüne 3,20 oranında katılım gösterirken, 2. öğretimdeki öğrenciler bu ifadeye 2,87 oranında katılım göstermiştir. Ayrıca 1. öğretimdeki öğrencilerin “Devletin topladığı vergi karşılığında hizmet vermek zorunda olduğu” görüşüne 2,25 oranında katılım gösterirken, 2. öğretimdeki öğrenciler bu ifadeye 1,83 oranında katılım göstermiştir. Bu oranlar öğrenim türü değişkeni ayrımına göre bahsedilen görüşlerde anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir.

Grafik 3.13: Vergi Konusunda Öğrenim Türü Ay. Göre Gen. Görüş Ortalaması

3.2.4.2.2. Öğrencilerin Öğrenim Türleri Kapsamında Vergi Ahlakı Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması

Ankete katılan öğrencilerin öğrenim türü değişkeni açısından, vergi ahlakı düzeylerini belirleyen analiz bulgularına bu kısımda yer verilmiştir. Aşağıdaki Tablo 3.14’de ifade edilen çeşitli önermeler ile öğrenim türlerine göre öğrencilerin vergi ahlakı konusundaki görüşlerinin karşılaştırılması amaçlanmaktadır.

Tablo 3.14: Vergi Ahlakı Konusundaki Öğrenim Türü Ayrımına Göre Genel Görüşler

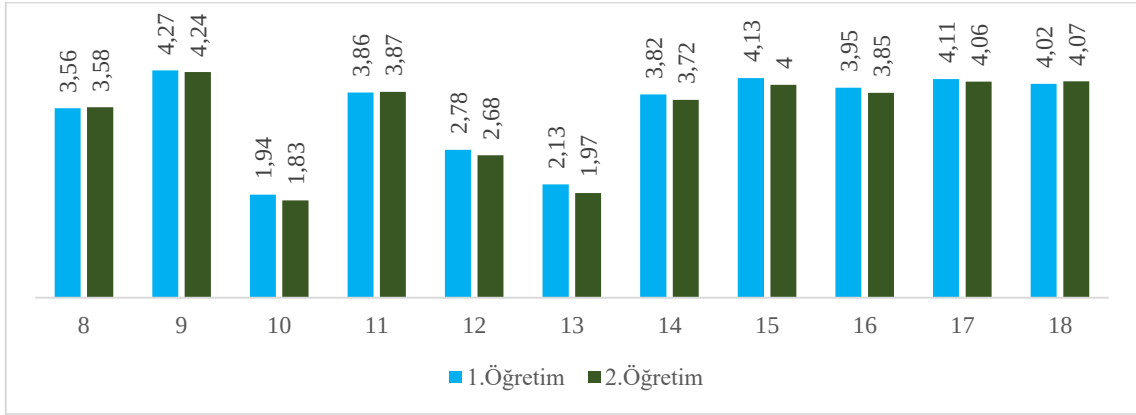
Görüşler	Ö. T.	N	Ort.	Ss.	t	p
8. İfade	1.Öğr.	243	3,56	1,178	-,150	,881
	2.Öğr.	198	3,58	1,197		
9. İfade	1.Öğr.	242	4,27	1,092	,293	,770
	2.Öğr.	198	4,24	1,135		
10. İfade	1.Öğr.	243	1,94	1,283	,857	,392
	2.Öğr.	198	1,83	1,274		
11. İfade	1.Öğr.	243	3,86	1,337	-,030	,976
	2.Öğr.	197	3,87	1,341		
12. İfade	1.Öğr.	243	2,78	1,448	,732	,465
	2.Öğr.	198	2,68	1,563		
13. İfade	1.Öğr.	243	2,13	1,359	1,199	,231
	2.Öğr.	198	1,97	1,296		
14. İfade	1.Öğr.	243	3,82	1,250	,828	,408
	2.Öğr.	198	3,72	1,183		
15. İfade	1.Öğr.	243	4,13	1,048	1,335	,182
	2.Öğr.	198	4,00	1,008		
16. İfade	1.Öğr.	243	3,95	1,150	,838	,402
	2.Öğr.	198	3,85	1,168		
17. İfade	1.Öğr.	243	4,11	1,035	,523	,601
	2.Öğr.	198	4,06	1,019		
18. İfade	1.Öğr.	243	4,02	,979	-,430	,667
	2.Öğr.	198	4,07	1,013		

Not 1: Orta değer 3, $\alpha=0.05$

Not 2: 8.İfade , 9.İfade , ... , 18. İfade ; Şeklinde verilen sıralama EK-1 'de yer alan görüşlerin sıralamasıyla aynıdır.

Öğrenim türü değişkeni test edilmiş ve test sonuçları doğrultusunda Tablo 3.14 oluşturulmuştur. Tablo 3.14'de görüldüğü üzere alfa değerleri diğer bir ifade ile P değerleri, kritik P değeri olan 0,05'den büyüktür. Yani 1.öğretim öğrencilerin verdikleri cevapların ortalamaları ile 2.öğretim öğrencilerinin verdikleri cevapların ortalamaları arasında anlamlı bir fark yoktur. Bir başka deyişle 0,05 anlamlılık düzeyinde katılımcıların görüşleri öğrenim türüne göre anlamlı bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. (Orta değer 3, $\alpha=0.05$)

Bu sonuçlar arasındaki ilişki katılımcıların öğrenim türlerine göre vergi ile ilgili görüşlerinin bulunduğu Grafik 3.14’de de açıkça görülmektedir.

Grafik 3.14: Vergi Ahlakı Konusunda Öğrenim Türü Ayrımına Göre Genel Görüş Ortalaması

3.2.4.2.3. Katılımcı Öğrencilerin Öğrenim Türleri Kapsamında Verginin Bilinci Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması

Ankete katılan öğrencilerin öğrenim türü değişkeni açısından, vergi bilinci düzeylerini belirleyen analiz bulgularına bu kısımda yer verilmiştir. Aşağıdaki Tablo 3.15’de ifade edilen çeşitli önermeler ile öğrenim türlerine göre öğrencilerin vergi bilinci konusundaki görüşlerinin karşılaştırılması amaçlanmaktadır.

Tablo 3.15: Vergi Bilinci Konusundaki Öğr. Türü Ayrımına Göre Genel Görüşler

Görüşler	Ö. T.	N	Ort.	Ss.	t	p
19. İfade	1.Öğr.	243	4,03	1,026	2,469	,013
	2.Öğr.	198	3,78	1,090		
20. İfade	1.Öğr.	243	3,88	1,107	,304	,761
	2.Öğr.	198	3,84	1,171		
21. İfade	1.Öğr.	243	3,76	1,095	1,313	,190
	2.Öğr.	198	3,62	1,223		
22. İfade	1.Öğr.	243	3,73	1,233	1,026	,305
	2.Öğr.	198	3,61	1,350		
23. İfade	1.Öğr.	243	3,46	1,299	,291	,772
	2.Öğr.	198	3,42	1,341		
24. İfade	1.Öğr.	243	3,16	1,280	-1,409	,160
	2.Öğr.	198	3,33	1,282		
25.İfade	1.Öğr.	243	4,02	,985	1,039	,299
	2.Öğr.	197	3,92	1,066		
26. İfade	1.Öğr.	243	3,56	1,240	-,946	,345
	2.Öğr.	198	3,66	,967		
27. İfade	1.Öğr.	243	4,21	1,010	,982	,327
	2.Öğr.	198	4,12	,959		
28. İfade	1.Öğr.	243	4,14	,975	,301	,763
	2.Öğr.	198	4,12	,957		
29. İfade	1.Öğr.	243	4,06	1,043	2,324	,020
	2.Öğr.	198	3,82	1,102		
30. İfade	1.Öğr.	243	3,72	1,191	1,911	,057
	2.Öğr.	198	3,49	1,289		

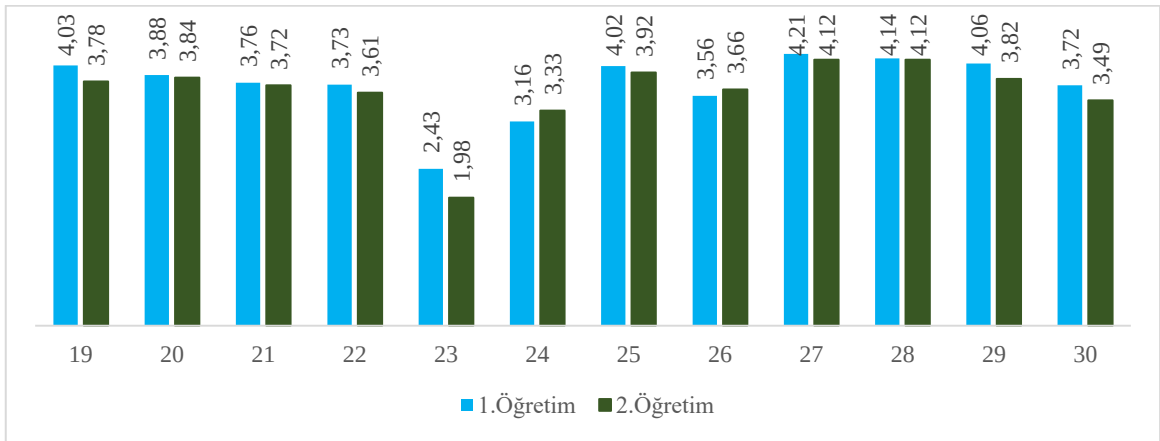
Not 1: Orta değer 3, $\alpha=0.05$

Not 2: 19.İfade, 20. İfade , ... , 30. İfade ; Şeklinde verilen sıralama EK-1’de yer alan görüşlerin sıralamasıyla aynıdır.

Tablo 3.15’deki vergi bilinci konusunda öğrenim türüne göre ayırım kapsamında farklı görüş için hesaplanan P değerlerine yer verilmiştir. Veriler incelendiğinde hesaplanan bazı P değerlerinin 0,05’den küçük olduğu görülmektedir. Bu ise farklı görüşlerin araştırıldığı ilgili ifadelere katılımcıların verdikleri cevapların öğrenim türlerine göre bazı ifadeler kapsamında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermekte olduğu anlamını taşımaktadır.

Tablo 3.15’de görüldüğü üzere, 1. öğretimdeki öğrencilerin “Vergi bilincinin bireyin vergi ödemesi gerektiği konusunda sahip olduğu duygusu olduğu” görüşüne 4,03

oranında katılım gösterirken, 2. öğretimdeki öğrencilerde bu oran 3,78 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca 1.öğretimdeki öğrenciler “Ekon. ve mali politikaların sonuçlarının vatandaşa yansması vergi bilincini artıracak” görüşüne 4,06 oranında katılım gösterirken 2. öğretimdeki öğrencilerde bu oran 3,82 olarak tespit edilmiştir. Bu oranlar 1. ve 2. öğretim öğrencilerinin bahsi geçen görüşlere verdiği yanıtlar neticesinde anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Bir başka deyişle 0,05 anlamlılık düzeyinde katılımcıların görüşleri kapsamında 1. öğretim olan öğrencilerin 2. öğretim olan öğrencilere kıyasla vergi bilinci düzeyinin daha yüksek olduğu anlamını taşımaktadır.

Grafik 3.15: Vergi Bilinci Konusunda Öğrenim Türü Ayrımına Göre Genel Görüş Ortalaması

3.2.4.3. Katılımcı Öğrencilerin Akademik Başarı Ayrımı Kapsamında Değerlendirilmesi

Cinsiyet ve öğrenim türü değişkeninden sonra verilen cevaplar üzerinde etkisi araştırılan diğer değişken akademik başarı değişkenidir. Akademik başarı değişkeni; 2,00 altında, 2,00-2,50 arasında, 2,51-3,00 Arasında, 3,01-3,50 arasında, 3,50 üzerinde olmak üzere beş gruba sahip olması nedeniyle değişkenin etkisini incelemek amacıyla tek faktörlü varyans analizinden (One-Way ANOVA) yararlanılmış ve elde edilen sonuçlar ile tablolar oluşturulmuştur. Araştırmada katılımcı öğrencilerin maliye bölümünde vergi ve mali konularda eğitim almaları dolayısıyla, öğrenciler arasında akademik başarı ayrımına göre yöneltilen görüşler kapsamında anlamlı farklılık beklenmektedir.

Tablolarda farklı görüş için hesaplanan P değerlerine yer verilmiştir ve görüşlere verilen yanıtlara göre gruplar arasındaki farklılar “fark” sütununda belirtilmiştir.

3.2.4.3.1. Öğrencilerin Akademik Başarı Ayrımı Kapsamında Verginin Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması

Bu başlık altında ankete katılan öğrencilerin akademik başarı değişkeni açısından, vergi konusundaki bilgi düzeylerini belirleyen analiz bulgularına yer verilmiştir. Aşağıdaki Tablo 3.16’da ifade edilen çeşitli önermeler ile akademik başarılarına göre öğrencilerin vergi konusundaki görüşlerinin karşılaştırılması amaçlanmaktadır.

Tablo 3.16: Vergi Konusunda Akad. Baş. Ay. Göre Gruplar Arasındaki Farklar

Görüşler		Kareler toplamı	Sd	Ort. Kareler	F	p	Fark
1. İfade	Grup. Ara.	53,674	4	13,418	5,815	,000	1.-3.
	Grup içi	1006,127	436	2,308			
	Toplam	1059,800	440				
2. İfade	Grup. Ara.	19,172	4	4,793	3,514	,008	1.-5. 2.-5.
	Grup içi	594,724	436	1,364			
	Toplam	613,896	440				
3. İfade	Grup. Ara.	33,910	4	8,477	4,583	,001	1.-3. 2.-3.
	Grup içi	806,530	436	1,850			
	Toplam	840,440	440				
4. İfade	Grup. Ara.	54,990	4	13,747	6,999	,000	1.-2. 1.-3.
	Grup içi	856,357	436	1,964			
	Toplam	911,347	440				
5. İfade	Grup. Ara.	25,947	4	6,487	3,419	,090	-
	Grup içi	825,396	435	1,897			
	Toplam	851,343	439				
6. İfade	Grup. Ara.	12,144	4	3,036	1,759	,136	-
	Grup içi	752,418	436	1,726			
	Toplam	764,562	440				
7. İfade	Grup. Ara.	8,455	4	2,114	2,023	,090	-
	Grup içi	455,545	436	1,045			
	Toplam	464,000	440				

Not 1: 1. İfade , 2. İfade , ... , 7. İfade ; Şeklinde verilen sıralama EK-1’de yer alan görüşlerin sıralamasıyla aynıdır.

Not 2: 1.grup: 2,00 Altında; 2.grup: 2,00-2,50 Arasında; 3.grup: 2,51-3,00 Arasında; 4.grup: 3,01-3,50 Arasında; 5.grup: 3,50 Üzerinde.

Hesaplanan P değerleri incelendiğinde P(Sig.2-tailed) değerlerinin genelinde 0,05’den küçük olduğu görülmektedir. Bu ise farklı görüşlerin araştırıldığı ilgili ifadelere katılımcıların verdikleri cevapların akademik başarıya göre farklılık göstermekte olduğu anlamını taşımaktadır. Yani 0,05 anlamlılık düzeyinde $P < 0,05$ olduğu için gruplar arasında bazı görüşlerde anlamlı fark bulunmaktadır. Diğer bir ifade aynı akademik başarı düzeyinde olmayan katılımcıların vergiye bakış açıları arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır.

Tablo 3.16 ‘da, “Vergi karşılıksız olarak alınmaktadır.” ifadesinde (1. - 3.) ve “Vergi hem mali hem mali olmayan amaçla alınmaktadır.” ifadesinde (1.-5. ve 2.-5.) gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğunu görülmektedir. Ayrıca “Vergi devletin egemenlik gücüne dayanarak zorla toplanmaktadır.” ifadesinde (1.-3. ve 2.-3.) ve “Devlet topladığı vergi karşılığında hizmet vermek zorundadır.” ifadesinde (1.-2. ve 1.-3.) gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğunu görülmektedir. Öğrencilerin verginin tanımı ve fonksiyonları konusundaki bilgi düzeyinin akademik başarıya göre karşılaştırmalı olarak incelendiği bu kısımda, anlamlılık ifade eden görüşler kapsamında akademik başarı düzeyi yüksek olan katılımcıların vergi konusundaki bilgi düzeyinin daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

3.2.4.3.2. Katılımcı Öğrencilerin Akademik Başarı Ayrımı Kapsamında Verginin Ahlakı Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması

Ankete katılan öğrencilerin akademik başarı değişkeni açısından, vergi ahlakı düzeylerini belirleyen analiz bulgularına bu kısımda yer verilmiştir. Aşağıdaki Tablo 3.17’de ifade edilen çeşitli önermeler ile akademik başarılarına göre öğrencilerin vergi ahlakı konusundaki görüşlerinin karşılaştırılması amaçlanmaktadır.

Tablo 3.17: Vergi Ahlakı Konusunda Akad. Baş. Ay. Göre Gruplar Ara. Farklar

Görüşler		Kareler toplamı	Sd	Ort. Kareler	F	p	Fark
8. İfade	Grup. Ara.	42,890	4	10,723	8,129	,000	1.-3. 1.-4. 2.-3.
	Grup içi	575,110	436	1,319			
	Toplam	618,000	440				
9. İfade	Grup. Ara.	15,068	4	3,767	3,113	,015	2.-3. 2.-4.
	Grup içi	526,423	435	1,210			
	Toplam	541,491	439				
10. İfade	Grup. Ara.	12,186	4	3,046	1,880	,013	2.-3.
	Grup içi	706,590	436	1,621			
	Toplam	718,776	440				
11. İfade	Grup. Ara.	1,938	4	,485	,269	,898	-
	Grup içi	783,151	435	1,800			
	Toplam	785,089	439				
12. İfade	Grup. Ara.	2,520	4	,630	,278	,892	-
	Grup içi	987,439	436	2,265			
	Toplam	989,959	440				
13. İfade	Grup. Ara.	6,848	4	1,712	,965	,427	-
	Grup içi	773,619	436	1,774			
	Toplam	780,467	440				
14. İfade	Grup. Ara.	19,333	4	4,833	3,316	,011	1.3. 2.3.
	Grup içi	635,442	436	1,457			
	Toplam	654,776	440				
15. İfade	Grup. Ara.	9,818	4	2,454	2,337	,045	1.3. 2.3.
	Grup içi	457,860	436	1,050			
	Toplam	467,678	440				
16. İfade	Grup. Ara.	6,422	4	1,605	1,199	,310	1.-5. 2.-5.
	Grup içi	583,578	436	1,338			
	Toplam	590,000	440				
17. İfade	Grup. Ara.	12,144	4	3,036	1,759	,136	-
	Grup içi	752,418	436	1,726			
	Toplam	764,562	440				
18. İfade	Grup. Ara.	8,455	4	2,114	2,023	,090	-
	Grup içi	455,545	436	1,045			
	Toplam	464,000	440				

Not 1: 8.İfade , 9.İfade , ... , 18. İfade ; Şeklinde verilen sıralama EK-1’de yer alan görüşlerin sıralamasıyla aynıdır.

Not 2: 1.grup: 2,00 Altında; 2.grup: 2,00-2,50 Arasında; 3.grup: 2,51-3,00 Arasında; 4.grup: 3,01-3,50 Arasında; 5.grup: 3,50 Üzerinde.

Hesaplanan P değerleri incelendiğinde P(Sig.2-tailed) değerlerinin genelinde 0,05’den küçük olduğu görülmektedir. Bu ise farklı görüşlerin araştırıldığı ilgili ifadelere katılımcıların verdikleri cevapların akademik başarıya göre farklılık göstermekte olduğu anlamını taşımaktadır. Yani 0,05 anlamlılık düzeyinde $P < 0,05$ olduğu için gruplar arasında bazı görüşlerde anlamlı fark bulunmaktadır. Diğer bir ifade aynı akademik başarı düzeyinde olmayan katılımcıların vergi ahlakı düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır.

Tablo 3.17 ‘de, “Bir mükellef olarak ödediğim tüm vergilerin farkındayım.” ifadesinde (1. - 3. , 1.-4. ve 2.-3.) , “Vergi ödemek önemli bir vatandaşlık görevidir.” ifadesinde (2.-3. ve 2.-4.) ve “Ufak tefek vergi kaçakçılığı girişimleri makul karşılanmalıdır.” ifadesinde (2.-3.) gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğunu görülmektedir. Ayrıca “Bir mükellef için vergi ödemek ahlaklı olmanın göstergesi sayılır.” ifadesinde (1.-3. ve 2.-3.) , “Bir toplumda vergi ahlakının düşük olması devleti mali ve ekonomik anlamda zorlamaktadır.” ifadesinde (1.-3. ve 2.-3.) ve “Bugün ödenmeyen vergiler gelecek nesillerin vergi yükünü artırır.” ifadesinde (1.-2. ve 1.-3.) gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğunu görülmektedir.

3.2.4.3.3. Katılımcı Öğrencilerin Akademik Başarı Ayrımı Kapsamında Verginin Bilinci Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması

Ankete katılan öğrencilerin akademik başarı değişkeni açısından, vergi bilinci düzeylerini belirleyen analiz bulgularına bu kısımda yer verilmiştir. Aşağıdaki Tablo 3.18’de ifade edilen çeşitli önermeler ile akademik başarılarına göre öğrencilerin vergi bilinci konusundaki görüşlerinin karşılaştırılması amaçlanmaktadır.

Tablo 3.18: Vergi Bilinci Konusunda Akad. Baş. Ay. Göre Gruplar Arasındaki Farklar

Görüşler		Kareler toplamı	Sd	Ort. Kareler	F	p	Fark
19. İfade	Grup. Ara.	14,738	4	3,685	3,339	,010	1.-3. 1.-4. 1.-5.
	Grup içi	481,158	436	1,104			
	Toplam	495,896	440				
20. İfade	Grup. Ara.	11,916	4	2,979	2,342	,044	1.-3.
	Grup içi	554,647	436	1,272			
	Toplam	566,562	440				
21. İfade	Grup. Ara.	5,928	4	1,482	1,111	,351	-
	Grup içi	581,356	436	1,333			
	Toplam	587,283	440				
22. İfade	Grup. Ara.	28,010	4	7,002	4,358	,201	-
	Grup içi	700,621	436	1,607			
	Toplam	728,630	440				
23. İfade	Grup. Ara.	13,443	4	3,361	1,955	,100	-
	Grup içi	749,446	436	1,719			
	Toplam	762,889	440				
24. İfade	Grup. Ara.	1,680	4	,420	,254	,007	1.-2. 1.-4. 1.-5.
	Grup içi	722,320	436	1,657			
	Toplam	724,000	440				
25. İfade	Grup. Ara.	2,564	4	,641	,611	,655	-
	Grup içi	456,161	435	1,049			
	Toplam	458,725	439				
26. İfade	Grup. Ara.	2,479	4	,620	,487	,745	-
	Grup içi	554,868	436	1,273			
	Toplam	557,347	440				
27. İfade	Grup. Ara.	5,484	4	1,371	1,412	,229	-
	Grup içi	423,418	436	,971			
	Toplam	428,902	440				
28. İfade	Grup. Ara.	14,300	4	3,575	3,936	,004	1.-3. 1.-4. 2.-3.
	Grup içi	396,072	436	,908			
	Toplam	410,372	440				
29. İfade	Grup. Ara.	5,853	4	1,463	1,268	,282	-
	Grup içi	503,049	436	1,154			
	Toplam	508,902	440				
30. İfade	Grup. Ara.	15,485	4	3,871	2,554	,038	1.-3. 2.-3. 2.-5.
	Grup içi	660,982	436	1,516			
	Toplam	676,467	440				

Not 1: 19.İfade, 20. İfade , ... , 30. İfade ; Şeklinde verilen sıralama EK-1’de yer alan görüşlerin sıralamasıyla aynıdır.

Not 2: 1.grup: 2,00 Altında; 2.grup: 2,00-2,50 Arasında; 3.grup: 2,51-3,00 Arasında; 4.grup: 3,01-3,50 Arasında; 5.grup: 3,50 Üzerinde.

Hesaplanan P değerleri incelendiğinde P değerlerinin genelinin 0,05'den küçük olduğu görülmektedir. Bu ise farklı görüşlerin araştırıldığı ilgili ifadelere katılımcıların verdikleri cevapların akademik başarıya göre farklılık göstermekte olduğu anlamını taşımaktadır. Yani 0,05 anlamlılık düzeyinde $P < 0,05$ olduğu için gruplar arasında bazı görüşlerde anlamlı fark bulunmaktadır. Diğer bir ifade aynı akademik başarı düzeyinde olmayan katılımcıların vergi bilinci düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Tablo 3.18 'de, "Vergi bilinci bireyin vergi ödemesi gerektiği konusunda sahip olduğu duygudur." ifadesinde (1. - 3. , 1.-4. ve 1.-5.) , "Vergi bilinci seviyesi eğitimle artırılır." ifadesinde (1.-3.) "Bireylerin gelir seviyesi arttıkça vergi bilinci de artar." ifadesinde (1. - 2. , 1.-4. ve 1.-5.) gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğunu görülmektedir. Ayrıca "Ödenen vergilerin şeffaf ve hesap verilebilir olması vergi bilincini artırır." ifadesinde (1.-3., 1.-4. ve 2.-3.) ve "Vergi cezalarının caydırıcı olması vergi bilincini artırır." ifadesinde (1.-3., 2.-3. ve 2.-5.) gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğunu görülmektedir.

Öğrencilerin verginin bilinci konusundaki düzeyinin akademik başarıya göre karşılaştırmalı olarak incelendiği bu kısımda genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, anlamlılık ifade eden görüşler kapsamında akademik başarı düzeyi yüksek olan katılımcıların akademik başarı düzeyi düşük olan öğrencilere kıyasla vergi bilinci düzeyinin daha olumlu düzeyde olduğu görülmektedir.

3.2.4.4. Katılımcı Öğrencilerin Harcamalarına Göre Ayrımı Kapsamında Değerlendirilmesi

Akademik başarı değişkeninden sonra verilen cevaplar üzerinde etkisi araştırılan diğer değişken harcama değişkenidir. Harcama değişkeni 300 TL altında, 300TL-499 TL arasında, 500TL-750 TL arasında, 750 TL üzerinde olmak üzere dört gruba sahip olması nedeniyle değişkenin etkisini incelemek amacıyla tek faktörlü varyans analizinden (One-Way ANOVA) yararlanılmış ve elde edilen sonuçlar ile tablolar oluşturulmuştur. Yapılan akademik çalışmalarda, genellikle harcama düzeyi yüksek olan bireylerin vergi bilinci ve vergi ahlakının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ancak ankete katılan belirli harcama

dilimleri içinde bulunan öğrencilerin aldığı eğitimin aynı olması dolayısıyla ciddi düzeyde anlamlı bir farklılık beklenmemektedir. Tablolarda farklı görüş için hesaplanan P değerlerine yer verilmiştir ve görüşlere verilen yanıtlara göre gruplar arasındaki farklılar “fark” sütununda belirtilmiştir.

3.2.4.4.1. Katılımcı Öğrencilerin Harcamaların Göre Ayrımı Kapsamında Verginin Tanımı ve Fonksiyonları Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması

Bu başlık altında ankete katılan öğrencilerin harcama değişkeni açısından, vergi konusundaki bilgi düzeylerini belirleyen analiz bulgularına yer verilmiştir. Aşağıdaki Tablo 3.19’da ifade edilen çeşitli önermeler ile harcamaya göre öğrencilerin vergi konusundaki görüşlerinin karşılaştırılması amaçlanmaktadır.

Tablo 3.19: Vergi Konusunda Harcama Ayrımına Göre Gruplar Arasındaki Farklar

Görüşler		Kareler toplamı	Sd	Ort. Kareler	F	p	Fark
1. İfade	Grup. Ara.	,904	3	,301	,124	,946	-
	Grup içi	1058,896	437	2,423			
	Toplam	1059,800	440				
2. İfade	Grup. Ara.	3,107	3	1,036	,741	,528	-
	Grup içi	610,789	437	1,398			
	Toplam	613,896	440				
3. İfade	Grup. Ara.	5,128	3	1,709	,894	,444	-
	Grup içi	835,312	437	1,911			
	Toplam	840,440	440				
4. İfade	Grup. Ara.	8,834	3	2,945	1,426	,235	-
	Grup içi	902,513	437	2,065			
	Toplam	911,347	440				
5. İfade	Grup. Ara.	,846	3	,282	,144	,933	-
	Grup içi	850,498	436	1,951			
	Toplam	851,343	439				
6. İfade	Grup. Ara.	,211	3	,070	,040	,989	-
	Grup içi	764,352	437	1,749			
	Toplam	764,562	440				
7. İfade	Grup. Ara.	,609	3	,203	,191	,902	-
	Grup içi	463,391	437	1,060			
	Toplam	464,000	440				

Not 1: 1. İfade , 2. İfade , ... , 7. İfade ; Şeklinde verilen sıralama EK-1’de yer alan görüşlerin sıralamasıyla aynıdır.

Not 2: 1.grup: 300 TL Altında; 2.grup: 300TL-499 TL Arasında; 3.grup: 500TL-750 TL Arasında; 4.grup: 750 TL Üzerinde.

Tablo 3.19’da görüldüğü üzere alfa değerleri diğer bir ifade ile P(Sig.2-tailed) değerleri, kritik P değeri olan 0,05’den büyüktür. Yani gruplar arasında verdikleri cevapların ortalamaları açısından anlamlı bir fark yoktur. Bir başka deyişle 0,05 anlamlılık düzeyinde katılımcıların görüşleri arasında harcama ayırımına göre anlamlı bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. (Orta değer 3, $\alpha=0.05$)

3.2.4.4.2. Katılımcı Öğrencilerin Harcamaların Göre Ayrımı Kapsamında Verginin Ahlakı Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması

Ankete katılan öğrencilerin akademik harcama değişkeni açısından, vergi ahlakı düzeylerini belirleyen analiz bulgularına bu kısımda yer verilmiştir. Aşağıdaki Tablo 3.20’de ifade edilen çeşitli önermeler ile harcamaya göre öğrencilerin vergi ahlakı konusundaki görüşlerinin karşılaştırılması amaçlanmaktadır.

Tablo 3.20: Vergi Ahlakı Konusunda Harcama Ay. Göre Gruplar Arasındaki Farklar

Görüşler		Kareler toplamı	Sd	Ort. Kareler	F	p	Fark
8. İfade	Grup. Ara.	17,367	3	5,789	4,212	,006	1.-2. 2.-3. 2.-4.
	Grup içi	600,633	437	1,374			
	Toplam	618,000	440				
9. İfade.	Grup. Ara.	5,455	3	1,818	1,479	,220	-
	Grup içi	536,035	436	1,229			
	Toplam	541,491	439				
10. İfade	Grup. Ara.	3,988	3	1,329	,813	,487	-
	Grup içi	714,788	437	1,636			
	Toplam	718,776	440				
11. İfade	Grup. Ara.	16,552	3	5,517	3,130	,026	1.-3. 2.-5.
	Grup içi	768,537	436	1,763			
	Toplam	785,089	439				
12. İfade	Grup. Ara.	16,599	3	5,533	2,484	,060	-
	Grup içi	973,360	437	2,227			
	Toplam	989,959	440				
13. İfade	Grup. Ara.	11,765	3	3,922	2,229	,084	-
	Grup içi	768,702	437	1,759			
	Toplam	780,467	440				
14. İfade	Grup. Ara.	8,422	3	2,807	1,898	,129	-
	Grup içi	646,354	437	1,479			
	Toplam	654,776	440				
15. İfade	Grup. Ara.	8,854	3	2,951	2,811	,039	1.-2. 1.-4.
	Grup içi	458,824	437	1,050			
	Toplam	467,678	440				
16. İfade	Grup. Ara.	2,070	3	,690	,513	,674	-
	Grup içi	587,930	437	1,345			
	Toplam	590,000	440				
17. İfade	Grup. Ara.	10,364	3	3,455	3,329	,020	2.-3. 3.-4.
	Grup içi	453,532	437	1,038			
	Toplam	463,896	440				
18. İfade	Grup. Ara.	1,708	3	,569	,575	,632	-
	Grup içi	432,474	437	,990			
	Toplam	434,181	440				

Not 1: 8.İfade , 9.İfade , ... , 18. İfade ; Şeklinde verilen sıralama EK-1’de yer alan görüşlerin sıralamasıyla aynıdır

Not 2: 1.grup: 300 TL Altında; 2.grup: 300TL-499 TL Arasında; 3.grup: 500TL-750 TL Arasında; 4.grup: 750 TL Üzerinde.

Hesaplanan P değerleri incelendiğinde bazı P(Sig.2-tailed) değerlerinin 0,05’den küçük olduğu görülmektedir. Bu ise farklı görüşlerin araştırıldığı ilgili ifadelere katılımcıların verdikleri bazı cevaplar özelinde harcamaya göre farklılık göstermekte olduğu anlamını taşımaktadır. Yani 0,05 anlamlılık düzeyinde $P < 0,05$ olduğu için gruplar

arasında bazı görüşlerde anlamlı fark bulunmaktadır. Diğer bir ifade farklı harcama düzeyinde olan katılımcıların vergi ahlakı düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır.

Tablo 3.20’de, “Bir mükellef olarak ödediğim tüm vergilerin farkındayım.” ifadesinde (1. - 2. ve 2.-3. ve 2.-4.) ve “Vergi kaçırırsam ve bunu yakın çevrem öğrense çok utanırım.” ifadesinde (1.-3. ve 2.-4.) gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğunu görülmektedir. Ayrıca “Bir toplumun vergi ahlakı düşük olması devleti mali ve ekonomik anlamda zorlamaktadır.” ifadesinde (1.-2. ve 1.-4.) ve “Vergi ahlakı önemli bir gelişmişlik göstergesidir.” ifadesinde (2.-3. ve 3.-4.) gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğunu görülmektedir. Öğrencilerin vergi ahlakı konusundaki düzeyinin harcamaya göre karşılaştırmalı olarak incelendiği bu kısımda genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, anlamlılık ifade eden dört görüş kapsamında harcama düzeyi yüksek olan katılımcıların harcama düzeyi düşük olan öğrencilerin vergi ahlak düzeylerinin farklılık gösterdiği görülmektedir.

3.2.4.4.3. Katılımcı Öğrencilerin Harcamaların Göre Ayrımı Kapsamında Verginin Bilinci Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması

Ankete katılan öğrencilerin akademik başarı değişkeni açısından, vergi ahlakı düzeylerini belirleyen analiz bulgularına bu kısımda yer verilmiştir. Aşağıdaki Tablo 3.21’de ifade edilen çeşitli önermeler ile akademik başarılarına göre öğrencilerin vergi ahlakı konusundaki görüşlerinin karşılaştırılması amaçlanmaktadır.

Tablo 3.21: Vergi Bilinci Konusunda Harcama Ayr. Göre Gruplar Arasındaki Farklar

Görüşler		Kareler toplamı	Sd	Ort. Kareler	F	p	Fark
19. İfade	Grup. Ara.	2,592	3	,864	,766	,514	-
	Grup içi	493,303	437	1,129			
	Toplam	495,896	440				
20. İfade	Grup. Ara.	12,113	3	4,038	3,182	,024	1.-3. 2.-3. 3.-4.
	Grup içi	554,449	437	1,269			
	Toplam	566,562	440				
21. İfade	Grup. Ara.	2,132	3	,711	,531	,661	-
	Grup içi	585,152	437	1,339			
	Toplam	587,283	440				
22. İfade	Grup. Ara.	6,423	3	2,141	1,296	,275	-
	Grup içi	722,207	437	1,653			
	Toplam	728,630	440				
23. İfade	Grup. Ara.	6,135	3	2,045	1,181	,317	-
	Grup içi	756,754	437	1,732			
	Toplam	762,889	440				
24. İfade	Grup. Ara.	1,127	3	,376	,227	,878	-
	Grup içi	722,873	437	1,654			
	Toplam	724,000	440				
25. İfade	Grup. Ara.	1,034	3	,345	,328	,805	-
	Grup içi	457,691	436	1,050			
	Toplam	458,725	439				
26. İfade	Grup. Ara.	4,034	3	1,345	1,062	,365	-
	Grup içi	553,313	437	1,266			
	Toplam	557,347	440				
27. İfade	Grup. Ara.	1,296	3	,432	,442	,723	-
	Grup içi	427,606	437	,979			
	Toplam	428,902	440				
28. İfade	Grup. Ara.	3,471	3	1,157	1,243	,294	-
	Grup içi	406,901	437	,931			
	Toplam	410,372	440				
29. İfade	Grup. Ara.	8,067	3	2,689	2,346	,072	-
	Grup içi	500,835	437	1,146			
	Toplam	508,902	440				
30. İfade	Grup. Ara.	6,675	3	2,225	1,452	,227	-
	Grup içi	669,792	437	1,533			
	Toplam	676,467	440				

Not 1: 19.İfade, 20. İfade , ... , 30. İfade ; Şeklinde verilen sıralama EK-1’de yer alan görüşlerin sıralamasıyla aynıdır.

Not 2: 1.grup: 300 TL Altında; 2.grup: 300TL-499 TL Arasında; 3.grup: 500TL-750 TL Arasında; 4.grup: 750 TL Üzerinde.

Hesaplanan P değerleri incelendiğinde sadece bir tane P değerlerinin 0,05’den küçük olduğu görülmektedir. Yani 0,05 anlamlılık düzeyinde $P < 0,05$ olduğu için gruplar arasında sadece bir görüşte anlamlı fark bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile farklı harcama düzeyinde olan katılımcıların vergi bilinci düzeyleri arasında sadece bir görüş özelinde anlamlı farklılık bulunmaktadır. Tablo 3.21 ‘de, “Vergi bilinci seviyesi eğitimle artırılır.” ifadesinde (1.-3. ,2.-3. ve 3.-4.) gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğunu görülmektedir. Sadece bahsedilen ifade özelinde her harcama dilimiyle üst dilimi arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir.

3.2.4.5. Katılımcı Öğrencilerin Sınıflara Göre Ayrımı Kapsamında Değerlendirilmesi

Vergi bilinci ve vergi ahlakı oluşumu için son derece önemli olduğu birçok çalışma tarafından ortaya konulan eğitim düzeyi konusu, vergiye yönelik yoğun bir eğitimi olan maliye bölümü özelinde elde edilen bulgulara bu başlık altında yer verilmiştir. Toplumda pozitif bir vergi bilinci ve vergi ahlakı oluşumu için son derece önemli olan üniversite eğitimi sonrasında elde edilen bulgulara göre maliye bölümü lisans öğrencilerinde elde edilen bulgularda belirgin bir değişim gözlenmiştir. Öğrencilere maliye bölümünde verilen eğitimin etkisini belirlemek amacıyla sadece 1. ve 4. sınıfta bulunan maliye bölümü öğrencilerine anket uygulanmıştır. Anketlerde öğrencilerden alınan görüşler neticesinde öğrencilerin vergi, vergi bilinci ve vergi ahlakı düzeyleri üniversitede aldıkları eğitimle doğrudan ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Yani üniversitede alınan eğitimin öğrencilerin vergi, vergi bilinci ve ahlakı düzeyleri üzerinde farklılık yarattığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablolar birlikte değerlendirildiğinde ankete katılan üniversite öğrencilerinin genel düzeyde vergi, vergi bilinci ve vergi ahlakı konusundaki düzeylerinin yüksek olduğu ve vergi konusunda duyarlı davrandıkları tespit edilmiştir. Aynı zamanda öğrencilerin eğitim gördükleri sınıf düzeyi, yani maliye bölümünde verilen mali ve vergi konusundaki eğitim arttıkça vergi bilinci ve ahlakı düzeylerinin arttığı sonucuna varılmaktadır.

Katılımcı öğrencilerin sınıf değişkeni *Bağımsız Gruplar t-Testi* ile test edilmiş ve test sonuçları doğrultusunda aşağıdaki tablolar oluşturulmuştur. Aşağıdaki tablolara göre öğrencilerin vergi, vergi bilinci ve ahlak konusunda yöneltilen görüşlere verdikleri cevapların okudukları sınıflara göre farklılık gösterdiği görülmüştür. Yani vergi, vergi bilinci ve ahlak düzeyinin gelişmesinde maliye bölümü eğitiminin etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu kısımda ankete katılan öğrencilerin sınıf değişkeni açısından karşılaştırmalı analiz bulgularına yer verilmiştir.

3.2.4.5.1. Katılımcı Öğrencilerin Sınıflara Göre Ayrımı Kapsamında Verginin Tanımı ve Fonksiyonları Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması

Bu başlık altında ankete katılan öğrencilerin sınıf değişkeni açısından, vergi konusundaki bilgi düzeylerini belirleyen analiz bulgularına yer verilmiştir. Aşağıdaki Tablo 3.22’de ifade edilen çeşitli önermeler ile sınıflarına göre öğrencilerin vergi konusundaki görüşlerinin karşılaştırılması amaçlanmaktadır. Öğrencilerin vergi konusunda maliye bölümünde aldıkları eğitim arttıkça bilgi düzeylerinde de olumlu artış beklenmektedir.

Tablo 3.22: Vergi Konusunda Sınıf Ayrımına Göre Genel Görüşler

Görüşler	Sınıf	N	Ort.	Ss.	t	p
1. İfade	1.Snf	312	2,64	1,483	-10,354	,000
	4.Snf	129	4,05	1,227		
2. İfade	1.Snf	312	3,29	1,159	-7,087	,000
	4.Snf	129	4,12	1,020		
3. İfade	1.Snf	312	3,43	1,406	-6,415	,000
	4.Snf	129	4,32	1,097		
4. İfade	1.Snf	312	3,24	,979	13,006	,000
	4.Snf	129	1,57	1,676		
5.İfade	1.Snf	312	3,29	1,382	-4,140	,000
	4.Snf	128	3,88	1,332		
6. İfade	1.Snf	312	3,30	1,202	1,206	,229
	4.Snf	129	3,13	1,563		
7. İfade	1.Snf	312	4,12	1,074	-2,490	,022
	4.Snf	129	4,36	,883		

Not 1: Orta değer 3, $\alpha=0.05$

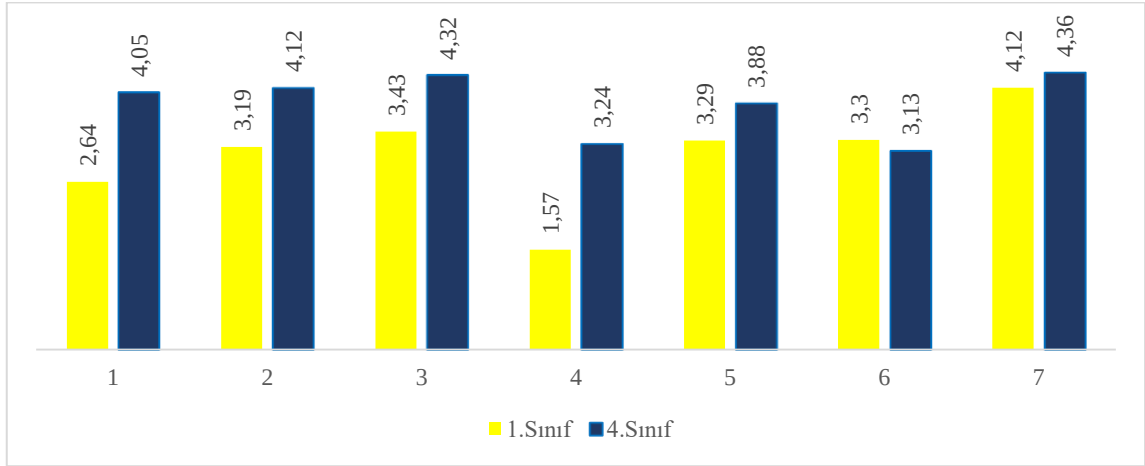
Not 2: 1. İfade , 2. İfade , ... , 7. İfade ; Şeklinde verilen sıralama EK-1’de yer alan görüşlerin sıralamasıyla aynıdır.

Tablo 3.22’de vergi konusunda sınıfa göre ayırım kapsamında farklı görüş için hesaplanan P(Sig.2-tailed) değerlerine yer verilmiştir. Hesaplanan P değerleri incelendiğinde P değerlerinin biri hariç tümünün 0,05’den küçük olduğu görülmektedir. Bu ise farklı görüşlerin araştırıldığı ilgili ifadelere katılımcıların verdikleri cevapların maliye bölümündeki eğitim etkisiyle paralel olarak söz konusu ifadeler kapsamında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermekte olduğu anlamını taşımaktadır.

Ankete katılan öğrencilere vergi ile bilgi düzeylerini ölçmeye yönelik görüşler yöneltilmiştir. Maliye bölümünde alınan eğitim öncesinde “Vergi karşılıksız olarak alınmaktadır.” görüşüne 1. sınıflar 2,64 oranında katılım gösterirken eğitim sonrasında 4. sınıflar 4,05 oranında katılım göstererek vergi konusundaki bilgi düzeyini ölçmeye yönelik en önemli gösterge olan görüşe yüksek oranda katılım göstermişlerdir.

Yine önemli görüşlerden olan “Vergi hem mali hem mali olmayan amaçla alınmaktadır.” ve “Vergi devletin egemenlik gücüne dayanarak zorla toplanmaktadır.” görüşlerine maliye bölümü eğitimi öncesinde 1.sınıfların sırasıyla 3,29 ve 3,43 oranlarında katılım gösterirken eğitim sonrasında 4. sınıfların sırasıyla 4,12 ve 4,32 oranlarında katılım göstermesi söz konusu görüşler ile vergi konusundaki bilgi düzeylerinin daha olumlu düzeyde olduğunu göstermektedir. Katılımcı 1. sınıf öğrencileri “Vergi sadece para türünden bir değerdir.” ve “KDV mal ve hizmetler üzerinden alınan bir vergidir.” görüşlerine sırasıyla 3,29 ve 4,12 oranında katılım gösterirken katılımcı 4.sınıf öğrencileri sırasıyla 3,88 ve 4,36 oranında katılım göstererek vergi ve özellikleri konusunda da daha yüksek bilgi düzeyine sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca “Devlet topladığı vergi karşılığında hizmet vermek zorundadır.” görüşüne maliye bölümü eğitimi öncesinde 1. sınıflar 3,24; maliye bölümü eğitimi sonrasındaki 4. sınıflar ise 1,57 oranında katılım göstermişlerdir. Bu oranlar 1. ve 4. sınıf öğrencilerinin söz konusu görüşlere verdiği yanıtlar neticesinde anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Yani 0,05 anlamlılık düzeyinde katılımcıların görüşleri kapsamında maliye bölümü eğitimi sonrasındaki 4.sınıf öğrencilerinin maliye bölümü eğitimi öncesindeki 1.sınıf öğrencilerine kıyasla vergi konusundaki bilgi düzeyinin daha yüksek olduğu anlamını taşımaktadır. Bir başka deyişle maliye bölümü eğitimi, öğrencilerin vergi konusunda bilgi düzeyinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu sonuçlar arasındaki ilişki katılımcıların

sınıfa göre vergi ile ilgili görüşlerinin ortalamasının bulunduğu Grafik 3.16'da da açıkça görülmektedir.

Grafik 3.16: Vergi Konusunda Sınıf Ayırımına Göre Genel Görüş Ortalaması

3.2.4.5.2. Katılımcı Öğrencilerin Sınıflara Göre Ayırımı Kapsamında Verginin Ahlakı Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması

Ankete katılan öğrencilerin sınıf değişkeni açısından, vergi ahlakı konusundaki düzeylerini belirleyen analiz bulgularına bu kısımda yer verilmiştir. Aşağıdaki Tablo3.23'de ifade edilen çeşitli önermeler ile sınıflarına göre öğrencilerin vergi ahlakı konusundaki görüşlerinin karşılaştırılması amaçlanmaktadır.

Tablo 3.23: Vergi Ahlakı Konusunda Sınıf Ayırımına Göre Genel Görüşler

Görüşler	Sınıf	N	Ort.	Ss.	t	p
8. İfade	1.Snf	312	3,43	1,182	-3,960	,000
	4.Snf	129	3,91	1,128		
9. İfade	1.Snf	311	4,15	1,205	-3,614	,002
	4.Snf	129	4,50	,792		
10. İfade	1.Snf	312	1,94	1,327	1,302	,221
	4.Snf	129	1,78	1,147		
11. İfade	1.Snf	311	3,82	1,380	1,259	,231
	4.Snf	129	3,98	1,225		
12.İfade	1.Snf	312	2,86	1,524	2,747	,008
	4.Snf	129	2,44	1,403		
13. İfade	1.Snf	312	2,12	1,346	2,271	,029
	4.Snf	129	1,91	1,290		
14. İfade	1.Snf	312	3,73	1,220	-1,113	,267
	4.Snf	129	3,88	1,218		
15. İfade	1.Snf	312	3,97	1,087	-3,497	,002
	4.Snf	129	4,31	,837		
16. İfade	1.Snf	312	3,73	1,221	-5,942	,000
	4.Snf	129	4,33	,851		
17. İfade	1.Snf	312	3,99	1,077	-3,299	,003
	4.Snf	129	4,31	,855		
18. İfade	1.Snf	312	3,96	1,025	-2,984	,005
	4.Snf	129	4,25	,884		

Not 1: Orta değer 3, $\alpha=0.05$

Not 2: 8.İfade , 9.İfade , ... , 18. İfade ; Şeklinde verilen sıralama EK-1’de yer alan görüşlerin sıralamasıyla aynıdır.

Tablo 3.23’deki veriler incelendiğinde vergi ahlakı konusunda sınıfa göre ayırım kapsamında farklı görüş için hesaplanan P(Sig.2-tailed) değerlerine yer verilmiştir. Hesaplanan P değerleri incelendiğinde P değerlerinin genelinin 0,05’den küçük olduğu görülmektedir. Bu ise vergi ahlakı konusunda katılımcıların verdikleri cevapların maliye bölümündeki eğitim etkisiyle paralel olarak söz konusu ifadeler kapsamında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermekte olduğu anlamını taşımaktadır. Söz konusu ankette görüşlere verilen tüm cevaplar neticesinde katılımcı öğrencilerin vergi ahlakı düzeylerinin maliye bölümündeki eğitim sonrasında geliştiği görülmektedir. Ancak 0,05

anlamlılık düzeyinde bazı görüşlerde sadece istatiksel olarak anlamlılık bulunmamaktadır.

Bu kapsamda maliye bölümünde alınan eğitim öncesinde “Bir mükellef olarak ödediğim tüm vergilerin farkındayım.” görüşüne 1. sınıflar 3,43 oranında katılım gösterirken eğitim sonrasında 4. sınıflar 3,91 oranında katılım göstererek vergi ödemenin farkındalığı konusunda gelişme göstermekte olduğu tespit edilmiştir. Vergi ahlak düzeyinin tespitine yönelik diğer görüşlerden olan “Vergi ödemek önemli bir vatandaşlık görevidir.” ve “Bir toplumun vergi ahlakının düşük olması devleti mali ve ekonomik anlamda zorlamaktadır.” görüşlerine maliye bölümü eğitimi öncesinde 1.sınıfların sırasıyla 4,15 ve 3,97 oranlarında katılım gösterirken eğitim sonrasında 4. sınıfların sırasıyla 4,50 ve 4,31 oranlarında katılım göstermesi söz konusu görüşler ile vergi konusundaki bilgi düzeylerinin daha olumlu düzeyde olduğunu göstermektedir.

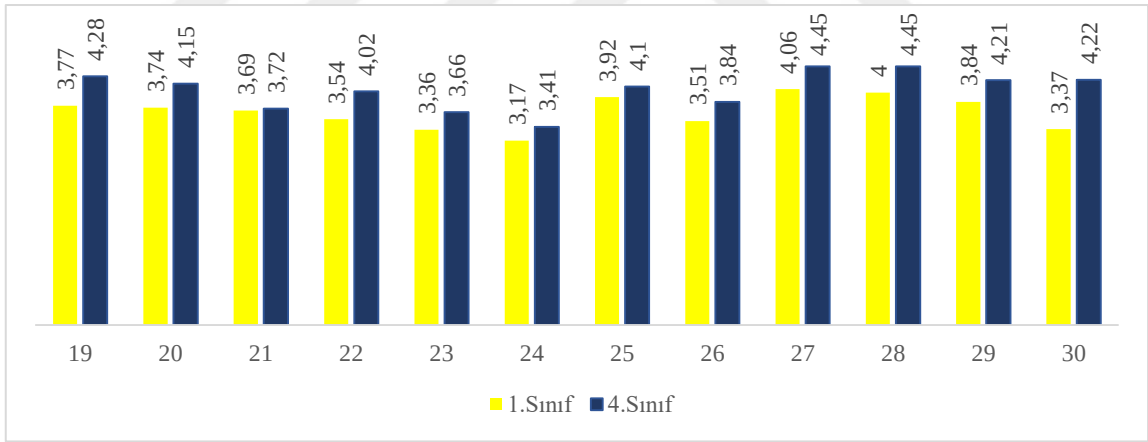
Veriler incelendiğinde, 1.sınıf öğrencileri “Bir ülkede vergi kaçırmak yaygınsa vergi ödememek ahlaksızlık değildir.” görüşüne 2,04 oranında katılım gösterirken, 4.sınıf öğrencilerinin bu ifadeye 1,78 oranında ayrıca “Eğer fırsatım olsaydı vergi kaçırdım.” görüşüne 1.sınıf öğrencilerinin 2,12 oranında ve 4.sınıf öğrencilerinin 1,91 oranında katılım gösterdiği tespit edilmiştir. Bu oranlar vergi ahlakıyla en önemli sayılabilecek ifadede, 4.sınıf öğrencilerinin vergi ahlakı konusunda 1.sınıf öğrencilerine kıyasla daha olumlu vergi ahlakı düzeyine sahip olduğunu göstermektedir. Bir başka deyişle maliye eğitimi sonrasında öğrencilerin maliye eğitiminin başında olan öğrencilere kıyasla vergi ahlak düzeyleri daha yüksektir.

Katılımcı 1. sınıf öğrencileri “Bugün ödenmeyen vergiler gelecek nesillerin vergi yükünü artırır.” ve “Vergi ahlakı önemli bir gelişmişlik göstergesidir.” görüşlerine sırasıyla 3,73 ve 3,99 oranında katılım gösterirken katılımcı 4.sınıf öğrencilerinin sırasıyla 4,33 ve 4,31 oranında katılım göstermesi söz konusu önermelerde de daha yüksek vergi ahlakı düzeyine sahip olduğunu göstermektedir.

Ayrıca katılımcı öğrencilerin maliye bölümünde aldıkları eğitimin vergi ahlakına etkisi olduğu görüşüne katılım oranı değişmektedir. Öğrenciler maliye bölümü eğitimin

başındayken “Almış olduğum mali ve ekonomik eğitim vergi ahlakını geliştirmektedir.” görüşüne 3,96 oranında katılım gösterirken maliye bölümü eğitiminin sonunda söz konusu görüşe 4,25 oranında katılım göstererek maliye bölümü eğitiminin vergi ahlakını geliştirdiğini ifade etmişlerdir.

Kısacası bu oranlar 1. ve 4. sınıf öğrencilerinin söz konusu görüşlere verdiği yanıtlar neticesinde anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Yani 0,05 anlamlılık düzeyinde katılımcıların görüşleri kapsamında maliye bölümü eğitimi sonrasındaki 4.sınıf öğrencilerinin maliye bölümü eğitimi öncesindeki 1.sınıf öğrencilerine kıyasla vergi ahlakı konusundaki düzeyinin daha yüksek olduğu anlamını taşımaktadır. Bir başka deyişle maliye bölümü eğitimi, öğrencilerin vergi ahlakı konusundaki düzeyinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu sonuçlar arasındaki ilişki katılımcıların sınıfa göre vergi ile ilgili görüşlerinin ortalamasının bulunduğu Grafik 3.17’de de açıkça görülmektedir.

Grafik 3.17: Vergi Ahlakı Konusunda Sınıf Ayrımına Göre Genel Görüş Ortalaması

3.2.4.5.3. Katılımcı Öğrencilerin Sınıflara Göre Ayrımı Kapsamında Verginin Bilinci Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması

Ankete katılan öğrencilerin sınıf değişkeni açısından, vergi bilinci konusundaki düzeylerini belirleyen analiz bulgularına bu kısımda yer verilmiştir. Aşağıdaki Tablo 3.24’de ifade edilen çeşitli önermeler ile sınıflarına göre öğrencilerin vergi bilinci konusundaki görüşlerinin karşılaştırılması amaçlanmaktadır.

Tablo 3.24: Vergi Ahlakı Konusunda Sınıf Ayrımına Göre Genel Görüşler

Görüşler	Sınıf	N	Ort.	Ss.	t	p
19. İfade	1.Snf	312	3,77	1,120	-5,413	,000
	4.Snf	129	4,28	,800		
20. İfade	1.Snf	312	3,74	1,172	-3,696	,001
	4.Snf	129	4,15	,985		
21. İfade	1.Snf	312	3,69	1,139	-,289	,772
	4.Snf	129	3,72	1,199		
22. İfade	1.Snf	312	3,54	1,356	-,341	,669
	4.Snf	129	3,57	1,031		
23. İfade	1.Snf	312	3,36	1,358	-2,334	,028
	4.Snf	129	3,66	1,189		
24. İfade	1.Snf	312	3,17	1,302	-1,823	,069
	4.Snf	129	3,41	1,222		
25.İfade	1.Snf	311	3,92	1,078	-1,666	,097
	4.Snf	129	4,10	,865		
26. İfade	1.Snf	312	3,51	1,165	-3,102	,004
	4.Snf	129	3,84	,988		
27. İfade	1.Snf	312	4,06	1,077	-4,689	,000
	4.Snf	129	4,45	,649		
28. İfade	1.Snf	312	4,00	1,052	-5,599	,000
	4.Snf	129	4,45	,612		
29. İfade	1.Snf	312	3,84	1,133	-3,662	,001
	4.Snf	129	4,21	,872		
30. İfade	1.Snf	312	3,37	1,284	-8,044	,000
	4.Snf	129	4,22	,875		

Not 1: Orta değer 3, $\alpha=0.05$

Not 2: 19.İfade, 20. İfade , ... , 30. İfade ; Şeklinde verilen sıralama EK-1’de yer alan görüşlerin sıralamasıyla aynıdır.

Veriler incelendiğinde vergi bilinci konusunda sınıfa göre ayırım kapsamında farklı görüş için hesaplanan P(Sig.2-tailed) değerlerine yer verilmiştir. Hesaplanan P değerleri incelendiğinde P değerlerinin genelinin 0,05'den küçük olduğu görülmektedir. Bu ise vergi bilinci konusunda katılımcıların verdikleri cevapların maliye bölümündeki eğitim etkisiyle paralel olarak söz konusu ifadeler kapsamında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermekte olduğu anlamını taşımaktadır. Söz konusu ankette görüşlere verilen tüm cevaplar neticesinde katılımcı öğrencilerin vergi bilinci düzeylerinin maliye bölümündeki eğitim sonrasında geliştiği görülmektedir. Ancak 0,05 anlamlılık düzeyinde bazı görüşlerde sadece istatistiksel olarak anlamlılık bulunmamaktadır.

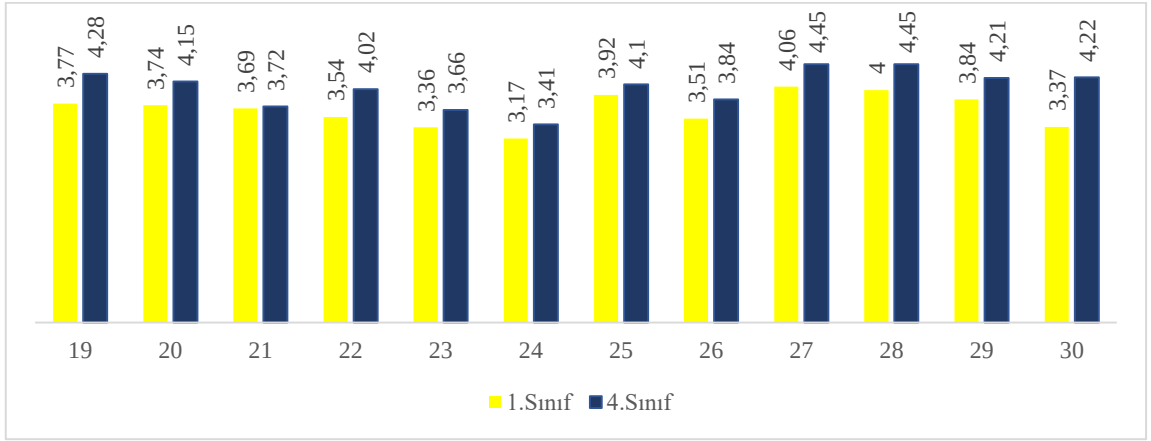
Ankete katılan öğrencilere vergi bilinci düzeylerini ölçmeye yönelik görüşler yöneltilmiştir. Maliye bölümünde alınan eğitim öncesinde “Vergi bilinci bireyin vergi ödemesi gerektiği konusunda sahip olduğu duygudur.” görüşüne 1. sınıflar 3,77 oranında katılım gösterirken eğitim sonrasında 4. sınıflar 4,28 oranında katılım göstererek vergi bilincinin tanımı konusundaki bilgi düzeyini ölçmeye yönelik görüşe yüksek oranda katılım göstermişlerdir.

Vergi bilincinin verginin şeffaflığı ve hesap verilebilirliği konusunda yöneltilen görüşler incelendiğinde, 1.sınıf öğrencileri “Ödenen vergilerin topluma hizmet olarak döndüğünü düşünmekteyim.” görüşüne 3,51 oranında katılım gösterirken, 4.sınıf öğrencilerinin bu ifadeye 3,84 oranında ve “Ödenen vergilerin nereye harcandığının vatandaşa açıklanması vergi bilincini artırır.” görüşüne 1.sınıf öğrencilerinin 4,06 oranında ve 4.sınıf öğrencilerinin 4,45 oranında katılım gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca “Ödenen vergilerin şeffaf ve hesap verilebilir olması vergi bilincini artırır.” görüşüne 1.sınıf öğrencileri 4,00 oranında katılım gösterirken 4.sınıf öğrencilerinin bu ifadeye 4,45 oranında katılım gösterdiği tespit edilmiştir. Bu oranlar 4.sınıf öğrencilerinin 1.sınıf öğrencilerine kıyasla, verginin şeffaf ve hesap verilebilir olması vergi bilincinin artırılmasını sağlayacağı konusunda daha yüksek oranda katılım sağladığını göstermektedir. Bir başka deyişle maliye eğitimi sonrasında öğrencilerin maliye eğitiminin başında olan öğrencilere kıyasla verginin hesap verilebilir ve şeffaf olması arasında kurduğu ilişki daha yüksektir.

Katılımcı 1. sınıf öğrencileri “Vergi cezalarının caydırıcı olması vergi bilincini artırır.” ve “Ekonomik ve mali politikaların sonuçlarının vatandaşa yansması vergi bilincini artırır.” görüşlerine sırasıyla 3,37 ve 3,84 oranında katılım gösterirken katılımcı 4.sınıf öğrencilerinin sırasıyla 4,22 ve 4,21 oranında katılım göstermesi söz konusu önermelerde de daha yüksek vergi bilinci düzeyine sahip olduğunu göstermektedir.

Ankete katılan öğrencilere vergi bilincinin eğitimle ilişki konusunda görüşler yöneltmiştir. Bu kapsamda maliye bölümünde alınan eğitim öncesinde “Vergi bilinci seviyesi eğitimle artırılır.” görüşüne 1. sınıflar 3,74 oranında katılım gösterirken eğitim sonrasında 4. sınıflar 4,15 oranında katılım göstermişlerdir. Ayrıca katılımcı öğrenciler “Bireylerin eğitim seviyesi arttıkça vergi kaçırma isteği de azalır” görüşüne maliye bölümü eğitimi öncesinde 1.sınıf öğrencileri 4,15 oranlarında katılım gösterirken eğitim sonrasında 4. Sınıfların 4,31 oranında katılım göstermişlerdir. Söz konusu görüşler ile katılımcı öğrencilerin vergi bilincinin eğitimle artacağı konusunda gelişme göstermiş olduğu tespit edilmiştir.

Kısacası bu oranlar 1. ve 4. sınıf öğrencilerinin söz konusu görüşlere verdiği yanıtlar neticesinde anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Yani 0,05 anlamlılık düzeyinde katılımcıların görüşleri kapsamında maliye bölümü eğitimi sonrasındaki 4.sınıf öğrencilerinin maliye bölümü eğitimi öncesindeki 1.sınıf öğrencilerine kıyasla vergi bilinci konusundaki düzeyinin daha yüksek olduğu anlamını taşımaktadır. Bu sonuçlar arasındaki ilişki katılımcıların sınıfa göre vergi ile ilgili görüşlerinin ortalamasının bulunduğu Grafik 3.18’de de açıkça görülmektedir.

Grafik 3.18: Vergi Bilinci Konusunda Sınıf Ayırımına Göre Genel Görüş Ortalaması

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kamu hizmetlerinin sunulması için devletler açısından büyük önemi olan vergilerin etkin bir şekilde toplanabilmesi bütün ülkelerin ortak bir sorundur. Bu amaçla siyasi idareler, mükelleflerin vergiye yönelik mükellefiyetlerini tam olarak yerine getirebilmeleri için sahip olması gereken tutum ve davranışları etkileyen faktörleri doğru tespit etmeli ve bu tespitler doğrultusunda politikalar geliştirmelidir. Bu çalışmada vergiye yönelik tutum ve davranışları önemli bir şekilde etkileyen vergi ahlakı ve vergi bilincine yer verilmiştir.

Vergi bilincinin ve ahlakının ölçülmesine ve değerlendirilmesine yönelik olarak yapılan bu araştırmada literatürde yapılmış çalışmalar ışığında anket uygulaması yapılmıştır. Çalışmada vergiye ilişkin genel bilgi düzeyinden, vergi ahlakı ve vergi bilinci düzeyine bu kavramları etkileyen değişkenlere kadar değişik çıkarsamalar yapılmıştır. Çalışma 21-25 yaş arasında bulunan iktisadi ve idari bilimler fakültesi maliye bölümü lisans öğrencilerine yönelik olarak yapılmış ve genel olarak genç yaş vergi mükellefi olarak sınıflandırabilecek bu kitlenin vergi ahlak ve bilinci düzeyinin olumlu düzeyde seyrettiği görülmüştür. Vergi bilinci ve vergi ahlakını açıklayabilmek için incelenmesi gereken faktörlerden birisi de üniversiteden mezun olduktan sonra vergi ile ilgili hem görevlerde yer alabilecek hem de mükellef olabilecek öğrencilerin düzeylerini tespit edip değerlendirmektir. Bu tespit ve değerlendirmeler ile bağlantılı olarak gelecekteki vergi bilinci ve ahlakı genel düzeyinin artırılması amaçlanmaktadır. Bu noktadan hareketle eğitimin öğrencilerin vergi, vergi bilinç ve ahlak düzeyleri üzerindeki etkilerine yönelik yapılmış çeşitli çalışmalardan elde edilen bulgular birlikte değerlendirildiğinde, eğitimin öğrencilerin vergi bilinci ve vergi ahlak düzeyleri üzerinde belirleyici olduğu görülmüştür. Bu nedenle çalışmanın bir sonraki kısmında Bolu, Eskişehir, Zonguldak

illerinde iktisadi, mali ve vergi konusunda eğitim almış ve alacak olan maliye bölümü öğrencilerinin sahip oldukları düşüncelerden anket yöntemi vasıtasıyla faydalanılarak, maliye bölümü lisans eğitiminin vergi bilinç ve vergi ahlakları üzerindeki etkileri ve bu etkilerin yönleri araştırılmıştır.

Araştırmada katılımcı öğrencilerin vergi ahlakı ve vergi bilinci düzeyleri cinsiyet, öğrenim türü ve sınıflara göre karşılaştırmaları *Bağımsız Gruplar t-Testi* yapılarak analiz edilmiştir. Yine araştırmadaki akademik başarı ve gelir değişkenleri kapsamında gruplar arasındaki karşılaştırmalar *Tek Faktörlü Varyans Analizi* yapılarak analiz edilmiştir.

Vergi bilinci ve vergi ahlakı çok çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Çalışma örnekleminin, vergi bilinci ve ahlakı konusunda aldığı maliye bölümü lisans eğitimi aynı olmasından dolayı öğrenciler arasında cinsiyet, öğrenim türü değişkenleri açısından vergi bilinci vergi ahlakı konusunda arasında anlamlı bir ilişki söz konusu olmadığı görülmüştür. Sadece bazı önermelere verilen cevaplar özelinde öğrencilerin cinsiyet ve öğrenim türü değişkenleri açısından çeşitli farklılıklar tespit edilmiştir ancak istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar ifade etmemektedir.

Bazı önermeler özelinde, katılımcı öğrencilerin akademik başarı düzeyleri ve harcama düzeyi değiştikçe vergi bilinci ve ahlakı konusunda farklılık göstermektedir. Yine bazı önermeler özelinde katılımcı öğrencilerin akademik başarı düzeyleri yani üniversite başarı ortalaması yüksek olan öğrencilerin, akademik başarı düzeyi düşük olan öğrencilere kıyasla vergi bilinci ve ahlakı düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ancak katılımcı öğrencilerin harcama düzeylerine göre karşılaştırıldığında akademik başarı düzeyinde olduğu gibi doğrudan doğruya bir çıkarımda bulunulamamıştır.

Katılımcı maliye bölümü öğrencilerinin maliye bölümü lisans eğitimi sonrasında vergi, vergi bilinci ve vergi ahlakı konusundaki düzeylerine etkisini tespit edip değerlendirmek açısından en önemli değişken 1.sınıf ve 4.sınıf öğrencilerinin kıyaslandığı bölümdür. Yapılan ampirik çalışma sonucunda maliye bölümü 4.sınıf öğrencilerinin vergi, vergi bilinci ve vergi ahlakına yönelik ifadelere maliye bölümü

1.sınıf öğrencilerine kıyasla daha fazla katıldıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Yani 4.sınıf öğrencilerinin 1.sınıf öğrencilerine kıyasla vergi, vergi ahlakı ve vergi bilinci konusunda daha yüksek düzeye sahip olduğu tespit edilmiştir. Tüm bunlar neticesinde çeşitli değişkenler arasındaki karşılaştırmaların yeterli düzeyde anlamlı olmadığı ancak Yüksek Öğretim Kurumlarındaki maliye bölümü lisans eğitimi sonundaki öğrencilerin vergi konusundaki bilgi düzeyi, vergi bilinci ve ahlakı düzeyindeki gelişmenin anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bir başka deyişle iktisadi ve mali konuları içeren dersler ile öğrencilerin bahsedilen konularda gelişme gösterdiği görülmüştür. Gerek vergi ahlakı gerekse vergi bilinci bir arada değerlendirildiğinde, ankete katılan maliye bölümü lisans son sınıf öğrencilerinin vergi ahlaklarının pozitif yönde olduğu, büyük oranda vergi bilincine sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Son olarak öğrencilerin aldığı maliye bölümü lisans eğitiminin vergi bilinci ve ahlakına katkısı göz ardı edilemeyeceği söylenebilmektedir. Her biri gelecekte potansiyel vergi mükellefi olacak üniversite öğrencilerinin, vergi konusunda bilinçlendirilmeleri son derece önemlidir. Yaptığımız çalışma göstermektedir ki, mükelleflerin vergi karşısındaki tutum ve davranışlarını üzerindeki etkilerini olumlu yönde değiştiren en önemli faktörlerden biri de maliye bölümü lisans eğitimi özelinde genel anlamda eğitim kavramıdır. Dolayısıyla, üniversite düzeyindeki öğrencilerin vergiyi doğru kavramaları, gelecekte onların vergiye karşı daha olumlu tutum ve davranış içerisinde bulunmalarını sağlayacaktır. Vergiye karşı pozitif bir bilinçle donatılan bireylerin, ilerideki yaşamlarında vergiye gönüllü uyumu daha kolay sağlayabilecekleri açıktır. Devleti vergi kaybına uğratabilecek yollara başvurmalarını önlemek adına, geleceğin potansiyel vergi mükellefi olan günümüz gençlerine vergi doğru anlatılmalıdır.

Çalışmamızdan elde edilen sonuçlar çerçevesinde bazı önerilerde bulunulabilir. Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından sosyal sorumluluk adına ilköğretimin tüm sınıflarında vergi bilinci konusu ele alınmaya başlanmıştır. Yaptığım çalışmada da bahsedildiği üzere eğitimin özellikle vergiye yönelik eğitimin vergi bilinci ve vergi ahlakı üzerinde önemli düzeyde etkisi olduğu ortaya konmaktadır.

Bunlardan yola çıkarak bir tavsiye olarak şuan üniversitede eğitim gören her bireyin potansiyel vergi mükellefi olmasından dolayı en azından verginin ne olduğu, nereye ve ne şekilde harcandığı, hangi hizmetin sunumunda önem arz ettiğini öğretilebilecek eğitimin üniversitelerin diğer bölümlerinde de bir sosyal sorumluluk dersi verilmesi gerektiğini tavsiye ediyorum.

Devletin faaliyetleri hakkında bilgilendirmelerde bulunması ve eğitimin ilk yıllarında verginin önemini gençlere aşılayacak ve sonraki eğitim düzeylerinde de bunu destekleyecek bir eğitim politikasının uygulanması gerekmektedir. Bu sayede devlet faaliyetleri hakkında vatandaşlarda bir farkındalık yaratılarak vergi bilinç ve ahlak düzeyi genel düzeyde arttırılabilecektir.

Ayrıca, birçok ülkede uygulanmasına rağmen, Türkiye’de şu ana kadar uygulama şansı bulamamış olan mükellef eğitim programlarının hayata geçirilmesi, toplumsal vergi bilincinin pozitif yönde gelişimi açısından faydalı olacaktır.

KAYNAKLAR

- Abdullah, Mutlu (2009). “Tanzimattan Günümüze Türkiye’de Vergileme Zihniyetinin Gelişimi”, *Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları*, Yayın No: 2009-2390, 2009.
- Abdurrahman, Akdoğan (1996). “*Kamlu Maliyesi*”, Gazi Kitabevi, Ankara, 1996.
- Ali, Yurdakul ve Deniz, Turan (2014), “Geçiş Ekonomilerinde Vergi Ahlakı”, *Business & Economics Research Journal*, Vol: 5 Issue: 1.
- Benno, Torgler (2003). “*Tax Morale: Theory and Empirical Analsis of Tax Compliance*”, Universitat Basell, (http://edoc.unibas.ch/56/1/DissB_6463.pdf) adresinden erişilmiştir. (Erişim Tarihi: 03.10.2016)
- Benno, Torgler (2005). “Tax Morale and Direct Democracy”, *European Journal of Political Economy*, 21(2).
- Benno, Torgler ve Frey, Schnedier (2007). “What Shapes Attitudes Toward Paying Taxes? Evidence From Multi Cultural Countries”, *Social Science Quarterly*, June, Vol: 88, Issue: 2, Academic Research Library.
- Birol, Kovancılar (2007). “Vergi Kültür ve Ahlakı Üzerine”, *Vergi Sorunları Dergisi*.
- Burhan, Erdem (1991). “Vergi Yönetimi ve Örgütlenmesi”, *Eskişehir İTİA Yayınları*, No: 154, Eskişehir.
- Coşkun Can, Aktan ; Dilek, Dileyici ve İstiklal Y., Vural (2002). “*Vergi, Zulüm ve İsyan*”, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Coşkun Can, Aktan ; Dilek, Dileyici ve İstiklal Y., Vural (2006). “*Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi*”, Ankara, 2006.
- Cuma, Çataloluk (2009). “*Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları*”, Derin Yayıncılık, İstanbul, 2009.

- Çiğdem, Kağıtçıbaşı (1992). “*İnsan ve İnsanlar*”, 7. Baskı, Evrim Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Doğan, Şenyüz (1995). “*Vergilemede Yükümlü Psikoloji*”, Ezgi Yayınevi, Bursa.
- DPT (2009), “*Kişiyi Özel İhtisas Raporu*”, DPT Yayınları, Ankara.
- Ercan, Dülgeroğlu (1975). “*Vergilerin Psikolojik Etkileri*”, *Bursa İTİA Dergisi*, Cilt: 4, Sayı:3, Bursa.
- Erdoğan, Teyyare, Tarık, Vural ve Mehmet, Avcı (2016). “*Vergi Kültürünün Vergiye Gönüllü Uyum Üzerindeki Etkisi*”, Sarejova/Bosna Hersek
- Esfender, Korkmaz (2003). “*Vergi Kapısı ve Gelişimi*”, *İstanbul Üniversitesi Yayınları*, Yayın No: 2982, İstanbul, 2003.
- Esra, Siverekli Demircan (2003). “*Vergilerin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi*”, *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, Aralık 2003, Kayseri, 2003.
- Fethi, Heper (2003). “*Kamu Maliyesi*”, Açıköğretim Yayınları, Eskişehir..
- Fevzi, Devrim (1998). “*Kamu Maliyesine Giriş*”, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 1998.
- Fevzi, Devrim ve T. , Turgay(2004). “*Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakçılığının Önlenmesinde İdare-Mükellef Etkileşimi ve Bağlı Etkileşimlerin Rolü*”, *Uludağ Üniversitesi İİBF Yayınları*, Bursa.
- Genç Osman, Yaraşlı (2005). “*Türkiye’de Vergi Reformu*”, Maliye Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Günay Deniz, Dursun (2008). “*1990-2006 Yılları Arası Türkiye’nin Vergi Kapasitesinin Hesaplanmasına Ait Bir Araştırma*”, *Maliye Finans Yazıları*, Nisan 2008, Sayı: 79, Ankara, 2008.
- Güneş, Çetin (2007). “*Vergi Aflarının Vergi Mükelleflerinin Tutum ve Davranışları Üzerindeki Etkisi*”, *Yönetim ve Ekonomi, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2, Manisa, 2007.

- Hakan, Ay (1996). “Vergi Politikalarının Uygulanmasında Ekonomik Çıkar Gruplarının Rolü”, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 1996.
- Hakan, Çoban (2004). “*Vergi Mükelleflerinin Vergi Karşısındaki Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Denizli Örneği*”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- Halil, Nadaroğlu (1992). “*Kamu Maliyesi Teorisi*”, Beta Yayıncılık, Geliştirilmiş 8. Basım, İstanbul, 1992.
- Halit, Çiçek (2006). “*Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri (İstanbul İli Anket Çalışması)*”, İSMMMO Yayınları, No: 65, İstanbul.
- İ. Halil, Bağdınlı (2010). “Kayıtdışı Ekonomi ile Mücadelede Gelir İdaresi ve Vergi Denetiminin Yeniden Organizasyonu”, *Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Biga İİBF Maliye Bölümü Yayınları*, Yayın No: 1, Çanakkale.
- İ., User (1992). “Vergilemenin Sosyal Psikolojik Sınırı”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İbrahim, Organ (2008). “*Vergi Denetimi ve Türkiye Uygulaması*”, Gazi Kitabevi, Ankara, 2008.
- İpek, Kaynar (2007). “*Yükümlülerin Vergiye Yaklaşımları: Çanakkale İlinde Ticari Kazanç Elde Eden Yükümlülere Yönelik Bir Uygulama*”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2007.
- İsa, Sağbaş ve Adem, Başoğlu (2007). “İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Vergileri Algılaması İçin Afyonkarahisar İli Örneği”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı: 125, Afyon, 2007.
- İstanbul Üniversitesi (2010). “*Vergi Psikolojisi ve Vergiye Karşı Mükellef Tepkileri*”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 54. Seri, İstanbul.

- James, Alm ve Benno, Torgler (2006). "Culture Differences and Tax Morale in The United States and in Europe", *Journal of Economic Psychology*, 27(2).
- James, Alm (2007). "*Tax Policy Analysis; The Introduction of a Russian Tax Amnesty*", Georgia State University, Paper No: 74.
- K., Gök (2007). "Vergi Direncinin Gelişimi", *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı: 24, İstanbul, 2007.
- Kerem, Günay (2007). "*Türkiye'de Vergi Yüğü ve Kapasitesi Hesaplaması Üzerine Bir Örnek Çalışma*", İstanbul, 2007.
- Lars P., Feld. ve Bruno S., Frey (2005). "Tax Compliance As a Result of a Psychological Tax Content: The Role of Incentives and Responsive Regulation", *ANU Working Paper*, No: 26.
- M., Beceren (2006). "Vergiye Karşı Reaksiyon", *İzmir Gelirler Bölge Müdürlüğü Yayınları*, No: 2, İzmir, 2006.
- M. Şükrü, Akdoğan (1979). "Vergi İncelemesi", *Anadolu Üniversitesi İİBF Dergisi*, Yayın No: 187, Eskişehir, 1979.
- Mehmet, Tunçer (2009). "Vergilemeye Yaklaşım ve Türkiye", *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı: 14, Ankara, 2009.
- Melek, Akdoğan Gedik (2011). "Vergi Rekabeti Etkinlik Değerlendirmesi, OECD Üyesi Ülkeler İçin Veri Zarflama Analizi Uygulaması", *Maliye Dergisi*, Sayı: 160, Ankara, 2011.
- Metin, Sağlam (2009). "*Vergiye Gönüllü Uyumu Sağlamaya Hizmet Edecek Vergi Uygulamaları ve Politikaları*", İstanbul, 2009.
- Murat, Koç (2011). "*Türkiye'de Vergi Kayıp Kaçağı ve Bunların Önlenmesinde Vergi Denetiminin Rolü*" Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.

- N., Nerre (2004). “Tax Culture”, *Gape Discossion Paper’s*, (Akt. Ekrem, Karayılmazlar), Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecinde Vergi Kültürü Türkiye Örneği, *Anadolu Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 2, Eskişehir.
- Naci B., Muter, Süreyya, Sakınç ve A. Kemal, Çelebi (1993). “*Manisa İli Vergi Mükellefleri Üzerine Bir Anket Çalışması*”, Manisa, 1993.
- Naci B., Muter, Süreyya, Sakınç ve A. Kemal, Çelebi (2008). “*Kamu Maliyesi*”, 3. Baskı, Emek Matbaası, Manisa.
- Naci Tolga, Saruç ve İsa, Sağbaş (2003). “Vergi Eğitiminin Ölçümü: Türkiye Üzerine Ampirik Çalışma”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, Afyon.
- Nihat, Edizdoğan (1981). “*Türkiye’de Vergi Suç ve Cezaları*”, Uludağ Üniversitesi Yayınları, No: 3-025-0073, Bursa.
- Nihat, Edizdoğan (1982). “Teoride ve Uygulamada Özel Tüketim Vergileri”, *Bursa İTİA Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, Bursa.
- Nihat, Edizdoğan (1998). “*Kamu Bütçesi*”, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Nurettin, Bilici ve Adem, Bilici (2014). “*Kamu Maliyesi*”, Savaş Yayınevi, Ankara.
- Osman, Pehlivan (2006). “*Kamu Maliyesi*”, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Osman, Pehlivan (2014). “Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları”, Sakarya Üniversitesi İİBF Dergisi, Temmuz 2014, Sayı: 3, Sakarya, 2014.
- Özhan, Uluatam (1999). “*Kamu Maliyesi*”, İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Ramazan, Armağan (2013). “Türkiye’de Vergi ve Vergi Ahlakı Üzerine Ampirik Çalışmalar Destekli Bir Değerlendirme”, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı: 71, İstanbul, 2013.
- Sadık, Kırbaş (2004). “*Çeşitli Yönleriyle Vergileme ve Türk Vergi Sistemi*”, Palme Yayıncılık, Ankara, 2004.

- Saffet Raif, İrtenk (1973). “*Maliye*”, 5. Baskı, Dokuz Eylül Fakültesi İİBF Yayınları, Yayın No: 64, İzmir, 1973.
- Saygın, Eyüpgiller (2002). “Vergiden Kaçınma ve Vergi Peçelemesi”, *Yaklaşım Dergisi*, Sayı: 113, İstanbul.
- Şafak, Çomaklı (2006). “AB İlerleme Raporları: Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Önlenmesine Yönelik Uygulamalar”, *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, Temmuz 2006, Kayseri. 2006.
- Şerafettin, Aksoy (1991). “*Kamu Maliyesi*”, Filiz Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 1991.
- Şinasi, Aydemir (1995). “Kayıt Dışı Ekonomi Üzerine (II)”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı: 162, İstanbul.
- Türkan, Öncel (2001). “Vergilendirme Sınırının Makroekonomik Değişkenleri”, *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, No: 54, İstanbul, 2001.
- Türkmen, Derdiyok (1993). “Türkiye’nin Kayıtdışı Ekonomisinin Tahmini”, *Türkiye İktisat Dergisi*, Mayıs 1993, Sayı: 54, Ankara, 1993.
- Ümit, Güner (2008). “Türkiye’de Vergi Bilincinin ve Vergi Ahlakının Oluşmasında Gelir İdaresinin Rolü”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2008.
- Ünver, Günay (2003). “15. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Sosyo-Kültürel Yapı, Din ve Değişme”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 14, Kayseri.
- Vito, Tanzi (1983). “The Underground Economy, Finance and Development”, *Economic Research Papers*, Vol: 11, Issue: 1.
- Yasemin, Yenigün (2012). “Vergi Bilinci ve Vergi Uygulamaları Karşısında Mükelleflerin Davranışları İstanbul Örneği”, Isparta, 2012.
- Yüksel, Coşkun (2012). “Kamu Maliyesi Özet Ders Notları”, Mersin Üniversitesi İİBF Yayınları, Mersin.

Ek 1. Anket Formu

Anket No:	Anket Tarihi:/...../2016	Araştırma Yeri	Araştırmacı: Ensar Kumbaşı
---------------------------	--	--------------------------------	--------------------------------------

Değerli katılımcı,

Bu anket Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı ortak yüksek lisans programı çerçevesinde hazırlanması planlanan “Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakının Gelişiminde Yüksek Öğrenimin Rolü” başlıklı yüksek lisans tezi kapsamında hazırlanmıştır. Bu amaçla ankete katılımınız, vermiş olduğunuz yanıtlar büyük bir önem taşımakta ve bilimsel niteliktedir. Katılımınız ve verdiğiniz değerli bilgiler için teşekkür ederiz.

Bölümünüz:

- (1) MALİYE (2) İKTİSAT (3) İŞLETME (4) ULUSLARARASI İLİŞ.
(5) EKONOMETRİ (6) ÇALIŞMA EKONOMİSİ ve ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
(7) KAMU YÖNETİMİ

Öğrenci Olarak Aylık Harcamanız:

- (1) 300 TL altında (2) 300 TL-499 TL arasında (3) 500 TL-750 TL arasında (4) 751 TL ve üzeri

Sınıfınız:

- (1) (2) (3) (4)

Öğrenim Türünüz:

- Örgün (Normal) (1) İkinci Öğretim (2)

Cinsiyetiniz:

- (E) (K)

Akademik Başarı Durumu:

- (1) 2 altında (2) 2.01 – 2.5 arasında (3) 2.51-3 arasında (4) 3.01-3.5 arasında (5) 3.51 üstünde

Yaşınız:

- (1) 18 yaş altı (2) 18-22 yaş arası (3) 23-30 yaş arası (4) 30 yaş ve üstü .

Not: Ölçekte; 1 Kesinlikle Katılmıyorum, 2 Katılmıyorum, 3 Kararsızım, 4 Katılıyorum, 5 Kesinlikle Katılıyorum anlamına gelmektedir.

1. DEĞERLENDİRME SORULARI						
	Görüşler	1	2	3	4	5
1.	Vergi karşılıksız olarak alınmaktadır.	1	2	3	4	5
2.	Vergi hem mali hem mali olmayan amaçla alınmaktadır.	1	2	3	4	5
3.	Vergi devletin egemenlik gücüne dayanarak zorla toplanmaktadır.	1	2	3	4	5
4.	Devlet topladığı vergi karşılığında hizmet vermek zorundadır.	1	2	3	4	5
5.	Vergi sadece para türünden bir değerdir.	1	2	3	4	5
6.	Vergi devletin sadece iktisadi ve sosyal hayata bir müdahale aracıdır.	1	2	3	4	5
7.	KDV mal ve hizmetler üzerinden alınan bir vergidir.	1	2	3	4	5
8.	Bir mükellef olarak ödediğim tüm vergilerin farkındayım.	1	2	3	4	5
9.	Vergi ödemek önemli bir vatandaşlık görevidir.	1	2	3	4	5
10.	Ufak tefek vergi kaçakçılığı girişimleri makul karşılanmalıdır.	1	2	3	4	5
11.	Vergi kaçırırsam ve bunu yakın çevrem öğrense çok utanırım.	1	2	3	4	5
12.	Bir ülkede vergi kaçırmak yaygınsa vergi ödememek ahlaksızlık değildir.	1	2	3	4	5
13.	Eğer fırsatım olsaydı vergi kaçırırdım.	1	2	3	4	5
14.	Bir mükellef için vergi ödemek ahlaklı olmanın göstergesi sayılır.	1	2	3	4	5
15.	Bir toplumun vergi ahlakının düşük olması devleti mali ve ekonomik anlamda zorlamaktadır.	1	2	3	4	5
16.	Bugün ödenmeyen vergiler gelecek nesillerin vergi yükünü artırır.	1	2	3	4	5
17.	Vergi ahlakı önemli bir gelişmişlik göstergesidir.	1	2	3	4	5
18.	Almış olduğum mali ve ekonomik eğitim vergi ahlakını geliştirmektedir.	1	2	3	4	5
19.	Vergi bilinci bireyin vergi ödemesi gerektiği konusunda sahip olduğu duygudur.	1	2	3	4	5
20.	Vergi bilinci seviyesi eğitimle artırılır.	1	2	3	4	5
21.	Vergi bilincinin sağlanmasında ailedeki eğitim üniversitedeki eğitimden daha etkilidir.	1	2	3	4	5
22.	Vergi veriyor olmak bana vatandaş olarak devletten hesap sorma hakkını verir. devletten hesap sorma hakkını verir	1	2	3	4	5
23.	Bireylerin eğitim seviyesi arttıkça vergi kaçırma isteği de azalır.	1	2	3	4	5
24.	Bireylerin gelir seviyesi arttıkça vergi bilinci de artar.	1	2	3	4	5
25.	Birey olarak vicdanen vergi ödemek zorunda olduğumun farkındayım.	1	2	3	4	5
26.	Ödenen vergilerin topluma hizmet olarak döndüğünü düşünmekteyim.	1	2	3	4	5
27.	Ödenen vergilerin nereye harcandığının vatandaşa açıklanması vergi bilincini artırır.	1	2	3	4	5
28.	Ödenen vergilerin şeffaf ve hesap verilebilir olması vergi bilincini artırır.	1	2	3	4	5
29.	Ekonomik ve mali politikaların sonuçlarının vatandaşa yansımaları vergi bilincini artırır.	1	2	3	4	5
30.	Vergi cezalarının caydırıcı olması vergi bilincini artırır	1	2	3	4	5